

Voorbeeld- jaarrekening Pensioenfondsen model 2023

December 2023

[kpmg.nl](https://www.kpmg.nl)

Inleiding

Hierbij presenteren wij u de editie 2023 van onze Voorbeeldjaarrekening voor pensioenfondsen. In deze nieuwe publicatie hebben wij voorbeeldteksten ten aanzien van actuele ontwikkelingen in de pensioensector verwerkt. Daarnaast voldoet de Voorbeeldjaarrekening uiteraard aan de verslaggevingseisen, zoals opgenomen in Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. We merken hierbij op dat het aantal wijzigingen in de verslaggevingsrichtlijnen voor pensioenfondsen ten opzichte van voorgaand jaar beperkt is.

De Wet toekomst pensioenen (Wtp) is per 1 juli 2023 in werking getreden, na instemming van zowel de Tweede als de Eerste Kamer. Veel pensioenfondsen en pensioenuitvoeringsorganisaties zijn inmiddels druk bezig met de voorbereidingen op deze historische en ingrijpende transitie. Wij verwachten daarom dat pensioenfondsen in hun bestuursverslag 2023

aandacht besteden aan de wijze waarop zij zich voorbereiden op de transitie, de hoofdlijnen van de geplande transitie en de voortgang van het project. Thema's die hierbij aan bod kunnen komen, betreffen de status van de besluitvorming rondom de keuze voor de nieuwe pensioenregeling door sociale partners, de projectorganisatie, datakwaliteit en de communicatie met deelnemers. De aard en omvang van de toelichtingen zijn uiteraard afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het betreffende pensioenfonds.

Ook blijven de ontwikkelingen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen – en de verantwoording hierover – hoog op de agenda van pensioenfondsen staan. Pensioenfondsen dienen in hun bestuursverslag te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen (ESG-factoren), met bijbehorende overwegingen. Daarnaast geldt dat pensioenfondsen

al sinds maart 2021 moeten voldoen aan de level 1-vereisten van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Per 1 januari 2023 moeten pensioenfondsen die de pensioenregeling hebben geclassificeerd als een lichtgroen (artikel 8 SFDR) of donkergroen (artikel 9 SFDR) product, ook voldoen aan level 2 van de SFDR. Level 2 bevat meer gedetailleerde rapportagevereisten, waaronder de eis om de classificatie van beleggingen naar duurzaamheid toe te lichten in periodieke rapportages (waaronder het jaarverslag). Deze fondsen hebben in de jaarverslaggeving over 2022 voor het eerst gerapporteerd over hun duurzaamheidsbeleid en de uitvoering hiervan. In de jaarverslaggeving over 2023 zal hier een vervolg aan worden gegeven, waarbij ook de vergelijkende cijfers van het voorgaande boekjaar gepresenteerd moeten worden.

De nieuwe algemene maatregel van bestuur (AMvB) van 12 april 2023 maakt het wederom mogelijk om de pensioenen onder voorwaarden te indexeren bij een beleidsdekkingsgraad van ten minste 105%. Hierbij gelden dezelfde voorwaarden als voor de indexatie-AMvB die van toepassing was in 2023. Pensioenfondsen die voornemens zijn over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel (invaren), kunnen gebruikmaken van deze regeling, mits dit past binnen de ruimte die de eigen pensioenregeling biedt. Pensioenfondsen dienen te onderbouwen of een dergelijk indexatiebesluit past in een evenwichtige besluitvorming, mede vooruitlopend op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Op basis van de reguliere verslaggevingsrichtlijnen vanuit RJ 610 *Pensioenfondsen*, dient bepaald te worden op welk moment de toeslagverlening wordt verwerkt in de jaarrekening. Een eventuele toeslagverlening zal een zorgvuldige toelichting in het jaarverslag vereisen, mede gericht op de wijze waarop het bestuur invulling heeft gegeven aan de evenwichtige belangenafweging van alle bij het fonds betrokken partijen.

In de nieuwe editie van de Voorbeeldjaarrekening voor pensioenfondsen hebben wij de voorbeeldteksten ten aanzien van bovenstaande onderwerpen opgenomen. Daarnaast is ook rekening gehouden met ontwikkelingen die een meer technisch karakter kennen. Zo dienen vanaf 1 januari 2023 de nieuwe Ultimate

Forward Rate (UFR)-parameters te worden gehanteerd zoals opgenomen in het meest recente advies (30 november 2022) van de Commissie Parameters, waarbij de effecten worden verwerkt en toegelicht in de jaarrekening. Ook hebben veel fondsen in 2023 een evaluatie uitgevoerd van de voorziening voor uitvoeringskosten, mede in het licht van de hoge inflatie en toenemende uitvoeringskosten (mede als gevolg van de voorbereidingen op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel). Een eventuele aanpassing van de voorziening dient als schattingswijziging te worden verwerkt en toegelicht in de jaarrekening.

Tot slot is eind 2023 een geactualiseerde versie van de Code Pensioenfondsen gepubliceerd. De herziene Code Pensioenfondsen treedt per 1 januari 2024 in werking en vervangt per deze datum de Code Pensioenfondsen uit 2018. Met name op het onderwerp 'diversiteit en inclusie' is de herziene Code aangescherpt. Ook in de herziene Code wordt het uitgangspunt 'pas of leg uit' gehanteerd, waarbij het aantal normen is teruggebracht van 65 naar 49. Pensioenfondsen zullen in hun jaarverslaggeving over boekjaar 2023 verantwoording afleggen over de Code op basis van de editie uit 2018. De verwijzingen naar de normen uit de Code in deze Voorbeeldjaarrekening zijn daarom gebaseerd op de editie uit 2018. Om aan te sluiten bij de actualiteit, hebben we in de bijlage ook de meest recente editie van de Code opgenomen.

Wij hopen dat deze publicatie pensioenfondsen en hun uitvoerders houvast biedt bij het opstellen van de jaarverslaggeving over 2023. Voor een nadere toelichting of vragen kunt u uiteraard contact met ons opnemen. Ook voor suggesties ter verbetering van deze publicatie houden wij ons aanbevolen.

Frans Glorie
Partner

Wilfred Kevelam
Partner

Wijzigingen in de verslaggeving van toepassing op de jaarrekening 2023

In editie 2022 van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ), van toepassing op boekjaren vanaf 1 januari 2023, zijn wijzigingen opgenomen die relevant kunnen zijn voor pensioenfondsen.

- In alinea 307 van RJ 252 *Voorzieningen, niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen activa* is toegevoegd dat bij waardering tegen contante waarde de schattingen van toekomstige kasstromen en de disconteringsvoet op consistente wijze de veronderstellingen weergeven omtrent prijsstijgingen als gevolg van inflatie. Schattingen van toekomstige kasstromen en de disconteringsvoet worden daarom beide in nominale termen of beide in reële termen uitgedrukt.
- In alinea 3015 van RJ 400 *Bestuursverslag* wordt gewezen op additionele verplichtingen voor grote organisaties van openbaar belang (OOB's) ten aanzien van niet-financiële verklaringen in het bestuursverslag. Deze verplichtingen komen voort uit de EU-taxonomieverordening en zien toe op de rapportage over de ecologisch duurzame activiteiten en kritieke prestatie-indicatoren. Het aantal pensioenfondsen dat classificeert als grote OOB is zeer beperkt.

In RJ 610 *Pensioenfondsen* zijn ten opzichte van de voorgaande editie geen wijzigingen doorgevoerd.

De implementatie van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) en de veranderingen in de Pensioenwet en het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen hebben ook impact op de verslaggeving door pensioenfondsen. Zo worden in de wetgeving verschillende nieuwe reserves en voorzieningen geïntroduceerd. De standaard RJ 610 zal hierop worden aangepast. Het is de verwachting dat de aangepaste standaard RJ 610 wordt opgenomen in de RJ-bundel 2025 voor verslagjaren vanaf 2025, waarbij eerdere toepassing wordt aanbevolen.

Uitgangspunten Voorbeeldjaarrekening

Bij het samenstellen van de Voorbeeldjaarrekening zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De Voorbeeldjaarrekening is gebaseerd op een enkelvoudige jaarrekening.
- De in artikel 407 BW2 genoemde vrijstellingen van de verplichting tot consolidatie zijn van toepassing. Voor het overige worden de bepalingen van RJ 217 Consolidatie gevolgd.
- Ontwikkelingen en wijzigingen in (voorgenomen) wet- en regelgeving voor pensioenfondsen tot 1 december 2023 zijn meegenomen.
- Het fonds in deze Voorbeeldjaarrekening heeft geen eigen uitvoeringsorganisatie en daaraan verbonden personeels-, huisvestings- en automatiseringskosten.
- De Voorbeeldjaarrekening gaat uit van een ondernemingspensioenfonds. Daar waar relevant zijn tekstuele voorbeelden opgenomen voor toelichtingen voor bedrijfstakpensioenfondsen, bijvoorbeeld ten aanzien van de toelichting op de z-score.
- De nettopensioenregeling is niet nader uitgewerkt in deze Voorbeeldjaarrekening.

Er zijn geen voorbeeldteksten specifiek voor een APF of PPI uitgewerkt. In deze Voorbeeldjaarrekening is een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de verplichte onderdelen c.q. elementen van verslaggeving die gelden vanuit Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en anderzijds visies en good practice-voorbeelden volgens KPMG. Hiertoe zijn op de linkerpagina's de referenties naar de verplichtingen opgenomen en is onze visie op onderwerpen toegelicht.

De teksten in deze Voorbeeldjaarrekening zijn illustratief en kunnen als basis dienen voor het opstellen van de jaarrekening van een pensioenfonds. Uitgangspunten voor een adequate jaarrekening zijn te allen tijde de specifieke omstandigheden, feiten en cijfers van het pensioenfonds.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Kerncijfers	9
Bestuursverslag	21
Jaarrekening	101
Balans per 31 december 2023	101
Staat van baten en lasten over 2023	103
Kasstroomoverzicht over 2023	105
Toelichting behorende tot de jaarrekening	107
Overige gegevens	205
Bijlage 1 Personalialia	211
Bijlage 2 Checklist Code Pensioenfondsen	213
Bijlage 3 Wet- en regelgeving omtrent Verantwoord Beleggen	230
Bijlage 4 SFDR RTS Annex IV (artikel 8) en Annex IV (artikel 9)	232

Relevante regelgeving

RJ 610.506 (Kerncijfers), RJ 430.105 en 106 (Kerncijfers)

Toelichting

De weergave van de kerncijfers en kengetallen van het fonds is bedoeld om de lezer van de jaarrekening in kort tijdsbestek kennis te laten nemen van de (ontwikkeling in de) financiële positie en resultaten.

Er is geen voorgeschreven indeling. In het voorbeeld hiernaast hebben wij relevante kerncijfers en kengetallen opgenomen waaraan in de situatie van een pensioenfonds kan worden gedacht (visie KPMG). De uiteindelijke keuze voor weer te geven kerncijfers en kengetallen hangt samen met de specifieke kenmerken van het pensioenfonds. Zo zal bijvoorbeeld een fonds dat gebruikmaakt van een gedempte kostendekkende premie kunnen overwegen ook deze te vermelden.

De kerncijfers en kengetallen in jaarstukken kunnen worden onderscheiden in direct en niet direct uit de jaarrekening af te leiden kerncijfers en kengetallen. De kerncijfers en kengetallen die niet direct uit de jaarrekening zijn af te leiden, dienen duidelijk te worden omschreven en toegelicht (waaronder de definitie, berekeningswijze en, voor zover mogelijk, een cijfermatige aansluiting met posten in de jaarrekening).

Omwille van de vergelijkbaarheid in de tijd dienen de kerncijfers en kengetallen op gelijke wijze te worden berekend. Bij wijzigingen dienen de gegevens over voorgaande jaren te worden herrekend tenzij dit praktisch niet mogelijk is, dan dient dit te worden toegelicht.

Er dient een meerjarenoverzicht te worden gepresenteerd. Het aantal jaren dat wordt weergegeven is in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving niet bepaald. Een overzicht waarin vijf opeenvolgende jaren worden gepresenteerd, is in de praktijk gangbaar (visie KPMG).

Kerncijfers

	2023	2022	2021	2020	2019
Aantal werkgevers					
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers					
Premievrije rechten ('slapers')					
Pensioengerechtigde deelnemers					
Reglementvariabelen					
Toeslagverlening actieven per <datum> (in %)					
Toeslagverlening inactieven per <datum> (in %)					
Cumulatief niet toegekende toeslagen (in %)					
Doorgevoerde korting van aanspraken en rechten (in %)					
Inflatie (Prijnsindex periode X-Y)					
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie ¹					
Kostendekkende premie ¹					
Pensioenuitvoeringskosten					
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer ²					
Uitkeringen					
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen					
Minimaal vereist eigen vermogen					
Vereist eigen vermogen					
Aanwezige dekkingsgraad (in %)					
Vereiste dekkingsgraad (in %)					
Beleidsdekkingsgraad					
Reële dekkingsgraad					
Beleggingsportefeuille					
Aandelen					
Vastrentende waarden					
Vastgoedbeleggingen					
Derivaten					
Overig					
Beleggingsperformance³					
Beleggingsrendement in %					
Benchmarkrendement in %					
Kosten vermogensbeheer in % van gem. belegd vermogen					
Transactiekosten in % van gem. belegd vermogen					
Beleggingsrendement afgelopen 5 jaar in %					
Z-score (indien van toepassing)					

¹ Zie voor een toelichting op de feitelijke premie ... en de kostendekkende premie ....

² Het aantal deelnemers is hierbij de som van de actieve en gepensioneerde deelnemers overeenkomstig de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

³ Gebruikte methode (definities) vermelden. Er bestaat een gestandaardiseerde methode GIPS (Global Investment Performance Standard).

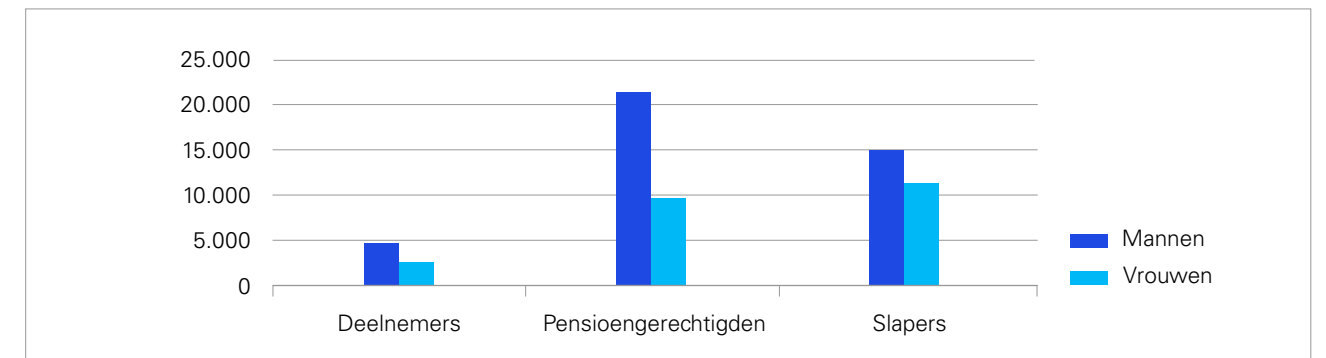
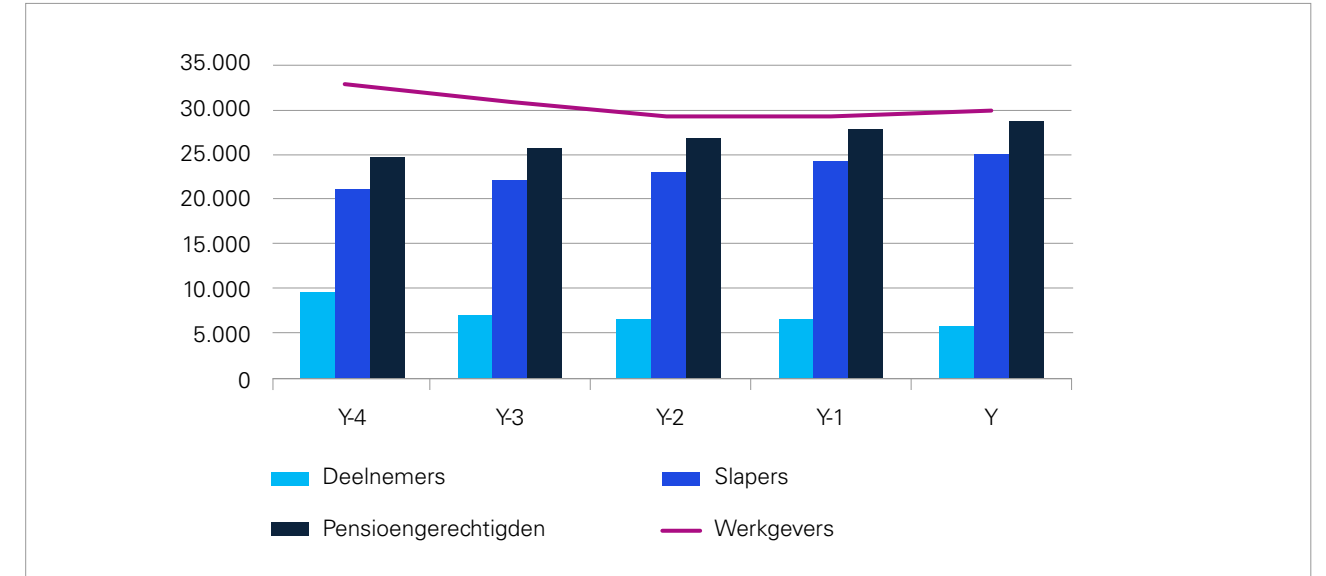

Toelichting

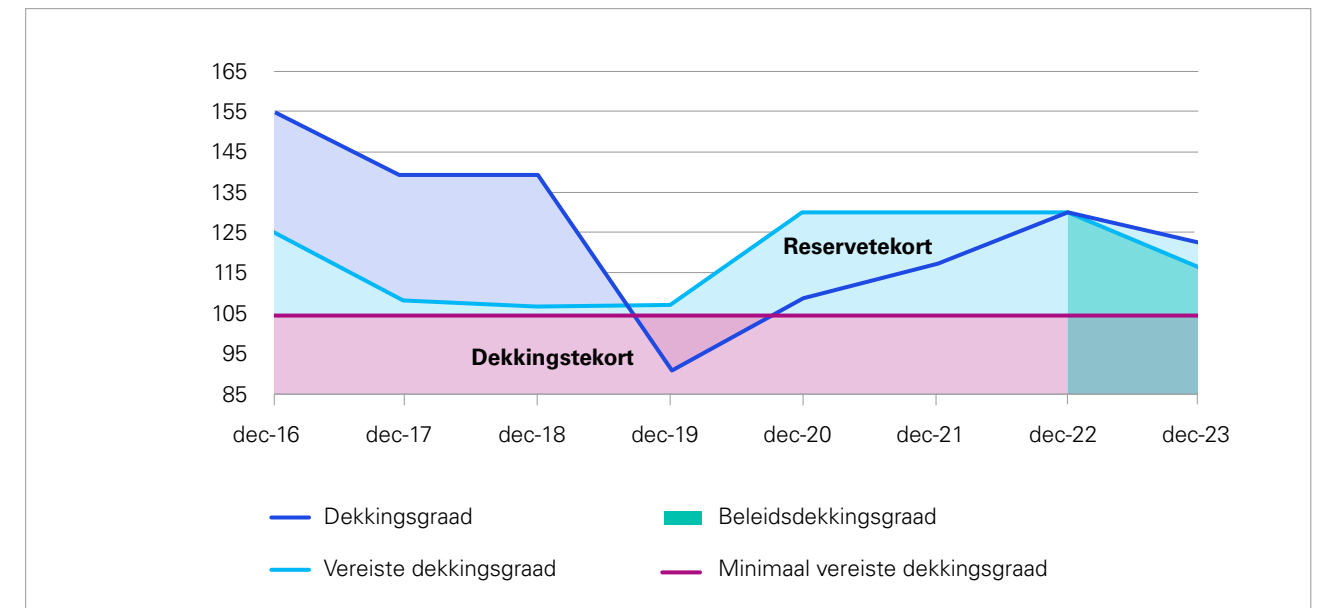
Wij menen dat het opnemen van een zogenoemd Pensioen Dashboard lezers een snel inzicht kan geven in de belangrijkste kerncijfers en ontwikkelingen van het fonds. Op de rechterpagina is een aantal voorbeelden van grafische weergaven opgenomen die informatief kunnen zijn voor lezers. Naar onze mening is een dashboard complementair aan het reguliere meerjarenoverzicht, en dus geen vervanging van het meerjarenoverzicht aangezien dit een vereiste is (RJ 610.506).

Pensioen Dashboard

Deelnemers

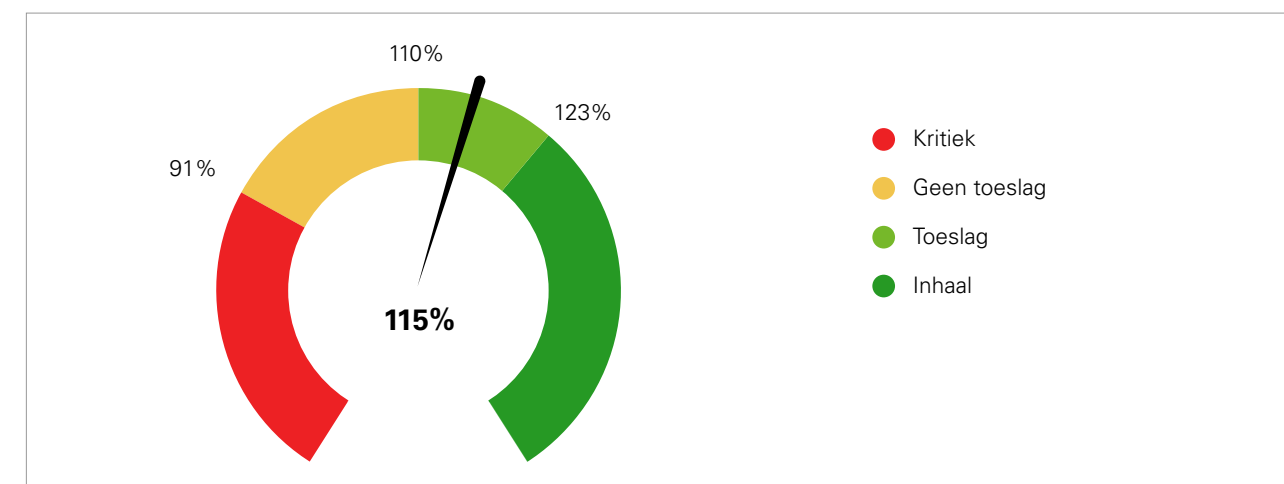
Ontwikkeling dekkinggraad

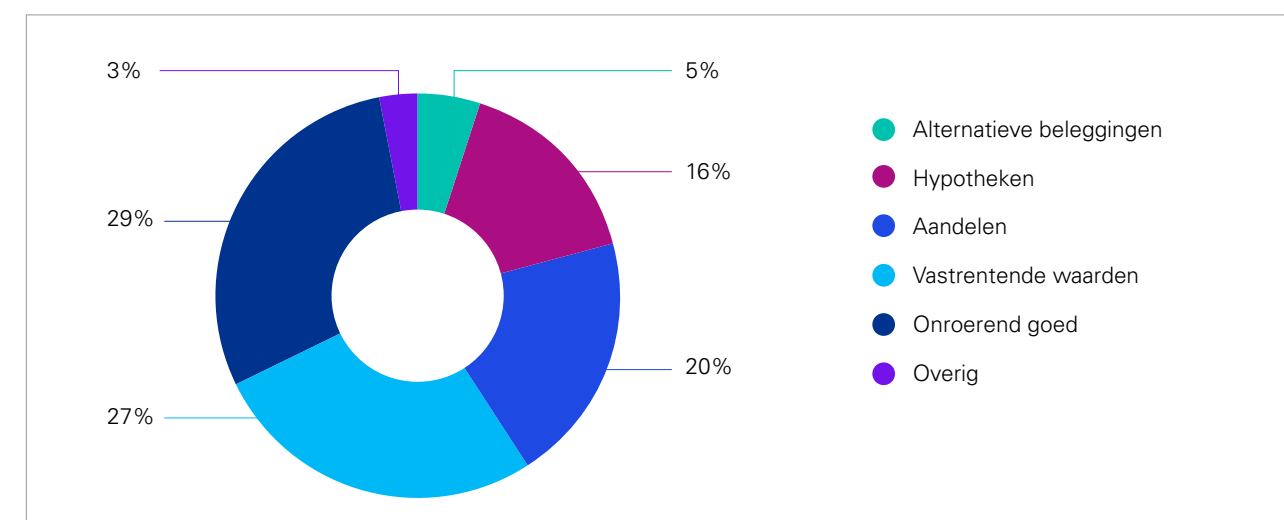

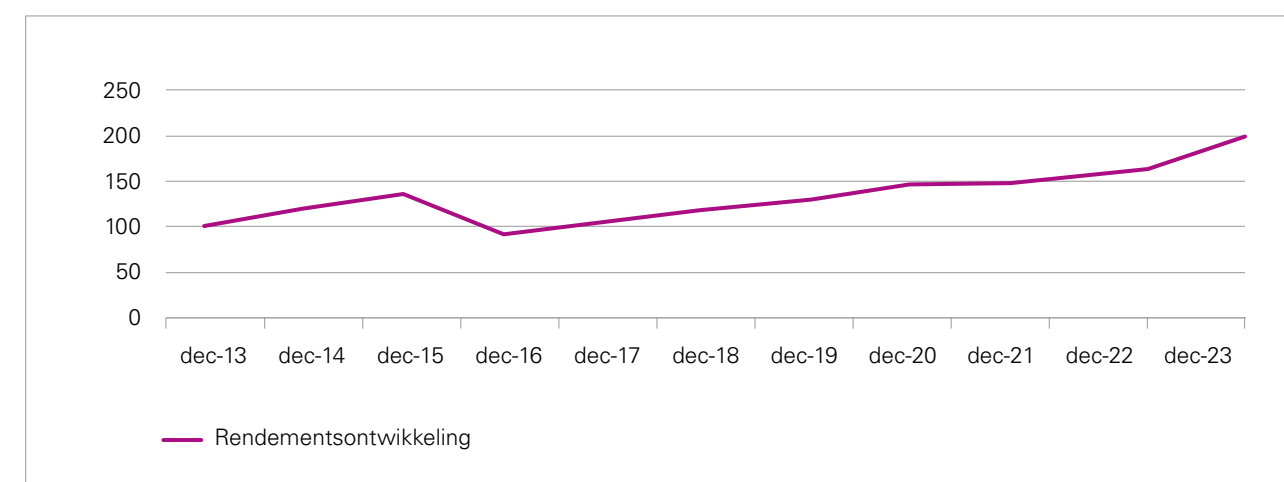
Financiële positie en beleidsinstrumenten

Samenstelling beleggingsportefeuille ultimo 2023

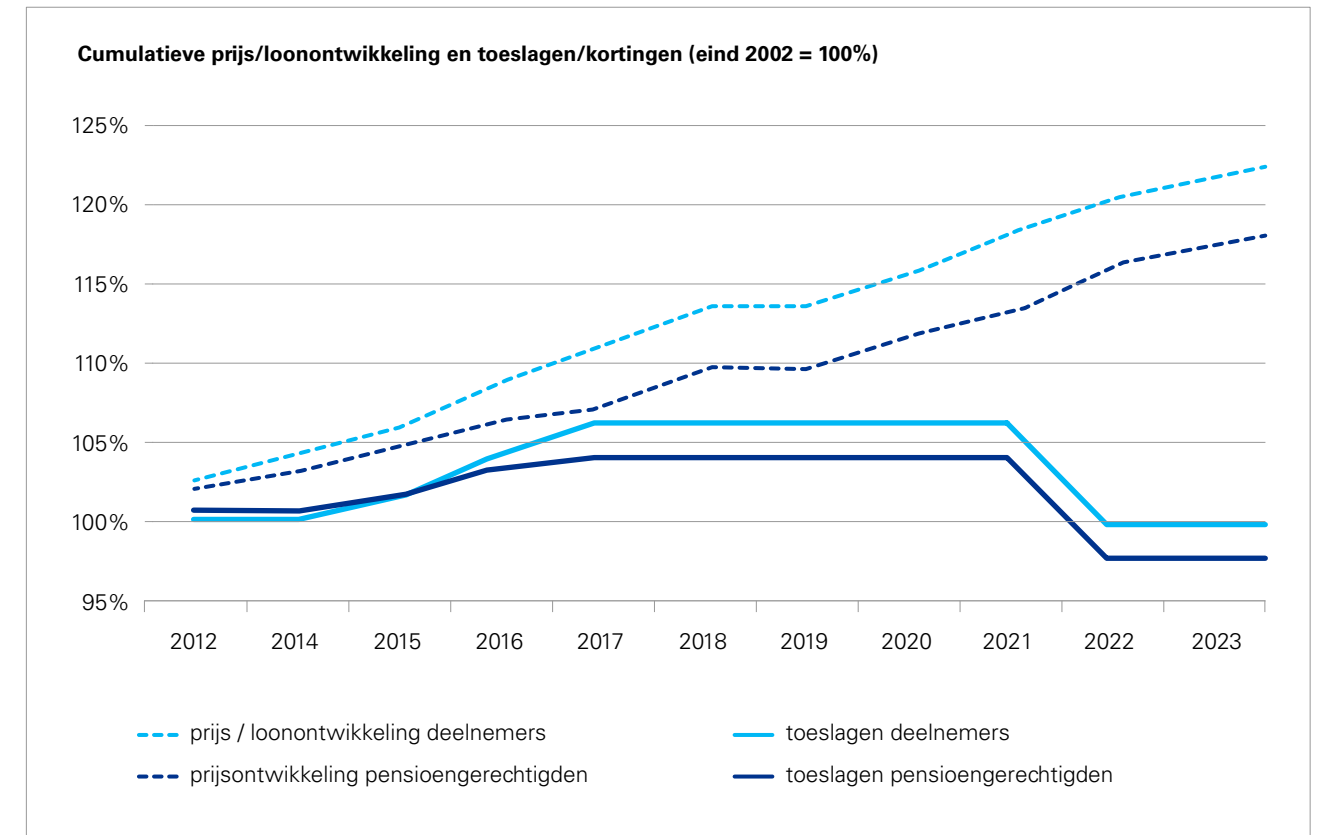

Gecumuleerd 10-jaars rendement (Y-10)

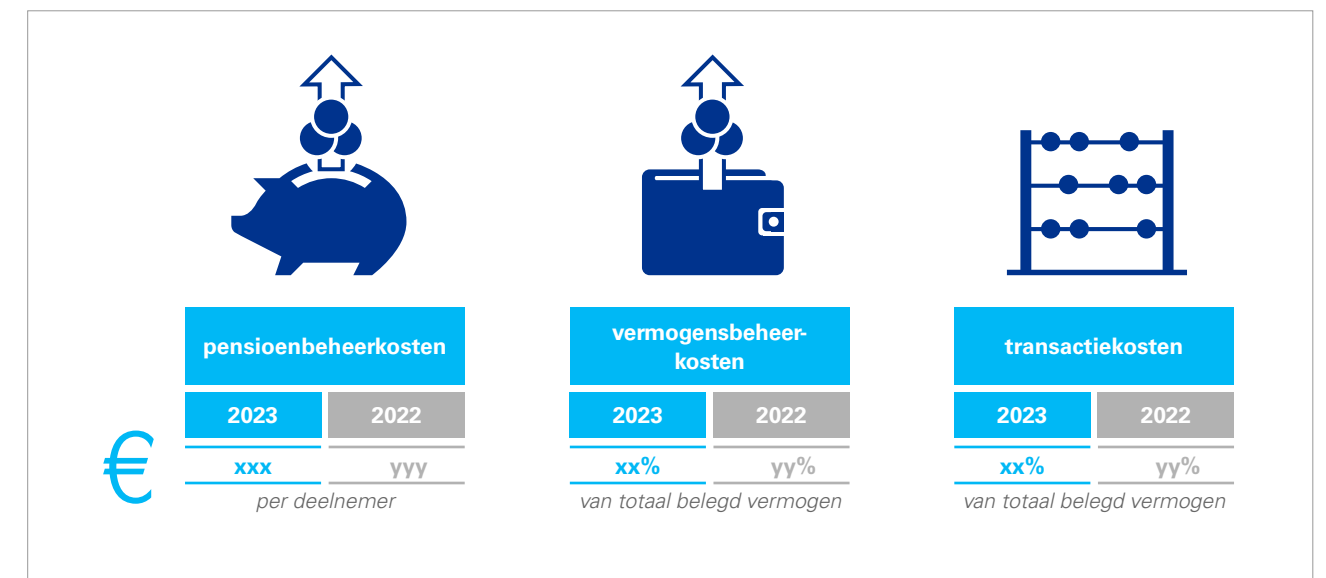

Toeslagverlening versus prijs- en loonstijging

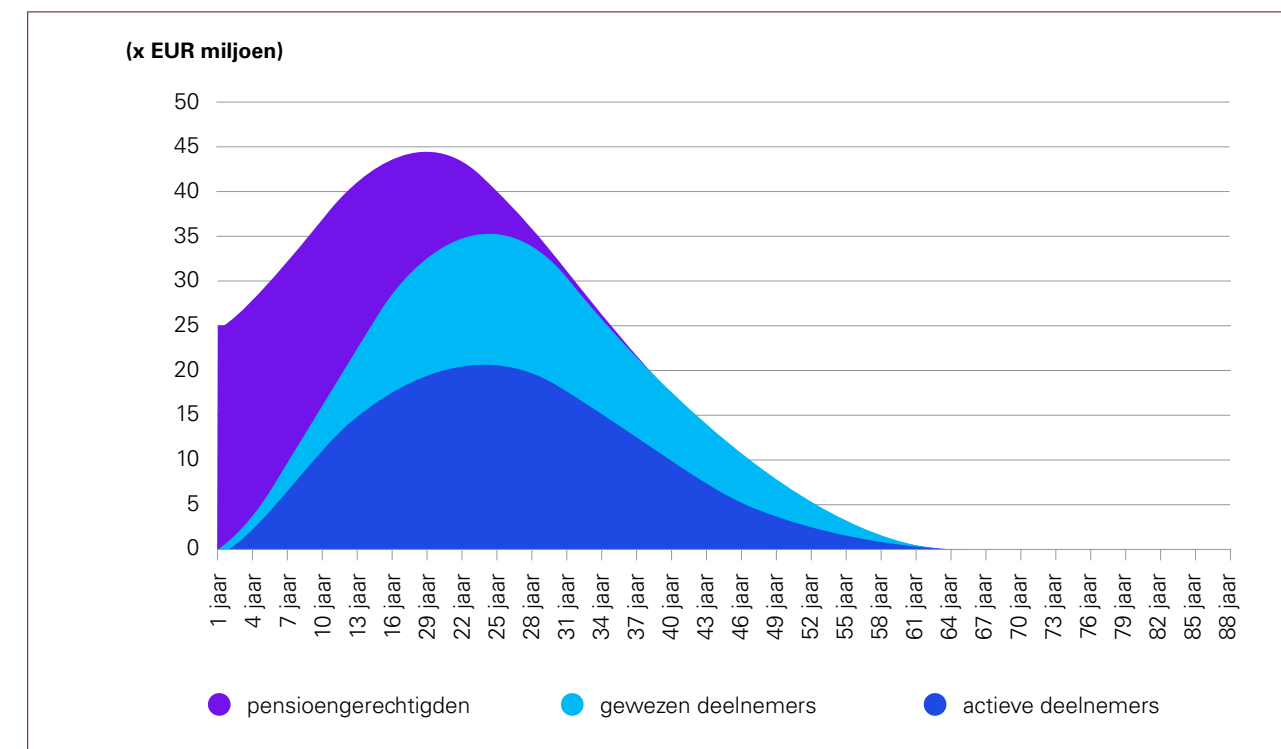
Kengetallen kostentransparantie

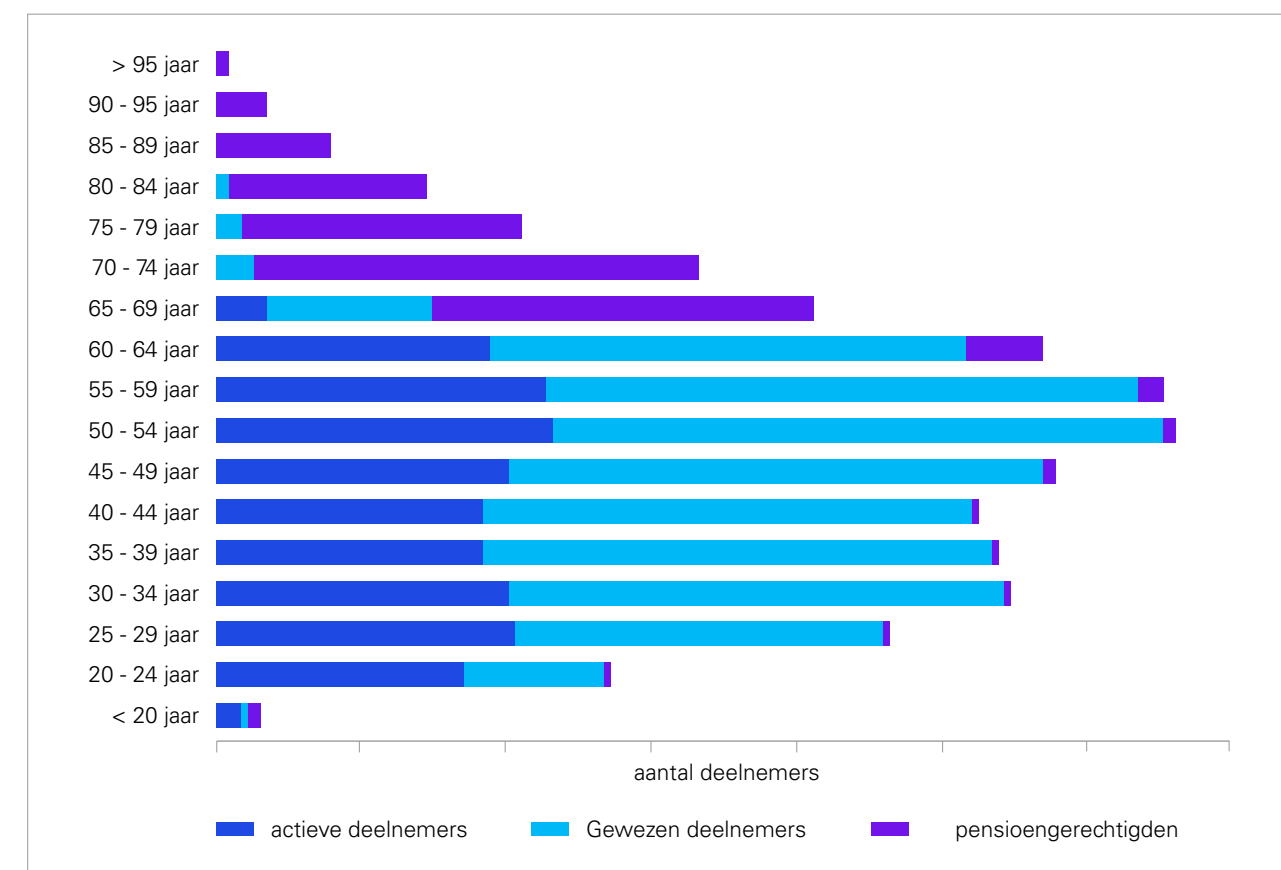

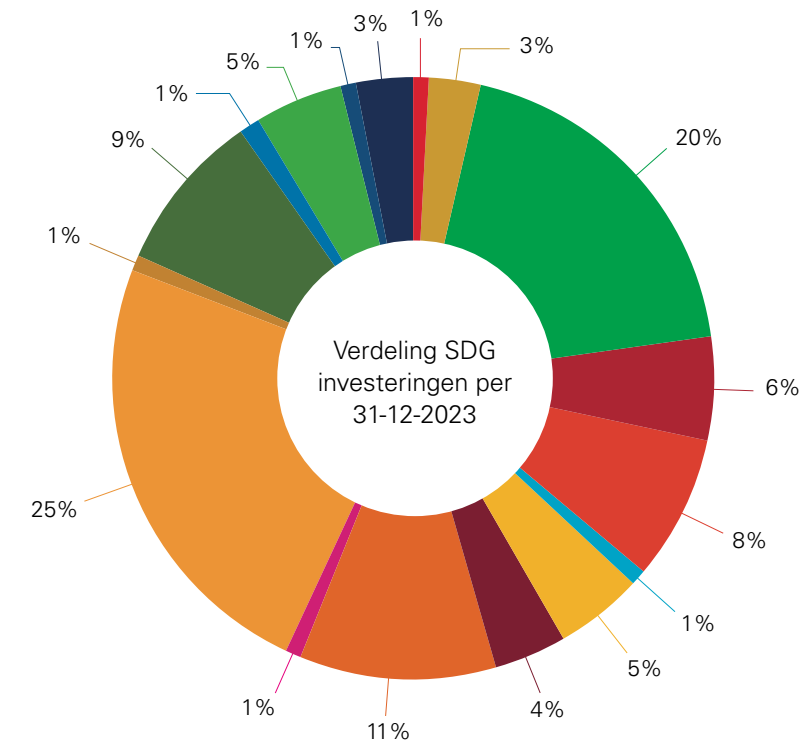
Toekomstige uitkering naar categorieën deelnemers

Deelnemersbestand naar leeftijd

Verdeling SDG investeringen ultimo 2023

	2023	2022
Totale SDG beleggingen	E xx miljard	E xx miljard
in % van de portefeuille	xx %	xx %

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), 46a PW (Beschikbare informatie), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag) en Code Pensioenfondsen norm 1 t/m 3 (Taken en verantwoordelijkheden bestuur) en norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

Naast de hierboven genoemde regelgeving kunnen ook andere publicaties suggesties geven voor de inhoud van het bestuursverslag.

Thema's in het bestuursverslag

In het bestuursverslag dienen de belangrijkste ontwikkelingen van het boekjaar te worden toegelicht. Het onderstaande (niet-limitatieve) overzicht is een opsomming van thema's die in het bestuursverslag 2023, voor zover relevant, aan de orde kunnen komen:

- Toelichting op de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel (Wet toekomst pensioenen). Pensioenfondsen kunnen in het bestuursverslag aandacht besteden aan de wijze waarop het fonds zich voorbereidt op de transitie, de hoofdlijnen van de geplande transitie en de voortgang van het project. Thema's die hierbij aan bod kunnen komen betreffen de status van de besluitvorming rondom de keuze voor de nieuwe pensioenregeling door sociale partners, de projectorganisatie, datakwaliteit en de communicatie met deelnemers.
- Ontwikkeling van de financiële positie van het fonds en de verschillende dekkingsgraden (nominale dekkingsgraad, reële dekkingsgraad, beleidsdekkingsgraad, etc.): wat betekenen ze, wat zijn de verschillen, hoe is het verloop van de dekkingsgraden over het boekjaar, etc.
- Beschrijving van de ontwikkelingen op de financiële markten en de impact hiervan op het fonds (beleggingsrendementen, stijgende marktrente, hoge inflatie, etc.).
- Beschrijving van eventuele ontwikkelingen gerelateerd aan de operationele bedrijfsvoering van het fonds, waaronder de beheersing van IT- en cyberrisico's.
- Beschrijving van de belangrijkste door het bestuur genomen besluiten, bijvoorbeeld rondom het al dan niet toekennen van (voorwaardelijke) toeslagverlening.
- Toelichting op het beleid inzake maatschappelijk verantwoord beleggen. Op welke wijze wordt in het beleggingsbeleid rekening gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen? Welke keuzes zijn gemaakt, welke criteria en definities worden gehanteerd, hoe wordt de 'impact' van het beleggingsbeleid meetbaar gemaakt?
- Toelichting op haalbaarheidstoets en/of de eigenrisicobeoordeling (ERB). Indien gedurende het boekjaar een ERB is uitgevoerd, dan dienen pensioenfondsen te waarborgen dat de uitkomsten consistent zijn met de toelichtingen in het jaarverslag, in het bijzonder de risicoparagraaf.
- Wijzigingen of voorgenomen wijzigingen in de governance, fondsdocumentatie, pensioenregeling, opzet, structuur en uitvoering van het fonds.
- Communicatie met toezichthouders DNB en AFM – Toezichtthema's van DNB en aandachtspunten verslaggeving vanuit de AFM.
- Bevindingen van het intern toezicht en de follow-up hierop door het bestuur.

Bestuursverslag

Karakteristieken van het pensioenfonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds XYZ, statutair gevestigd te [plaats] is opgericht op [datum]. De laatste statutenwijziging was op [datum]. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer ... . Het fonds is een [ondernemings-/bedrijfstaking]pensioenfonds en is [wel/niet] aangesloten bij de Pensioenfederatie.

De missie van het pensioenfonds is ... . Deze missie heeft het bestuur vertaald naar de volgende visie en strategie:

Beleid en verantwoording

Het fonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals overeengekomen in de, met de aangesloten ondernemingen overeengekomen, uitvoeringsovereenkomst(en). Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Hiertoe wordt voor ... aangesloten ondernemingen en ... deelnemers, gewezen deelnemers/slapers en gepensioneerden eind 2023 circa EUR ... vermogen belegd.

In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken gemaakt over de beleidsruimte van het bestuur. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als 'goed huisvader' de regie over de werkzaamheden van het fonds. Daartoe heeft het fonds de volgende beleids- en verantwoordingscyclus geïmplementeerd:

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 45a PW (Uitvoeringskosten), 135 lid 4 PW (Beleggingen), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

Thema's in het bestuursverslag (vervolg)

- Risicohouding en risicomanagement – de effectiviteit van interne beheersingsmaatregelen zoals rente- en valuta-afdekking. Maar ook zaken als 'duratiemismatch', mate van afdekking, gebruik van derivaten, tegenpartijrisico, liquiditeitsrisico, concentratierisico, langlevens- en kortlevensrisico, garanties, overgangsbepalingen, inhaalindexatie en andere verplichtingen. Ook dient aandacht besteed te worden aan niet-financiële risico's, waaronder cyberrisico's. Steeds meer aandacht is er ook voor het inzichtelijk maken en beheersen van klimaatrisico's.
- Informatie over uitvoeringskosten (in lijn met de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie).
- Achtergronden en informatie over de premies van het fonds voor 2023 en 2024.

In de Actuariële en Beleidstechnische Nota (ABtN) zijn de opzet van het fonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin is beschreven hoe het fonds omgaat met de besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is onderdeel van het crisisplan van het fonds dat als bijlage bij de ABtN is opgenomen.

De uitvoeringsovereenkomst(en), het (de) pensioenreglement(en) en de ABtN zijn beschikbaar op de website van het pensioenfonds *[(www.pensioenfondsXYZ.nl)]*.

Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen. De afwegingen die het bestuur maakt worden in de notulen van de bestuursvergaderingen vastgelegd. In dit bestuursverslag worden de overwegingen bij belangrijke besluiten in 2023 rondom ... toegelicht. Het bestuur weegt in zijn besluitvorming de aanbevelingen van het toezichtorgaan mee en gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan/belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording.

Kenmerken regeling

In het boekjaar zijn er (geen) wijzigingen in de bestaande regeling aangebracht. De wijzigingen omvatten ... . De kenmerken van de regeling per 31 december 2023 zijn als volgt:

	Pensioenregeling A	Pensioenregeling B
Pensioensysteem		
Pensioenleeftijd		
Pensioengevend salaris		
Franchise		
Pensioengrondslag		
Opbouwpercentage OP		
Nabestaandenpensioen		
Wezenpensioen		
Nabestaandenpensioen		
Premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid		
Eigen bijdrage		

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

In het verslag wordt een overzicht gegeven van de samenstelling van het bestuur. De samenstelling geeft aanwijzingen voor de evenwichtige belangenbehartiging. In dit kader, evenals vanuit het oogpunt van het aantonen van deskundigheid, bevelen wij aan (visie KPMG) om ook informatie te verstrekken over de achtergronden van de bestuursleden door vermelding van hun functie in de organisatie van de sponsor (OPF) of vakorganisaties (BPF). In de praktijk komen wij ook wel verkorte cv's van bestuursleden (met een opsomming van nevenfuncties) tegen die als bijlage worden opgenomen.

Ontwikkelingen in deelnemers

Het aantal medewerkers dat pensioen opbouwt bij Stichting Pensioenfonds XYZ is in 2023 *[afgenomen/toegenomen]*. In onderstaande tabel is een mutatieoverzicht opgenomen met de ontwikkelingen in het deelnemersbestand.

	Actief	Arbeids- on- ge- schikt	Ingegaan OP/NP	Ingegaan WP	Slapers	Totaal
Deelnemers per 1 januari 2023						
Indiensttredingen						
Uitdiensttredingen en waardeoverdrachten						
Pensionering						
Overlijden						
Overige mutaties						
Deelnemers per 31 december 2023						

Organisatie

Bestuur

De samenstelling van het bestuur is als volgt:

Naam	Functie	Vertegen- woordiging	Lid van bestuur sinds	Einde zittingsduur
A	Voorzitter	Werkgever		
B	Secretaris	Werknemer		
C	Penningmeester	Gepensioneerde		
D	Lid	Slaper		
E	Lid	Onafhankelijk		
F	Lid	...		

De verantwoordelijkheden binnen het bestuur zijn als volgt verdeeld ... . De werkgeversvertegenwoordiger is bij de werkgever werkzaam in de functie van ... . De werknemersvertegenwoordiger is ... . Verdere gegevens van de bestuursleden, inclusief nevenactiviteiten, zijn opgenomen in de bijlage (Personalia bestuursleden).

Het bestuur van het fonds heeft de dagelijkse uitvoering van de werkzaamheden uitbesteed aan een uitvoeringsorganisatie. Deze werkzaamheden betreffen vermogensbeheer, pensioenadministratie en bestuursondersteuning. Uitgangspunt is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken. Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, in overeenstemming met de vastlegging in de ABtN.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Code Pensioenfondsen norm 51 t/m 54 (Taken en werkwijze belanghebbendenorgaan), norm 46 t/m 49 (Taken en werkwijze intern toezicht) en norm 33 en 35 (Diversiteit), 107 Wvbp, 107 PW, artikel 103 lid 2 PW (Intern toezicht)

Toelichting

Op basis van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen (Wvbp) en artikel 107 van de Pensioenwet dient in het bestuursverslag van een pensioenfonds te worden gerapporteerd over de samenstelling naar leeftijd en geslacht van het verantwoordingsorgaan, het belanghebbendenorgaan en het bestuur en over de inspanningen die zijn verricht om diversiteit in de organen van het pensioenfonds te bevorderen.

Ondernemingspensioenfondsen met een beheerd vermogen van meer dan EUR 1 miljard dienen het intern toezicht te beleggen bij een raad van toezicht. Het beheerd vermogen wordt bepaald op basis van staat J-301 (dit is dus niet gelijk aan het balanstotaal volgens de jaarrekening). Tot voor de invoering van deze verzamelwet was het ondernemingspensioenfondsen ook toegestaan dit te beleggen bij een visitatiecommissie. Voor bedrijfs-
takpensioenfondsen en algemene pensioenfondsen was het instellen van een raad van toezicht reeds verplicht.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur van het fonds wordt gevormd door ... en wordt ondersteund door een vertegenwoordiger van de uitvoeringsorganisatie. Alle operationele besluiten worden voorgelegd aan ten minste één medebestuurder.

Belanghebbendenorgaan (BO)/Verantwoordingsorgaan (VO)

Het BO/VO vertegenwoordigt alle belanghebbenden van het fonds. Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel lid van het BO/VO en het BO/VO als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen.

Het BO/VO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst en het pensioenreglement juist uitvoert. Het BO/VO bewaakt eveneens de evenwichtige belangenbehartiging van de verschillende belanghebbenden door het bestuur. Het BO/VO doet verslag van zijn bevindingen in deze jaarrekening.

Intern toezicht

Het intern toezicht wordt uitgevoerd door de visitatiecommissie/raad van toezicht/niet-uitvoerende bestuursleden met toezichttaak. Het intern toezichtorgaan heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het orgaan onderhoudt een actieve dialoog met het bestuur. Het is belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het toezichtorgaan legt verantwoording af over de uitvoering van de taken van het verantwoordingsorgaan, de werkgever en het belanghebbendenorgaan. Het intern toezicht betreft in zijn toezicht de naleving van normen in de Code Pensioenfondsen door het fonds.

Het volledige reglement met een beschrijving van de taken en verantwoordelijkheden van het intern toezichtorgaan is opgenomen op de website van het fonds.

Het orgaan doet verslag van zijn bevindingen in de Overige gegevens.

Het fonds heeft per 1 januari 20XX een raad van toezicht ingesteld. De raad van toezicht bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

- ... (voorzitter);
- ...
- ...

De leden zijn benoemd na de wettelijke toetsing en goedkeuring van DNB.

Diversiteit bestuur en overige gremia

Het pensioenfonds heeft het volgende beleid ten aanzien van diversiteit: ... . Ten aanzien van leeftijd streeft het bestuur naar ten minste ... personen die jonger zijn dan 40 jaar in zowel het bestuur als het BO/VO. Op dit moment wordt *[nog niet/wel]* voldaan aan de doelstelling.

Relevante regelgeving

Code Pensioenfondsen norm 10 t/m 14 (Uitvoering, uitbesteding en kosten), 45a PW (Uitvoeringskosten), BW 2:391 (Bestuursverslag), Code Pensioenfondsen norm 33 en 35 (Diversiteit) 107 Wvbp en 107 PW

De onderstaande tabel bevat de diversiteitsverdeling (man-vrouw, leeftijdsdiversiteit) van het bestuur en de verschillende gremia per 31 december 2023:

Orgaan	Geslachtsdiversiteit		Leeftijdsdiversiteit	
	Man	Vrouw	< 40 jaar	> 40 jaar
Bestuur				
Raad van Toezicht				
...				
...				

De verdeling man-vrouw in het bestuur is x% - y% en in het toezichthoudend orgaan x% - y%. Het fonds streeft naar een evenwichtige verdeling en heeft hiervoor de volgende maatregelen genomen:

- ...
- ...
- ...

Uitvoering, uitbesteding en kosten

Met uitvoeringsorganisatie ABC B.V. zijn service level agreements gesloten. De werkzaamheden betreffen ... [financiële administratie, pensioenadministratie en bestuursondersteuning]. De vermogensbeheerder(s) is (zijn) ... .

Met de uitvoerder en de vermogensbeheerder zijn concrete afspraken rondom vergoedingen gemaakt. De prestatiebeloningen in de contracten zijn zodanig dat de partijen niet worden aangemoedigd om meer risico te nemen dan het bestuur aanvaardbaar acht. In het bestuursverslag doet het bestuur verslag van de kosten van uitbesteding.

Het bestuur voert periodiek overleg met de uitvoerder en vermogensbeheerder(s) over de kwaliteit van de uitvoering. Beide organisaties verstrekken jaarlijks een internetbeheersingsrapportage (Standaard 3000A/3402) die door het bestuur jaarlijks wordt geanalyseerd en met de organisatie wordt besproken.

Het bestuur heeft voor het toezicht op de vermogensbeheerder(s) met een service level agreement en rapportage en het instellen van een beleggingscommissie, maatregelen getroffen om toezicht te kunnen uitoefenen op de activiteiten van de vermogensbeheerders. Hierbij is met name het monitoren van het beleggen binnen de mandaten van het bestuur van belang. Bovendien wordt hierbij aandacht gegeven aan de aard, juiste interpretatie en uitvoering van beleggingen in lijn met de uitkomsten van de ALM-studie zoals die door het bestuur periodiek wordt gemaakt en/of herijkt.

Beleggingscommissie

Na de overdracht van het vermogensbeheer naar een externe partij heeft het bestuur een beleggingscommissie opgericht met als mandaat het monitoren van de vermogensbeheerder, het voeren van een beleggingsbeleid ten opzichte van de strategische benchmark en het opstellen van het beleggingsplan.

De commissie is samengesteld uit leden van het bestuur, met een stemverhouding conform het bestuursreglement. Daarnaast kunnen externe deskundigen benoemd worden – deze hebben geen stem. De samenstelling van de beleggingscommissie zorgt ervoor dat de beleggingsontwikkelingen goed kunnen worden geanalyseerd en de uitvoering door de vermogensbeheerders kritisch kan worden gezien.

De beleggingscommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

- ... (voorzitter);
- ... (extern deskundige).

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Auditcommissie

Het bestuur heeft een auditcommissie ingesteld met de volgende aandachtspunten:

- het monitoren van het financiële verslaggevingsproces en het doen van voorstellen om de integriteit van het proces te waarborgen;
- het monitoren van de doeltreffendheid van het interne beheersingssysteem, het interne auditsysteem en het risicomanagementsysteem met betrekking tot de financiële verslaggeving;
- het monitoren van de controle van de jaarrekening;
- het beoordelen en monitoren van de onafhankelijkheid van de externe accountant;
- het vaststellen van de procedure voor de selectie van de externe accountant of de accountantsorganisatie voor de controle van de jaarrekening;
- de financiële informatieverstopping (keuze van accounting policies, toepassing en beoordeling van effecten van nieuwe regels, prognoses, werk van in- en externe accountants ter zake, etc.);

De commissie is samengesteld uit leden van het bestuur. De auditcommissie rapporteert de bevindingen aan het bestuur.

De auditcommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

- ... (voorzitter);
- ... (extern deskundige).

Pensioencommissie

De pensioencommissie heeft als taak om het bestuur te adviseren over voorstellen van de uitvoeringsorganisatie en/of het bestuursbureau inzake het pensioenbeleid en het premie- en indexeringsbeleid. Ook heeft de commissie tot taak om te adviseren over het vastleggen van het beleid in het pensioenreglement en het wijzigen hiervan naar aanleiding van in- en externe ontwikkelingen.

De pensioencommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

- ... (voorzitter);
- ... (extern deskundige).

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft als taak om het bestuur te adviseren over voorstellen voor de communicatie aan deelnemers. Dit betreft onder meer de 'vertaling' van het pensioenreglement, het toeslagenlabel, het Uniform Pensioenoverzicht (UPO), de website en de pensioenkrant.

De communicatiecommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

- ... (voorzitter);
- ... (extern deskundige).

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag) en Code Pensioenfondsen norm 56 en 57 (Rol accountant en actuaris)

Compliance officer

Het bestuur heeft ingestemd met de benoeming van *[de heer/mevrouw X] [functie]* tot compliance officer van het fonds. De compliance officer is onafhankelijk van het bestuur en rapporteert periodiek zijn/haar bevindingen aan het bestuur.

De compliance officer is verantwoordelijk voor ... .

Externe ondersteuning en controle

Het fonds wordt bijgestaan door externe deskundigen voor actuarialaats en risicobeheersing op zowel korte als lange termijn. Ultimo boekjaar is de externe adviserende actuaris *[de heer/mevrouw] ...*, lid van het AG en werkzaam bij actuariële bureau ... Het pensioenfonds werkt samen met *[de heer/mevrouw] ...* werkzaam bij ... als gespecialiseerde ALM-adviseur.

Als certificerende actuaris is *[de heer/mevrouw] ...* van ... aangesteld. De externe accountant van het fonds is *[de heer/mevrouw] ... van ...* .

Voor niet-controlewerkzaamheden die worden verstrekt aan deze partijen weegt het bestuur voorafgaand aan het toekennen van de opdrachten af in hoeverre de onafhankelijke positie van de certificeerder in gevaar komt. Het functioneren van de certificerende actuaris en de accountant is in 202X geëvalueerd. De uitkomsten zijn met de certificerende actuaris besproken. De evaluatie is ter beschikking gesteld aan het toezichtorgaan en het BO/VO.

Invulling van de sleutelfuncties (IORP II)

Sinds 13 januari 2019 zijn de wijzigingen in de Pensioenwet uit hoofde van de Europese Richtlijn IORP II effectief. Het doel van IORP II is het bevorderen van de verdere harmonisatie van pensioenen in de Europese Unie. De Richtlijn bevat nadere regels rondom grensoverschrijdende collectieve waardeoverdrachten, governance, risicobeheer, beloningsbeleid en informatieverstrekking aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Ook bevat de Richtlijn regels ten aanzien van het toezicht op pensioenuitvoerders. Een nieuwe verplichting is dat er elke drie jaar een eigen-risicobeoordeling (ERB) dient te worden uitgevoerd en ingediend bij DNB.

Het fonds heeft naar aanleiding van IORP II de zogenoemde sleutelfuncties geïmplementeerd in de governance-structuur. Dit betreft de risicobeheerfunctie, de actuariële functie en de interne auditfunctie. IORP II maakt een onderscheid tussen de houder van een sleutelfunctie en de personele invulling van de daadwerkelijke uitvoering van de sleutelfunctie, waarbij de houder de eindverantwoordelijkheid blijft houden.

Het fonds heeft de sleutelfuncties, op basis van het 'three lines of defence'-model, als volgt ingericht:

Sleutelfunctie	Houder sleutelfunctie	Operationele invulling
Risicobeheerfunctie	...	...
Actuariële functie	...	...
Interne auditfunctie	...	...

De houders van de sleutelfuncties zijn getoetst en goedgekeurd door DNB.

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste observaties die de sleutelfunctiehouders gedurende 2023 aan het bestuur en aan de raad van toezicht/visitatiecommissie hebben gerapporteerd:

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.504 (Bestuursverslag) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen), norm 26 (Permanente educatie) en norm 28 (Zelfevaluatie bestuur)

Toelichting

De Wvbp bevat eisen ten aanzien van de deskundigheid van het bestuur van pensioenfondsen en het intern toezicht.

Toetsing van de deskundigheid kan worden gedaan aan de hand van de volgende aandachtsgebieden (zelfevaluatie):

1. Het besturen van een organisatie.
2. Relevante wet- en regelgeving.
3. Pensioenregelingen en pensioensoorten.
4. Financiële aspecten:
  - vermogensbeheer;
  - actuariële aspecten.
5. Administratieve organisatie en interne controle.
6. Uitbesteden van werkzaamheden.
7. Communicatie.

Verslag over het boekjaar

Hoofdpijnen

[Belangrijkste ontwikkelingen, bestuursbesluiten, etc. Een niet-limitatief overzicht van mogelijke onderwerpen is opgenomen op de linkerpagina's van de Voorbeeldjaarrekening.]

Evaluatie bestuursmodel

Het bestuur hanteert het volgende bestuursmodel (paritair, onafhankelijk of een gemengd bestuursmodel). In dit model zijn de belanghebbenden op een zo evenwichtig mogelijke wijze vertegenwoordigd. Naar aanleiding van de ontwikkelingen in afgelopen jaren op het gebied van goed pensioenfondsbestuur (*pension fund governance*), waaronder de invoering van nieuwe wet- en regelgeving waarbij de eisen voor het besturen van een pensioenfonds verder verhoogd zijn, heeft het fonds in 20XX het huidige bestuursmodel geëvalueerd. Hierbij zijn de voor- en nadelen van de verschillende bestuursmodellen in ogenschouw genomen. Het bestuur heeft geconcludeerd dat het huidige bestuursmodel nog steeds passend is. In het boekjaar 2023 hebben daarom geen wijzigingen plaatsgevonden in het bestuursmodel.

De procedures rondom benoeming, ontslag en schorsing van bestuursleden of leden van het BO/VO en/of toezichtorgaan zijn vastgelegd in de statuten en de reglementen van het betreffende orgaan. Deze reglementen zijn opgenomen op de website van het fonds.

Deskundigheidsbevordering en bestuurlijke effectiviteit

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is per bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Het programma voor permanente educatie van bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld.

In het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan de deskundigheidsbevordering van het bestuur door ...

De deskundigheid wordt jaarlijks getoetst (zelfevaluatie) voor individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. De uitkomsten zijn vastgelegd in de deskundigheidsmatrix. Op basis van de toegewezen aandachtsgebieden wordt jaarlijks bepaald welke acties moeten worden ondernomen om de vereiste deskundigheid te halen respectievelijk te behouden. Het niveau van de toetsing ligt vast in de eindtermen. Een onafhankelijke partij toetst feitelijk. De deskundigheidseisen zijn ook van toepassing op de leden van het BO/VO en het toezichtorgaan.

De uitvoering van het programma voor permanente educatie wordt gemonitord door de compliance officer.

In 2023 heeft het bestuur aan de hand van een zelfevaluatie de effectiviteit van zijn functioneren onderzocht. De voorzitter van het bestuur heeft met de individuele bestuursleden functioneringsgesprekken gevoerd. Op basis van de zelfevaluatie en de functioneringsgesprekken heeft het bestuur geconcludeerd dat ...

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.504 (Bestuursverslag), RJ 610.601 (Code Pensioenfondsen), RJ 610.602 (Code Pensioenfondsen) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

Code pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen (hierna ook: de Code) is aangewezen als gedragscode als bedoeld in artikel 2:391 lid 5 BW. In het najaar van 2023 is een geactualiseerde versie van de Code Pensioenfondsen gepubliceerd die per 1 januari 2024 in werking treedt. Pensioenfondsen zullen in de jaarverslaggeving over boekjaar 2023 verantwoording afleggen over de Code op basis van de editie uit 2018. Om aan te sluiten bij de actualiteit, hebben wij beide versies opgenomen in respectievelijk bijlage 2 en bijlage 3 van deze Voorbeeldjaarrekening.

Pensioenfondsen doen in hun bestuursverslag mededeling over de naleving van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur. Indien een fonds de principes niet heeft nageleefd of niet voornemens is deze in het lopende en daaropvolgende boekjaar na te leven, dan doet het daarvan in het bestuursverslag gemotiveerd opgave.

De monitoringcommissie Code Pensioenfondsen onderzoekt jaarlijks de naleving van de Code. De meest recente publicatie van de monitoringcommissie is in februari 2023 uitgebracht. Het verdient aanbeveling om kennis te nemen van de nalevingsrapportages en om de aanbevelingen van de monitoringcommissie te evalueren (visie KPMG).

In deze Voorbeeldjaarrekening zijn de relevante referenties naar de Code opgenomen op basis van de editie uit 2018. In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen het verslag van het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan en de reacties van het bestuur hierop op te nemen in een apart hoofdstuk onder de 'Overige gegevens'.

Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfondsen te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hiertoe zijn door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid normen voor 'goed pensioenfondsbestuur' geformuleerd. In oktober 2018 is de Code gepubliceerd, waarbij de normen zijn gegroepeerd aan de hand van acht thema's.

De Code is gebaseerd op het 'pas toe of leg uit'-beginsel. Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan – niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dat betekent dus dat er ruimte is om af te wijken van de normen, mits dit weloverwogen gebeurt. De rapportage van het intern toezicht over de naleving van de Code is opgenomen op pagina X.

Het bestuur van het fonds heeft in 2023 opnieuw de naleving van de normen van de Code geïnventariseerd. Zaken die om nadere uitvoering vroegen zijn inmiddels opgepakt door het bestuur. Het bestuur toont hiermee aan dat het een verantwoord bestuursbeleid voert.

Het pensioenfonds past de normen van de Code *[volledig/vrijwel volledig/beperkt]* toe. Voor zover het pensioenfonds afwijkt van de normen van de Code wordt dit hierna per norm toegelicht. Een overzicht van alle normen van de Code, dus ook de normen waar het pensioenfonds wel aan voldoet, is opgenomen in de bijlage bij dit verslag (Checklist Code Pensioenfondsen).

Hieronder is per norm waaraan niet voldaan wordt een toelichting opgenomen:

Norm uit de Code	Reden van niet-naleving
Norm X	Pensioenfonds XYZ voldoet niet aan deze norm, omdat ... .
Norm Y	Pensioenfonds XYZ voldoet niet aan deze norm, omdat ... .
Norm Z	Pensioenfonds XYZ voldoet niet aan deze norm, omdat ... .

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503/504 (Bestuursverslag), 96 PW (Vermelding boetes en dwangsommen), Code Pensioenfondsen norm 22 (Compliance), Sanctiewet, de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) en het Besluit aanwijzing organisaties van openbaar belang

Toelichting

In het bestuursverslag en de jaarrekening dienen dwangsommen, boetes en een herstelplan te worden toegelicht (RJ 610.504).

Sinds 1 januari 2020 worden zogenoemde grote pensioenfondsen aangemerkt als organisaties van openbaar belang (OOB's). Voor de definitie van 'grote pensioenfondsen' wordt verwezen naar artikel 35a van het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Hierin staat vermeld dat pensioenfondsen met een beheerd vermogen hoger dan EUR 10 miljard op twee opeenvolgende balansdata, kwalificeren als een groot pensioenfonds.

De gevolgen voor pensioenfondsen die aangemerkt worden als OOB hebben onder andere betrekking op de roulatieverplichting voor de externe accountant en accountantsorganisatie, scheiding van controle en advies door de externe accountant, een maximale vergoeding voor overige dienstverlening door de externe accountant, een uitgebreide controleverklaring bij de jaarrekening en een verplichte kwaliteitsbeoordeling.

Voor OOB-pensioenfondsen met meer dan 500 werknemers gelden aanvullende toelichtingsvereisten voor het bestuursverslag met betrekking tot onder andere hun beleid, risico's en prestaties inzake milieuzaken, sociale en personeelsaangelegenheden, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

De Handreiking Sanctiewet voor Pensioenfondsen van DNB geeft pensioenfondsen nadere handvatten om de naleving van sanctiewetgeving te waarborgen.

Naleving wet- en regelgeving en communicatie met de toezichthouder

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving worden door het bestuur nauwgezet gevolgd. Voor het fonds relevante wijzigingen worden geanalyseerd en de opvolging ervan wordt besproken in de bestuursvergaderingen. In het bestuursverslag in deze jaarrekening worden de belangrijkste ontwikkelingen toegelicht.

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving door het fonds. Zoals toegelicht in paragraaf ... is gedurende het boekjaar een herstelplan van toepassing vanwege een *[reservetekort/dekkingstekort]*.

Aan het pensioenfonds zijn in het afgelopen jaar *[wel/geen]* dwangsommen en boetes opgelegd. De hoogte van de dwangsommen en boetes bedraagt respectievelijk EUR ... en EUR ... . De dwangsommen en boetes hebben betrekking op ... .

De compliance officer ziet toe op de naleving van wet- en regelgeving. De compliance officer heeft op ... 202X aan het bestuur zijn bevindingen gerapporteerd. In deze rapportage kwam naar voren dat ... .

Gedragscode

De gedragscode voor het fonds is in ... 2023 door alle bestuursleden *[en BO, de raad van toezicht en andere medebeleidsbepalers]* getekend. De gedragscode is beschikbaar via de website van het fonds.

Sanctiewetgeving

Het fonds heeft maatregelen genomen om de naleving van de sanctiewetgeving te waarborgen, voor zover deze van toepassing is op het pensioenfonds. Dit betreft zowel de processen rondom het pensioenbeheer als rondom het vermogensbeheer. Omdat deze processen grotendeels zijn uitbesteed aan externe partijen, heeft het bestuur hier rekening mee gehouden in het uitbestedingsbeleid en uitbestedingsovereenkomsten met externe partijen.

In dit kader is gedurende het boekjaar specifieke bestuurlijke aandacht besteed aan de ontwikkelingen rondom de oorlog in Oekraïne en daaruit voortvloeiende sanctiemaatregelen (op zowel nationaal als internationaal niveau). Aan het begin van het boekjaar bezat het fonds *[wel/geen/zeer beperkte]* directe beleggingen in Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne. Deze posities bestonden met name uit: .....

In lijn met wet- en regelgeving heeft het bestuur de volgende acties ondernomen: ... .

Privacyregelgeving

Het beschermen van de vertrouwelijkheid van persoonsgegevens van deelnemers en het naleven van de Algemene Verordening Gegevensbescherming, heeft voor het bestuur een hoge prioriteit. Onder de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) geldt dat het pensioenfonds is aangemerkt als 'verwerkingsverantwoordelijke' van persoonsgegevens. Het fonds dient, als 'eigenaar' van de persoonsgegevens, expliciet te kunnen aantonen dat het voldoet aan de eisen uit de AVG.

Op 1 januari 2020 is de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen in werking getreden. Het bestuur onderschrijft de beginselen en de naleving van deze gedragslijn. Over de verwerking van persoonsgegevens zijn afspraken opgenomen in *[het uitvoeringsreglement/de uitvoeringsovereenkomst]*. Met onze uitbestedingsorganisaties zijn verwerkingsovereenkomsten gesloten, waarin de navolging van de gedragslijn wordt gewaarborgd. Tevens zijn afspraken gemaakt met uitbestedingsorganisaties ten aanzien van gegevensverwerking in de Service Level Agreement (SLA). Tot slot zijn in het Privacybeleid de beleidsrichtlijnen voor de bewaring, verwerking en beveiliging van persoonsgegevens vastgelegd en is er binnen het fonds een functionarisgegevensbescherming ingesteld.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag), 96 PW (Vermelding boetes en dwangsommen) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen en norm 22 (Compliance))

In het geval van een datalek is het essentieel dat het fonds adequaat optreedt. Afhankelijk van de aard en omvang van het datalek, dient binnen 72 uur na het ontdekken door het fonds een melding te worden gemaakt bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Aanvullend wordt er bepaald of er melding dient te worden gemaakt bij de betrokkenen van wie de gegevens zijn gelekt. Na ieder datalek wordt er door het bestuur geëvalueerd op welke wijze maatregelen kunnen worden ingericht, om herhaling in de toekomst te voorkomen.

Over het verslagjaar 2023 heeft het fonds geen melding gemaakt inzake datalekken bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

OOB-status

Sinds 1 januari 202X wordt het pensioenfonds aangemerkt als organisatie van openbaar belang (OOB), omdat het pensioenfonds op twee opeenvolgende balansdata een beheerd vermogen van meer dan EUR 10 miljard heeft. De status van OOB stelt met name strengere eisen ten aanzien van de kwaliteitsbeheersing en onafhankelijkheid van de accountant bij de controle van de jaarrekening van het fonds. Het pensioenfonds heeft in 202X deze gevolgen geëvalueerd en *[voldoet reeds aan eisen die gesteld worden aan een OOB/heeft bovengenoemde gevolgen in 202X opgevolgd.]*

Toezichthouders

Een vertegenwoordiging van DNB heeft op *[datum]* een bezoek gebracht aan het fonds en heeft gesproken met enige bestuursleden. *[Indien van toepassing nader toelichten.]*

Verder heeft DNB een onderzoek uitgevoerd bij het fonds naar ... . Op ... 2023 is van DNB een brief ontvangen waarin ...

Relevante regelgeving

Code Pensioenfondsen norm 65 (Klachten en geschillen), norm 20 en norm 21 (Melden onregelmatigheden, klokkenluidersregeling), 2:391 lid 1 BW, 1a Besluit FTK, 102a PW en RJ 400.1053 (Risicobereidheid)

Toelichting

Elk pensioenfonds is op basis van het Besluit financieel toetsingskader (Besluit FTK) wettelijk verplicht om de risicohouding op te nemen en uit te werken in de fondsdocumenten. Met deze wettelijke verplichting wil de wetgever bewerkstelligen dat de doelstellingen en beleidsuitgangspunten van pensioenfondsen helder zijn. De in de wet bedoelde risicohouding is de mate waarin een pensioenfonds, na overleg met sociale partners en na overleg met de organen van het fonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren, en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen, gegeven de kenmerken van het fonds.

In de toelichting van de Code Pensioenfondsen (norm 8) wordt benoemd dat pensioenfondsen communiceren met hun belanghebbenden over de risicobereidheid van het fonds. Deze toelichting kan opgenomen worden in het bestuursverslag (visie KPMG).

Pensioenfondsen dienen tevens RJ 400.1053 in ogenschouw te nemen. Als aanvulling op de wettelijk vereiste beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee het pensioenfonds wordt geconfronteerd, dient het fonds een beschrijving op hoofdlijnen te geven van de bereidheid risico's en onzekerheden al dan niet af te dekken (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite'). De mate van risicobereidheid is een leidraad voor het al dan niet nemen van maatregelen ter beheersing van risico's en onzekerheden.

Daarnaast dient de volgende informatie opgenomen te worden:

- Een beschrijving van de maatregelen die zijn getroffen ter beheersing van de voornaamste risico's en onzekerheden, zo mogelijk met een kwalitatieve beschrijving van de verwachte effectiviteit van de genomen maatregelen. Indien voor één of meer van de voornaamste risico's en onzekerheden geen beheersingsmaatregelen zijn getroffen, dan dient dit feit te worden uiteengezet.
- Een beschrijving van de verwachte 'impact' op de resultaten en/of financiële positie indien één of meer van de voornaamste risico's en onzekerheden zich zouden voordoen, zo mogelijk gebaseerd op gevoeligheidsanalyses.
- Een beschrijving van de risico's en onzekerheden die in afgelopen boekjaar een belangrijke 'impact' op het fonds hebben gehad, en de gevolgen daarvan voor het fonds; en of, en zo ja welke verbeteringen in het systeem van risicomanagement van het fonds zijn of worden aangebracht.

Indien het fonds in het boekjaar een ERB heeft uitgevoerd, dan verdient het aanbeveling de hoofdlijnen van de ERB toe te lichten in het bestuursverslag (visie KPMG).

Klachten, geschillen en onregelmatigheden

Klachten en geschillen kunnen door belanghebbenden worden gemeld via ... . De klachten- en geschillenregeling is beschikbaar op de website van het fonds.

In 2023 heeft het fonds ... klachten ontvangen. Deze klachten zijn alle afgehandeld. Op basis hiervan is de pensioenregeling/procesgang als volgt aangepast: ... .

Onregelmatigheden die binnen het fonds, zijn organen of bij de partijen aan wie taken zijn uitbesteed worden signaleerd kunnen worden gerapporteerd bij ... op grond van de klokkenluidersregeling van het fonds. De klokkenluidersregeling is beschikbaar op de website van het fonds. Ook bij de uitvoerder en de vermogensbeheerder zijn klokkenluidersregelingen geïmplementeerd.

Risicohouding

Inleiding

De risicohouding van het fonds is de mate waarin het pensioenfonds, na overleg met de vertegenwoordigers van werkgevers of werkgeversverenigingen, werknemers of werknemersverenigingen of beroepspensioenverenigingen en na overleg met de organen van het fonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds. Hierbij is rekening gehouden met de wettelijke ondergrenzen ten aanzien van het pensioenresultaat:

- Ondergrens verwacht pensioenresultaat (vanuit evenwicht).
- Ondergrens verwacht pensioenresultaat (vanuit de feitelijke situatie).
- Maximale afwijking van het verwachte pensioenresultaat in een slechtweersituatie.

De toetsing van deze grenzen vindt plaats aan de hand van de haalbaarheidstoets (welke in plaats komt van de driejaarlijkse continuïteitstoets).

Uitgevoerde eigen risicobeoordeling (ERB)

Het fonds heeft in boekjaar 202X voor het eerst een eigen risicobeoordeling (ERB) uitgevoerd. De ERB is voor het bestuur een middel om verantwoording af te leggen over de risico's ten opzichte van de missie, visie en strategie van het fonds. Aan de hand van de ERB worden materiële risico's en de consequenties hiervan voor de financiële positie van het fonds en de pensioenen van onze deelnemers geïdentificeerd. Hierbij hebben wij een integrale analyse en beoordeling uitgevoerd van de korte- en langetermijnrisico's voor het fonds en de effectiviteit van het risicobeheer (inclusief beheersmaatregelen).

De ERB bestaat op hoofdlijnen uit de volgende onderdelen:

1. Proces

- Een beschrijving van de wijze waarop de ERB in het bestuursproces, het beleid en de besluitvormingsprocessen van het pensioenfonds is geïntegreerd.

2. Risicoanalyse

- Een beschrijving van de methoden om relevante korte- en langetermijnrisico's waaraan het fonds blootstaat te detecteren, te evalueren en te beheersen.
- Een beoordeling van de risico's voor de verschillende deelnemersgroepen met betrekking tot hun pensioenrechten en pensioenaanspraken en de effectiviteit van genomen maatregelen.
- Een beoordeling van nieuwe en/of opkomende risico's, inclusief klimaatrisico's, sociale risico's en risico's in verband met de waardevermindering van activa als gevolg van veranderde regelgeving.

Relevante regelgeving

2:391 lid 1 BW, 1a Besluit FTK, 102a PW en RJ 400.1053 (Risicobereidheid)

- Een kwalitatieve beoordeling van de operationele risico's.
- Een beoordeling van de financieringsbehoefte met, indien van toepassing, een beschrijving van het herstelplan.
- In geval van uitbesteding van sleutelfunctiewerkzaamheden aan de bijdragende onderneming: een beschrijving van de wijze waarop belangenconflicten met de bijdragende onderneming worden voorkomen of beheerst.

3. Beheersmaatregelen

- Een integrale beoordeling van de effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer.
- Een kwalitatieve beoordeling van de mechanismen ter bescherming van de pensioenuitkeringen (gebruikmakend van het crisisplan).

Gedurende 202X is een ERB uitgevoerd en op DD-MM-202X ingediend bij DNB. De belangrijkste aandachtspunten vanuit de ERB zijn:

- ...
- ...

Minimaal eens per drie jaar dient de ERB te worden geactualiseerd. De eerstvolgende actualisatie staat gepland voor XXX.

Fondsspecifieke randvoorwaarden risicohouding

Om tot de risicohouding te komen heeft het pensioenfonds eerst de beleidsuitgangspunten van het fonds voor de uitvoering van de pensioenregeling in kaart gebracht. Hieronder zijn kort de belangrijkste uitgangspunten opgenomen die betrokken zijn in de totstandkoming van de risicobereidheid van het pensioenfonds:

1. ...
2. ...

Kwalitatieve risicohouding

Hieronder is op hoofdlijnen opgenomen wat de opdrachtgever(s) en de deelnemers van het pensioenfonds belangrijk vinden. Dit is gebaseerd op ... . In de volgende paragrafen worden de onderstaande punten verder kwantitatief uitgewerkt.

1. De indexatieambitie van het pensioenfonds is ...
2. ...

Relevante regelgeving

2:391 lid 1 BW, 1a Besluit FTK, 102a PW, RJ 400.1053 (Risicobereidheid) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Inzicht in risico's) en norm 8 (Risicobewustzijn)

Kwantitatieve risicohouding

1. Het pensioenfonds wil ..% van de prijsinflatie volgen. Omgerekend naar het pensioenresultaat is dit ..%.
2. ....

Risicocategorie	Risico	Risico bereidheid				
		Heel laag	Laag	Midden	Hoog	Heel hoog
		1	2	3	4	5
Beleggingsrisico's	Beleggingsrisico 1					
	Beleggingsrisico 2					
	...					
	...					
Actuariële risico's	Actuariel risico 1					
	Actuariel risico 2					
	...					
Renterisico's	Renterisico 1					
	Renterisico 2					
	...					
Cyberrisico's	Cyberrisico 1					
	Cyberrisico 2					
	...					
Frauderisico's	Frauderisico 1					
	Frauderisico 2					
	...					

||||| / ||||| / ||||| / ||||| / ||||| Gewenst risicoprofiel (risk appetite) (Heel laag - Heel hoog)

Beleggingsrisico's (inclusief klimaatrisico's)

[toelichting op in bovenstaande tabel genoemde beleggingsrisico's]

Actuariële risico's

[toelichting op in bovenstaande tabel genoemde actuariële risico's]

Renterisico's

[toelichting op in bovenstaande tabel genoemde renterisico's]

Cyberrisico's

Door de hoge mate van digitalisering en de afhankelijkheid hiervan, onderkent het fonds het toenemende risico op cyberaanvallen. De analyse van de verhoogde gevoeligheid voor cybercrime maakt deel uit van de Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA). Om dit risico te mitigeren, heeft het fonds een ICT-beveiligingsbeleid geïmplementeerd en maatregelen getroffen. Dit beleid is gerelateerd aan het uitbestedingsbeleid, en de maatregelen zijn opgenomen in de rapportage omtrent de interne beheersing van de uitvoeringsorganisatie (Standaard 3402-rapportage). Daarnaast heeft het pensioenfonds zelfstandig een aantal maatregelen genomen, waaronder het periodiek laten uitvoeren van penetratieaanvallen.

Relevante regelgeving

2:391 lid 1 BW, 1a Besluit FTK, 102a PW, RJ 400.1053 (Risicobereidheid), Code Pensioenfondsen norm 5 (Inzicht in risico's) en norm 8 (Risicobewustzijn, Digital Operational Resilience Act (DORA), BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

Uitbesteding

Sinds enkele jaren besteedt DNB veel aandacht aan de rol van een bestuursbureau, de mate waarin het fonds-bestuur inzicht heeft in de kosten- en beloningsstructuur van de organisatie waaraan is uitbesteed, de wijze waarop functiescheiding bij uitbesteding is ingericht, de wijze waarop uitbestedingsrisico's worden beheerst en de mate waarin concentratierisico's ontstaan door samenklontering van pensioenuitvoeringsorganisaties.

Voor uitbesteding gelden onder meer de volgende regels:

- Eindverantwoordelijkheid kan niet worden uitbesteed – uitsluitend uitvoering van taken.
- In het contract uitbesteding zijn onder meer geregeld:
  - afbakening van uitbestede werkzaamheden;
  - informatie-uitwisseling tussen pensioenfonds en serviceorganisatie;
  - de serviceorganisatie levert altijd de gevraagde informatie aan de toezichthouder;
  - de serviceorganisatie stelt het pensioenfonds in staat steeds aan wet- en regelgeving te voldoen;
  - mogelijkheid van toezichtactiviteiten bij de serviceorganisatie;
  - het fonds kan altijd wijzigingen aanbrengen in de uitvoering door de serviceorganisatie;
  - de wijze waarop de overeenkomst wordt beëindigd en waarborgen voor een goede overdracht.
- Beheersing van de risico's door onder meer:
  - systematische analyse en rapportage van de risico's met betrekking tot de uitbesteding;
  - toereikende procedures, maatregelen, deskundigheid en informatie bij het pensioenfonds voor beoordeling van de uitbestede werkzaamheden.
- Communicatie: de communicatieparagraaf biedt de ruimte een toelichting te geven op onder meer de volgende punten (visie KPMG):
  - communicatiebeleid en doelstellingen;
  - communicatiemiddelen die zijn gebruikt (website, pensioenoverzicht, UPO, etc.);
  - frequentie van communicatie (bijv. aantal nieuwsbrieven, aantal bezoekers website);
  - uitgevoerde tevredenheids- of reputatieonderzoeken.

Met ingang van 17 januari 2023 is de Europese verordening 'Digital Operational Resilience Act' (DORA) van kracht geworden. Deze verordening heeft als doel om op uniforme wijze binnen de (Europese) financiële sector de digitale operationele weerbaarheid te verhogen. Instellingen hebben twee jaar de tijd om zich voor te bereiden om vanaf 17 januari 2025 aantoonbaar te voldoen aan de vereisten van DORA. De afgelopen jaren waren reeds diverse richtlijnen vanuit nationaal en Europees niveau van kracht, zoals de DNB Good Practice Informatiebeveiliging en verschillende uitbestedingsrichtlijnen. Het voldoen aan die richtlijnen geeft deels invulling aan de DORA-vereisten. De focus ligt zodoende, naast het voldoen aan eerdere richtlijnen, op het invulling geven aan de aanvullende vereisten. In 2023 is het pensioenfonds gestart met de voorbereidingen en is een impactanalyse uitgevoerd. De DORA-pijlers die relevant zijn voor het fonds betreffen ICT-risicobeheer, ICT-gerelateerde incidenten, het testen van digitale operationele weerbaarheid en het beheer van ICT-risico's van derde aanbieders. De belangrijke aandachtsgebieden voor het fonds zijn:

- het maken van nieuwe afspraken met serviceorganisaties binnen de uitbestedingsketen over het voldoen aan de vereisten van DORA;
- waarborgen dat serviceorganisaties binnen de uitbestedingsketen de interne beheersing op voldoende niveau brengen om te voldoen aan de vereisten uit hoofde van DORA, inclusief het periodiek uitvoeren van testen van de digitale operationele weerbaarheid;
- waarborgen van een toereikende informatievoorziening door de serviceorganisaties binnen de uitbestedingsketen over de naleving van de vereisten uit hoofde van DORA.

In aanvulling op de (level 1) DORA-wetgeving, wordt door de nationale toezichthouders gewerkt aan de nadere invulling (level 2) in de vorm van zogenoemde Regulatory Technical Standards (RTS) en Implementing Technical Standards (ITS). Wij monitoren deze ontwikkelingen en zodra de aanvullende vereisten bekend zijn, zullen wij de impact hiervan op het fonds inzichtelijk maken.

Frauderisico's

Bij het identificeren en inschatten van risico's besteedt het fonds specifieke aandacht aan het inschatten van frauderisico's. Gedurende 2023 heeft het bestuur een risicoanalyse uitgevoerd om de bruto-frauderisico's bij zowel het fonds als de uitbestedingspartners inzichtelijk te maken. Hierbij is specifiek aandacht geweest voor frauderisico's die voortkomen uit de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. De belangrijkste frauderisico's die hierbij zijn geïdentificeerd, hebben betrekking op: ...

Het fonds mitigeert en beheerst deze frauderisico's door zowel op organisatie- als procesniveau beheersmaatregelen in te richten. De belangrijkste beheersmaatregelen bestaan hierbij uit: het aanwezig zijn van een gedragscode en klokkenluidersregeling, de processen en interne controles bij onze uitbestedingsorganisaties (waaronder functiescheidingen en het vierogenprincipe) en het ingerichte onafhankelijke toezicht.

Beleggingsbeleid

Op basis van de risicohouding van het pensioenfonds is invulling gegeven aan het beleggingsbeleid. *[Neem in hoofdlijnen de specifieke koppeling op tussen het gekozen beleggingsbeleid en de risicohouding van het pensioenfonds.]*

Uitbesteding

Het bestuur heeft diverse malen overleg gevoerd met de uitvoeringsorganisatie over de dienstlevering overeenkomstig de service level agreement. Daarnaast heeft het bestuur op grond van zijn analyse van de interne beheersingsrapportages (Standaard 3000A/3402) aanvullende vragen gesteld aan de uitvoeringsorganisatie over bepaalde aspecten van de kwaliteit van de beheersmaatregelen.

Periodiek heeft het bestuur overleg gevoerd met de vermogensbeheerder. In dit overleg is uitvoerig stilgestaan bij de resultaten van de vermogensbeheerder. Hierop komen wij later in dit verslag nog terug. Daarnaast heeft het bestuur kennisgenomen van interne beheersingsrapportages (Standaard 3000A/3402) van de vermogensbeheerder en heeft het bestuur deze geanalyseerd.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag) en Code Pensioenfondsen norm 41 t/m 45 (Gepast belonen)

Toelichting

Het begrip ‘beloning’ wordt doorgaans ruim geïnterpreteerd. Hieronder kunnen onder andere worden begrepen het vaste brutosalaris, variabele vergoeding (in geld en/of natura), onkostenvergoedingen (in geld en/of natura), de kosten van pensioen en sociale lasten, maar ook andere afspraken die met functionarissen zijn gemaakt maar zich in de toekomst kunnen manifesteren, zoals aanblijfpremies en ontslagvergoedingen. Bij het onderwerp bestuurdersbeloningen bezien vanuit de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ 271) geldt deze toelichting zowel voor zittende als gewezen bestuurders.

De partijen die in de Code worden genoemd, zijn in het kader van een pensioenfonds veelal ook aan te merken als een verbonden partij. Op grond van RJ 330 is de verwachting dat deze informatie ook in de jaarrekening wordt toegelicht (visie KPMG).

De verwachting van KPMG is dat fondsen transparant verslag doen over de componenten van beloning.

De uit de analyse naar voren komende vragen en bevindingen zijn met de vermogensbeheerder besproken. Ook is stilgestaan bij de dienstverlening door de vermogensbeheerder aan de hand van de in de service level agreement gemaakte afspraken.

Verslag van de commissies

Communicatie met de deelnemers van het fonds vindt plaats via de periodieke pensioenkrant, de periodieke pensioenmailing en de website van het fonds. De verantwoording over het gevoerde beleid en de financiële uitkomsten vindt plaats in de jaarrekening. Belangrijke nieuwsupdates van het fonds worden via social media verspreid. Het fonds wordt op dit moment via social media door ... deelnemers gevolgd.

In 202X heeft het bestuur de effectiviteit van zijn communicatiemiddelen laten onderzoeken (ten minste elke 3 jaar). Deelnemers gaven aan dat ... . Op basis hiervan wordt ... .

De persoonlijke pensioeninformatie van de belanghebbenden van het fonds is beschikbaar via het UPO en het Pensioenregister (www.mijnpensioenoverzicht.nl). In 202X hebben alle deelnemers een UPO ontvangen. Daarnaast biedt het fonds via zijn website aan zijn deelnemers een pensioenplanner aan waarmee op basis van actuele gegevens verschillende pensioenscenario's kunnen worden doorgerekend.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur van het fonds heeft het afgelopen jaar ... maal vergaderd. Naast de reguliere beleidscyclus stonden de volgende belangrijke onderwerpen op de agenda:

- De gevolgen van de economische omstandigheden voor het fonds en het herstelplan – (voorgenomen) kortingen *[ingaan op de follow-up van het herstelplan]*.
- De afwegingen om al dan niet over te gaan tot afdekking van het renterisico en de invloed hiervan op het herstelplan *[ingaan op de overwegingen en voor- en nadelen van afdekking]*.
- Het uitbestedingsbeleid *[ingaan op de overwegingen tot uitbesteding, de risicoanalyse, de verantwoording en de monitoring en de aansluiting met de eisen vanuit de Pensioenwet en de toezichthouder. Ook dient er aandacht te zijn voor uitbesteding door de uitbestedingsorganisatie]*.
- Integriteit van tegenpartijen *[ingaan op eigen beleid, relatie met de uitbestedingsorganisatie in dezen, maatregelen ter toetsing van integriteit en de resultaten]*.

In het kader van de reguliere beleidscyclus heeft het bestuur onder meer vergaderd over de jaarrekening, maatschappelijk verantwoord ondernemen, de overeenkomst met de uitvoeringsinstelling, de uitkomsten van de risicoanalyse ten aanzien van de operationele risico's en de adviezen van de beleggingscommissie.

Beloningsbeleid

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Het fonds heeft daarbij een afweging gemaakt op basis van de (langetermijn)doelstellingen van het fonds, de passendheid in de bedrijfstak/onderneming of beroepsgroep, de verantwoordelijkheid en de aan de functies gestelde eisen en het tijdsbeslag.

Het beloningsbeleid is van toepassing op de bestuursleden, het BO, het intern toezicht en ... Het beloningsbeleid is vastgesteld door ... . De jaarlijkse vaststelling van de hoogte van de (variabele) beloning vindt plaats door ... onder goedkeuring van ... . In het beloningsbeleid zijn regels gesteld rondom tussentijdse beëindiging van de relaties met bovenstaande functionarissen en de wijze waarop dan met het toekennen van beloningen wordt omgegaan.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

Volgens RJ 610.503 omvat de financiële paragraaf in ieder geval: interne/externe ontwikkeling beleggingen en rendementen, vergelijking met benchmarks, interne/externe ontwikkeling pensioenen, aantallen deelnemers per categorie, samenvatting actuair verslag inclusief solvabiliteitstoets en oordeel, informatie over dekkingsgraad en overeenkomst financiering en uitvoering.

In deze Voorbeeldjaarrekening is ter illustratie gekozen voor vier separate paragrafen: financieel, beleggingen, pensioenen en actuair.

Onder de financiële paragraaf kan aandacht worden besteed aan scenario's en gevoeligheidsanalyses. Dergelijke informatie is relevant voor gebruikers naast het inzicht in de stand en ontwikkeling van de dekkingsgraad.

De beloning bestaat uit ... en bevat als variabel element ... (c.q. bevat geen variabele componenten). De variabele beloning is afhankelijk van ... en is gemaximeerd op 20% van de vaste beloning.

In 2023 heeft het fonds de volgende beloningen verstrekt aan de verschillende functionarissen:

....

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar

	Pensioen- vermogen	Technische voorzieningen	Dekkings- graad
	EUR	EUR	%
Stand per 1 januari 2023			
Beleggingsresultaten			
Premiebijdragen (regulier)			
Toeslagverlening (of korting)			
Herstellpremiebijdrage			
Uitkeringen			
Aanpassing overlevingstafels			
Overige			
	=====	=====	
Stand per 31 december 2023			
	=====	=====	

De verandering in de dekkingsgraad is voornamelijk het gevolg van ... .

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

	2023	2022	2020	2019	2018
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Premieresultaat					
Interestresultaat					
Aanpassing overlevingstafels					
Overig resultaat					
	=====	=====	=====	=====	=====
Saldo baten en lasten					
	=====	=====	=====	=====	=====

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten), 10a en b Besluit uitvoering Pensioenwet, Wet verplichte beroepspensioenregeling en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

Op grond van artikel 45a PW en RJ 610.503 zijn pensioenfondsen wettelijk verplicht om in het bestuursverslag informatie op te nemen over de uitvoeringskosten over het verslagjaar.

In de toelichting dient onderscheid te worden gemaakt tussen de administratieve uitvoeringskosten, de kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten. Op basis van artikel 10a Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling worden onder meer de hiernavolgende kosten opgenomen.

Tot de administratieve uitvoeringskosten worden gerekend:

1. vaststellen en innen van de premie;
2. registratie van pensioenaanspraken en -rechten;
3. het betalen van de pensioenen;
4. informatieverstrekking en communicatie met betrokkenen;
5. bestuur;
6. toezicht door toezichthouders.

Het totaalbedrag wordt vermeld en het bedrag per deelnemer of pensioengerechtigde.

Kosten vermogensbeheer omvatten:

1. kosten van fiduciair vermogensbeheer;
2. bewaarloon;
3. advieskosten;
4. performancegerelateerde kosten;
5. interne kosten (bijvoorbeeld een bestuursbureau).

Tot de transactiekosten worden gerekend de kosten voor aan- en verkoop van beleggingen, de kosten voor de acquisitie van beleggingen en de deelname in beleggingsfondsen. Kosten die niet worden toebedeeld aan een van de drie categorieën worden naar rato over deze drie categorieën verdeeld.

Pensioenfondsen dienen met betrekking tot de kosten voor deelname in beleggingsfondsen het look-through-principe toe te passen. Voor in- en uitstapvergoedingen dient een correctie te worden gemaakt. Omdat de in- en uitstapvergoedingen die een pensioenfonds betaalt voor deelname opbrengsten zijn voor beleggingsfondsen, zullen pensioenfondsen het pro rata deel van deze opbrengst moeten verdisconteren met de in- en uitstapvergoedingen die zijn betaald aan de beleggingsfondsen.

Op grond van artikel 10b Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling worden de administratieve uitvoeringskosten in het bestuursverslag opgenomen als totaalbedrag en als bedrag per deelnemer of pensioengerechtigde. De kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten worden in het bestuursverslag opgenomen als totaalbedrag en als percentage van het in het verslagjaar gemiddeld belegde vermogen.

Het positieve premieresultaat duidt op een kostendekkende premie. In de jaren ... zijn extra betalingen begrepen in verband met het geldende herstelplan. *[Aanbevolen wordt om hier een (samenvatting van de) actuariële analyse op te nemen.]*

Ultimo 2023 bedraagt de marktrente circa ...% (2022: ...%).

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

...

Uitvoeringskosten

[Het verdient aanbeveling te starten met een algemene toelichting.]

Kengetallen

	2023	2022
Administratieve uitvoeringskosten		
Totaal in euro's		
In euro's per deelnemer		
Vermogensbeheerkosten		
Totaal in euro's		
In percentage (%) van het gemiddeld belegd vermogen		
Transactiekosten		
Totaal in euro's		
In percentage (%) van het gemiddeld belegd vermogen		
Gemiddeld belegd vermogen		
Rendement beleggingen voor vermogensbeheerkosten		
Rendement beleggingen na vermogensbeheerkosten		

In de onderstaande paragrafen worden de kosten verder toegelicht.

Administratieve uitvoeringskosten

De administratieve uitvoeringskosten bestaan onder meer uit de kosten voor... De totale uitvoeringskosten in 2023 bedragen EUR ... (2022: EUR ...) (zie guidance linkerpagina).

[De administratieve uitvoeringskosten worden in belangrijke mate beïnvloed door de aard en complexiteit van de pensioenregeling, het aantal regelingen, het serviceniveau van het pensioenfonds richting deelnemers, de hoeveelheid waardeoverdrachten en de communicatiestrategie. Een vergelijking van de kosten dient dan ook in samenhang met deze factoren gemaakt te worden.]

De *[daling/stijging]* van de administratieve uitvoeringskosten wordt veroorzaakt door ... *[impact van de oorzaken kwantificeren]*. In vergelijking met de kosten van vergelijkbare pensioenfondsen zijn de kosten *[hoog/laag]*. Hierbij dient echter rekening te worden gehouden met de volgende fondsspecifieke omstandigheden: ...

Vermogensbeheerkosten

Het totaal van de kosten voor vermogensbeheer in 2023 bedraagt EUR ..., circa EUR ... *[meer/minder]* dan in 2022. De voornaamste reden hiervoor is ...

Van de totale vermogensbeheerkosten is ...% gebaseerd op opgaven van de externe managers, niet zijnde de uitvoeringsorganisatie. In vergelijking met de vermogensbeheerkosten van branchegenoten zijn de kosten *[hoog/laag]*.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Besluit transparantie uitvoeringskosten, 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

De kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten worden als totaalbedrag vermeld en als percentage van het in het verslagjaar gemiddeld belegd vermogen. Hierbij wordt aangesloten bij de wijze waarop pensioenfondsen hun beheerskosten in de jaarstaten aan DNB moeten rapporteren.

De kosten van het vermogensbeheer dienen te worden gezien in relatie tot de gekozen beleggingsmix, het rendement over een langere termijn én de bijbehorende benchmarkkosten.

De uitvoeringskosten worden naast schaalgrootte in belangrijke mate beïnvloed door de complexiteit van de pensioenregeling, het aantal regelingen, het serviceniveau van het pensioenfonds richting deelnemers, de hoeveelheid waardeoverdrachten en de communicatiestrategie. Een vergelijking van de kosten dient dan ook in samenhang met deze factoren te geschieden.

Voor benchmarking van de kosten kan gebruikgemaakt worden van verschillende marktpartijen die een benchmark aanbieden. De Pensioenfederatie schrijft in de Aanbevelingen Uitvoeringskosten dat voor transactiekosten kan worden volstaan met het rapporteren van de deels geschatte transactiekosten.

De Pensioenfederatie beveelt haar leden aan om de totale kostenratio op te nemen in het jaarverslag. Deze ratio geeft de kosten van de pensioenuitvoering en de kosten van het vermogensbeheer weer in verhouding tot de gemiddelde waarde van het beheerd vermogen over het boekjaar. Deze ratio is niet wettelijk vereist en ook niet opgenomen in de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie, en om deze reden niet verder uitgewerkt in deze Voorbeeldjaarrekening.

Vermogensbeheerkosten	2023	% van het gemid. belegd vermogen	2022	% van het gemid. belegd vermogen
Kosten van fiduciair vermogensbeheer		...		...
Bewaarloon		...		...
Advieskosten		...		...
Bewaarloon		...		...
Performancegerelateerde kosten		...		...
Interne kosten		...		...
Totaal		...		...

Van de kosten in het laatste kwartaal is ...% van de kosten gebaseerd op schattingen of voorlopige opgaven. De kosten worden door verschillende factoren beïnvloed ... *[nader toelichten]*.

Mogelijke factoren zijn:

Beleggingsstijl/beleggingsmix

Het bestuur van het fonds voert voor het overgrote deel een *[actieve/passieve]* beleggingsstijl uit met als doel ... . Dit betekent dat het fonds ... .

Uit de volgende tabel blijkt duidelijk het verschil in kosten tussen de verschillende beleggingscategorieën.

[In de toelichting kan ingegaan worden op de beleggingscategorieën met relatief hoge kosten. Deze kosten dienen zo veel mogelijk gerelateerd te worden aan het risico en rendement van de betreffende beleggingscategorie.]

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Besluit transparantie uitvoeringskosten, 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

	Gemiddeld belegd vermogen	Vermogens-beheerkosten			Performance gerelateerde vergoedingen			Totaal		
	EUR mln.	EUR mln.	BP per cat.	BP van totaal	EUR mln.	BP per cat.	BP van totaal	EUR mln.	BP per cat.	BP van totaal
Aandelen										
Vastrentende waarden										
Vastgoed										
Private equity										
Hedgefondsen										
Grondstoffen										
Infrastructuur										
Overige										
Totaal										

De performancegerelateerde vergoedingen zijn vergoedingen die betaald zijn aan ... . Aan deze vergoedingen liggen contracten ten grondslag met ... . De prestatievergoedingen worden bepaald op basis van ... .

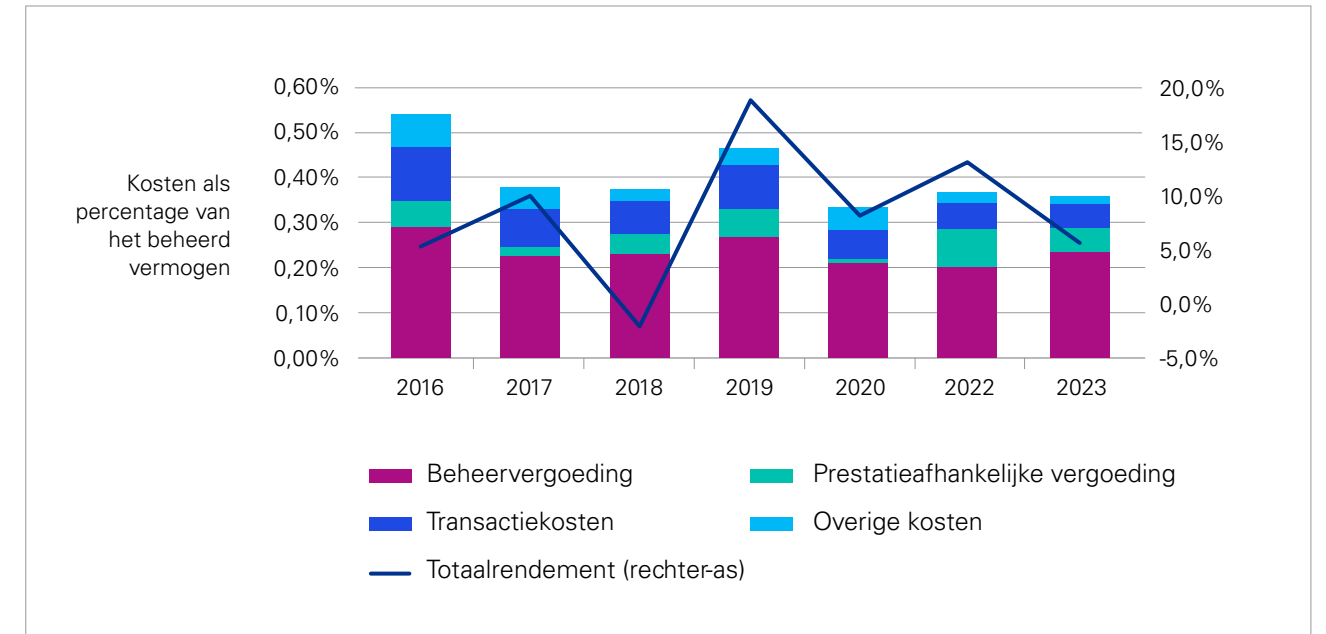
[Overige factoren benoemen die van invloed kunnen zijn de verhouding tussen directe en indirecte belegging en schaalgrootte.]

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Besluit transparantie uitvoeringskosten, 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

De onderstaande figuur geeft de relatie weer tussen de verschillende kostencategorieën en het totaalrendement van het fonds over de afgelopen jaren. De figuur laat zien....

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Besluit transparantie uitvoeringskosten, 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

In het bestuursverslag dient inzicht te worden gegeven in de kosten van vermogensbeheer en in de transactiekosten, waarbij de kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten worden verbijzonderd naar beleggingscategorie. Hierbij worden eventuele afwijkingen tussen de in het bestuursverslag en in de jaarrekening opgenomen bedragen toegelicht (alineea RJ 610.503).

Transactiekosten (look-through-basis)

De transactiekosten bestaan onder meer uit de kosten voor ... . De geïdentificeerde transactiekosten bedragen naar schatting EUR ... (2022: EUR...). De [daling/stijging] van de transactiekosten wordt veroorzaakt door... *[tevens relateren aan het beleggingsbeleid]*.

Transactiekosten	2023 EUR	Basispunten van het belegd vermogen	2022 EUR	Basispunten van het belegd vermogen
Aan- en verkoopkosten beleggingstitels				
Acquisitiekosten				
In- en uitstapvergoedingen				
Totaal				

De in- en uitstapvergoedingen zijn voor de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert opbrengsten. Om de reden dat een gedeelte van deze opbrengsten indirect ten gunste komt van het pensioenfonds, verdisconteerd het pensioenfonds het pro rata deel van deze opbrengst met de in- en uitstapvergoedingen die zijn betaald aan de beleggingsfondsen.

Benchmarking

[De onderstaande tekst is ontleend aan een voorbeeld uit de Aanbevelingen Uitvoeringskosten (herziene versie 2016) van de Pensioenfederatie en kan ter inspiratie dienen bij het opstellen van het bestuursverslag.]

Over 2023 zijn de pensioenuitvoeringskosten/kosten vermogensbeheer van het pensioenfonds zoals berekend door benchmarkpartij X EUR... (2022: EUR...) per actieve deelnemer en pensioengerechtigde; dat is conform het gerapporteerde in het jaarverslag 2023 van het pensioenfonds. Benchmarkpartij X onderscheidt twee groepen van pensioenfondsen waarmee het resultaat van het fonds kan worden vergeleken:

De Nederlandse mediaan:

Dit is het getal waar de helft van de Nederlandse pensioenfondsen die met het benchmark-onderzoek hebben meegedaan (in 2023: x en in 2022: x pensioenfondsen) boven ligt, en de andere helft dus onder ligt. Deze mediaan komt in 2023 uit op EUR... (2022: EUR...) per actieve deelnemer en pensioengerechtigde).

De peergroepmediaan:

Benchmarkpartij X heeft in 2023 x pensioenfondsen (in 2022: x pensioenfondsen) die zij qua aard en samenstelling (denk daarbij vooral aan aantallen deelnemers) enigermate vergelijkbaar acht met het pensioenfonds als afzonderlijke groep ('peergroep') gedefinieerd. De mediaan van de pensioenuitvoeringskosten van die peergroep bedraagt in 2023 EUR ... .

In 2022 was dat EUR... voor de x pensioenfondsen die toen de peergroep vormden, steeds uitgedrukt per actieve deelnemer en pensioengerechtigde.

Het kostenniveau van het fonds in vergelijking met de peergroep is relatief hoog/laag. Het verschil kan met name worden verklaard door ... .

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag), Besluit transparantie uitvoeringskosten, 45a PW (Informatie over uitvoeringskosten) en Code Pensioenfondsen norm 5 (Verantwoording afleggen)

Toelichting

In het bestuursverslag dient inzicht te worden gegeven in de kosten van vermogensbeheer en in de transactiekosten, waarbij de kosten van vermogensbeheer en de transactiekosten worden verbijzonderd naar beleggingscategorie. Hierbij worden eventuele afwijkingen tussen de in het bestuursverslag en in de jaarrekening opgenomen bedragen toegelicht (alineea RJ 610.503).

Aansluiting met jaarrekening

De toelichting op de vermogensbeheerkosten in het bestuursverslag wijkt op onderdelen af van de kosten zoals gepresenteerd in de jaarrekening. In de jaarrekening worden alleen kosten verantwoord die direct bij het pensioenfonds in rekening zijn gebracht, overeenkomstig de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

In de volgende tabel is de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten zoals gepresenteerd in het bestuursverslag en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven:

	Vermogens- beheerkosten 2023	Transactie- kosten 2023
	EUR	EUR
Beheervergoedingen		
Bewaarloon		
Overige kosten		
Kosten opgenomen in de jaarrekening		
Kosten gesaldeerd met indirecte beleggingsopbrengsten		
Totaal		

De administratieve uitvoeringskosten zoals opgenomen in het bestuursverslag sluiten wel/niet aan op de kosten in de jaarrekening. Het verschil van EUR xx wordt veroorzaakt door ...

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503/504 (Bestuursverslag, solvabiliteit, herstelplan)

Toelichting

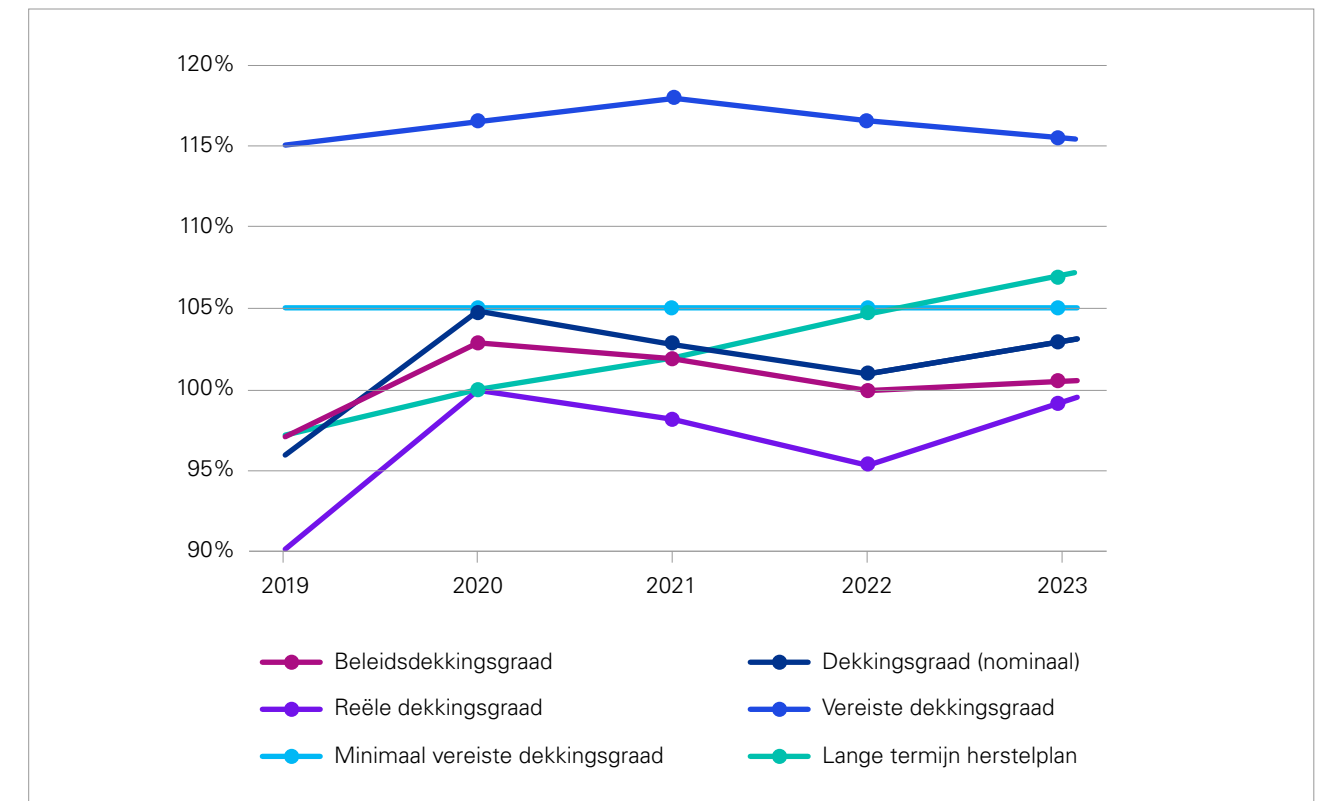
Financiële positie en herstelplan (FTK)

In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om de toelichting op de financiële positie van het pensioenfonds en de relatie met het Financieel Toetsingskader (FTK) op te nemen in één paragraaf. Hierin zijn ook de uitkomsten van de solvabiliteitstoets begrepen, aangezien de toets het uitvloeisel is van beleidskeuzes van het bestuur en nadere informatie geeft over de financiële positie van het fonds (visie KPMG). RJ 610.503 geeft aan dat de toets toegelicht wordt als onderdeel van het actuarieel verslag.

Indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan het vereist eigen vermogen, dan dient onder het FTK binnen 6 maanden een herstelplan te worden ingediend bij DNB. Jaarlijks vindt een evaluatie plaats. RJ 610.504 vereist dat in het bestuursverslag informatie wordt opgenomen over het herstelplan en de getroffen maatregelen en de realisatie hiervan. Tevens wordt informatie over de haalbaarheidstoets en de reële dekkingsgraad vermeld.

Financiële positie en herstelplan

In 2023 hebben de beleidsdekkingsgraad, de nominale dekkingsgraad, het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld (illustratief voorbeeld):

Beleidsdekkingsgraad

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Per 31 december 2023 bedraagt de beleidsdekkingsgraad ..%.

Om de juistheid van de maandelijkse berekening van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad te waarborgen, zijn de interne beheersmaatregelen versterkt op de volgende punten: ... .

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503/504 (Bestuursverslag, solvabiliteit, herstelplan) en RJ 610.251 (Toeslagverlening)/RJ 610.251a (Kortingen)

Toelichting

Herstelplan (indien van toepassing)

Onderdeel van het herstelplan kan het korten van pensioenaanspraken zijn, maar dit blijft een laatste maatregel. Op basis van de huidige regelgeving is korten aan de orde indien de actuele dekkingsgraad lager is dan de kritieke dekkingsgraad. Deze korting mag worden verspreid over een periode van maximaal tien jaren en is, met uitzondering van het deel dat reeds in het eerste jaar is verwerkt, voorwaardelijk. Daarnaast geldt dat pensioenfondsen die na vijf achtereenvolgende jaren nog niet voldoen aan het minimaal vereist eigen vermogen, zodanige maatregelen moeten nemen dat de actuele dekkingsgraad weer op het minimale niveau komt. Een dergelijke korting is onvoorwaardelijk, maar mag ook worden gespreid over een maximale periode van tien jaren.

In voorgaande jaren publiceerde de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een zogenoemde vrijstellingsregeling, waarbij het aantal meetmomenten om te voldoen aan het minimaal vereist vermogen dan wel het vereist eigen vermogen werd verruimd. Hiermee werden zogenaamde onnodige kortingen in aanloop naar het nieuwe pensioenstelsel voorkomen. Voor het jaar 2023 is wederom een vrijstellingsregeling van toepassing.

Toeslagverlening (indien van toepassing)

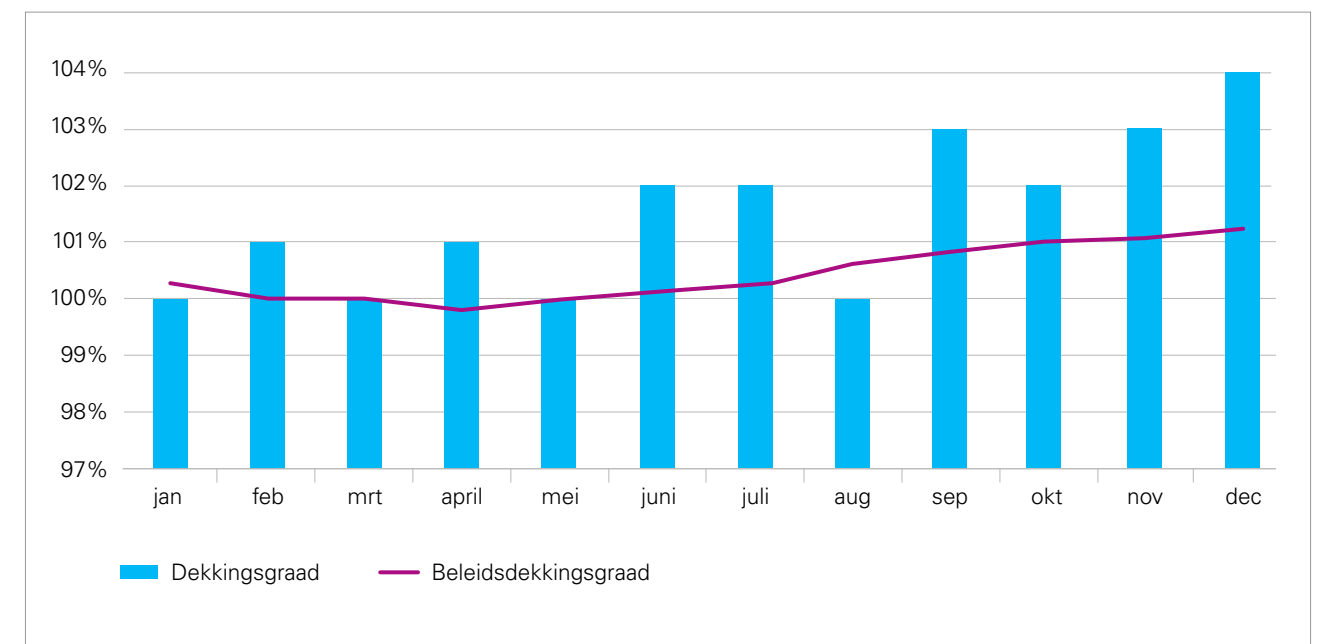
RJ 610.251 schrijft voor dat de pensioenaanspraken en -rechten worden gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben. Dit houdt in:

- dat uit een besluit tot indexatie genomen na de balansdatum op balansdatum geen verplichting voortvloeit;
- dat onvoorwaardelijke verplichtingen voortvloeiende uit besluiten die voor balansdatum zijn genomen, worden verantwoord (ook al wordt het besluit pas in het volgend verslagjaar geëffectueerd);
- dat onvoorwaardelijke verplichtingen, voortvloeiend uit voor balansdatum vastgestelde ex-ante-condities, waaraan per balansdatum wordt voldaan en waarvoor geen discretie meer is voor het bestuur van een pensioenfonds om een ander besluit te nemen, worden opgenomen.

Indien na de balansdatum besluiten tot indexatie of korting worden genomen, dan dienen deze te worden toegelicht als gebeurtenis na balansdatum (als onderdeel van de jaarrekening) met vermelding van de omvang van de financiële gevolgen.

Op 1 juli 2022 is een algemene maatregel van bestuur in werking getreden die pensioenfondsen onder voorwaarden de mogelijkheid gaf om indexatiebesluiten te nemen voor indexaties die zien op de jaren 2022 en 2023. Deze tijdelijke regeling stelde pensioenfondsen in staat om toeslag te verlenen bij een beleidsdekkingsgraad van 105% als werd voldaan aan de gestelde voorwaarden. Pensioenfondsen dienden te onderbouwen of een dergelijk indexatiebesluit past in een evenwichtige besluitvorming, mede vooruitlopend op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. De oorspronkelijke algemene maatregel van bestuur is per 1 januari 2023 komen te vervallen. Op 12 april 2023 is echter een nieuwe algemene maatregel van bestuur aangenomen, waarmee de versoepelde regels zijn verlengd en dus nog steeds van toepassing zijn.

Onderstaande grafiek geeft de maand-op-maandontwikkeling aan van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad over het jaar:

Minimaal vereist eigen vermogen, vereist eigen vermogen en herstelplan

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt per 31 december 2023 x %.

Het vereist eigen vermogen bedraagt per 31 december 2023 x%. Het vereist eigen vermogen per 31 december 2022 bedroeg x%. De stijging/daling wordt verklaard door ...

Herstelplan

Per 31 december 2023 was de beleidsdekkingsgraad van Stichting Pensioenfonds XYZ x% en deze lag daarmee onder het vereist eigen vermogen. Er is daarom nog steeds sprake van een reservetekort. Het fonds heeft op DD-MM-202X een herstelplan verstuurd naar DNB. De toezichthouder heeft dit herstelplan goedgekeurd. In het herstelplan heeft het fonds aangeven welke maatregelen worden ingezet om binnen x jaar het vereist eigen vermogen te behalen.

In verband met de verbeterde financiële positie van het fonds is het herstelplan per DD-MM-202X formeel beëindigd.

Toeslagverlening

Onder het huidige FTK worden strengere voorwaarden gesteld aan het indexeren van pensioenaanspraken, de zogenoemde toeslagverlening. Het verlenen van een toeslag mag alleen indien dit toekomstbestendig is. Dit betekent dat Stichting Pensioenfonds XYZ de pensioenen in principe alleen kan verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan ..%.

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503/504 (Bestuursverslag, solvabiliteit, herstelplan) en RJ 610.251 (Toeslagverlening)/RJ 610.251a (Kortingen)

Echter, per 1 juli 2022 is een regeling in werking getreden waarbij het pensioenfondsen tijdelijk wordt toegestaan om een voorwaardelijke toeslag te verlenen bij een beleidsdekkingsgraad vanaf 105%. Voor het gebruik van de tijdelijke regeling geldt wel een aantal voorwaarden. Zo moet het pensioenfonds voornemens zijn over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel en de toeslagverlening moet passen binnen de ruimte die de eigen pensioenregeling biedt. De tijdelijke regeling is opgenomen in artikel 15c van het Besluit FTK. Oorspronkelijk zou de algemene maatregel van bestuur per 1 januari 2023 komen te vervallen, maar op basis van een nieuwe algemene maatregel van bestuur (12 april 2023) zijn de versoepelde regels momenteel nog steeds van toepassing.

Het fonds heeft per DD-MM-202X een toeslag verleend van x%. Hierbij is [wel/geen] gebruikgemaakt van de tijdelijke regeling. In de besluitvorming zijn de belangen van deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden evenwichtig afgewogen. Hierbij heeft het fonds de volgende aspecten meegenomen in de besluitvorming:

- .....
- .....
- .....

[Indien gebruik wordt gemaakt van de versoepelde regels op basis van de algemene maatregel van bestuur, dan kan een aanvullende toelichting worden opgenomen waarin beschreven wordt op welke wijze het fonds voldoet aan de voorwaarden zoals beschreven in artikel 15c van het Besluit FTK.]

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

In de beleggingsparagraaf dienen de gevolgen van economische en financiële ontwikkelingen kwalitatief en kwantitatief uiteengezet te worden, evenals de (eventueel) mitigerende effecten van bijvoorbeeld duratieverlenging, aandelen- en valutaopties.

Voor het toelichten van de strategische en feitelijke beleggingsmix dient het fonds aan te sluiten op de presentatie van de beleggingen in de jaarrekening. Indien er sprake is van een andersoortige indeling, dan dient het fonds hier een toelichting (aansluiting) op te verstrekken (visie KPMG).

Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn als derivaten in het beleggingsbeleid worden toegerekend aan beleggingscategorieën, terwijl deze in de jaarrekening als aparte categorie worden geïdentificeerd.

Het verdient aanbeveling om expliciet aandacht te besteden aan bijzondere gebeurtenissen die gedurende het jaar hebben plaatsgevonden en die impact hebben op de beleggingsportefeuille van het fonds (visie KPMG). Hierbij valt te denken aan de gevolgen van de recente ontwikkeling in inflatie, de oorlog in Oekraïne/Rusland en het Midden-Oosten, renteverhogingen van centrale banken, etc.

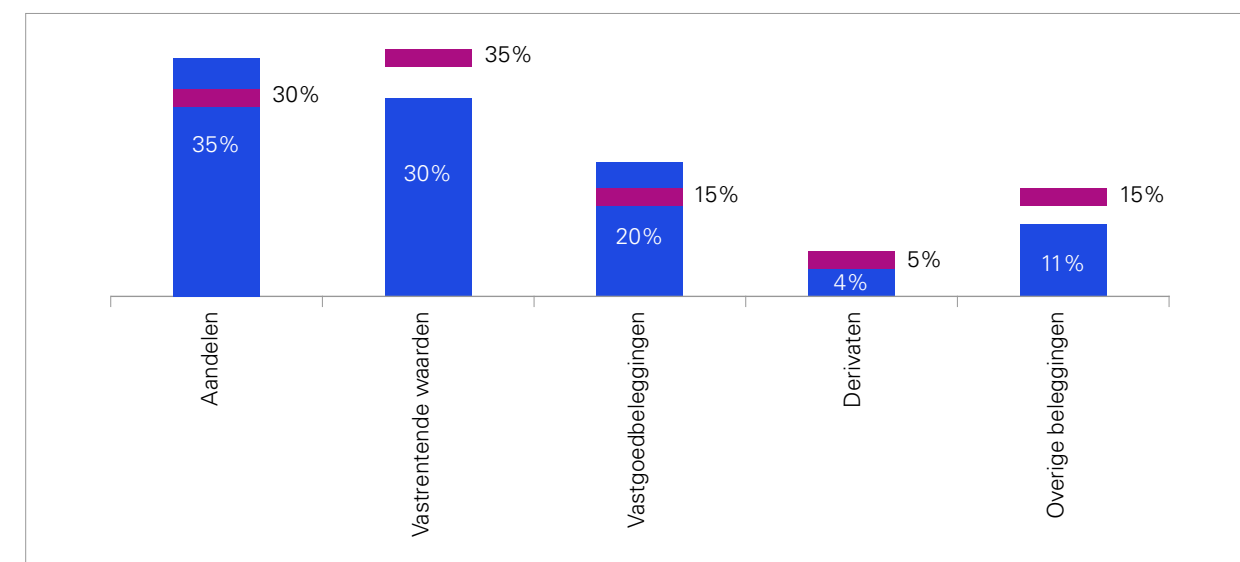
IORP II artikel 29 vereist dat in de jaarverslaggeving een lijst van alle significante door het pensioenfonds gehouden beleggingen wordt opgenomen.

Beleggingsparagraaf

Beleggingsmix

Het bestuur heeft gedurende de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan het strategisch beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Het bestuur heeft besloten om de risico's verder te verkleinen. Het gewicht van obligaties met een hoge kredietwaardigheid is verhoogd, ten laste van het aandelengewicht. Teneinde de duratie te verlengen zijn in 20XX renteswaps gekocht.

Feitelijke beleggingsmix versus de norm⁴

⁴ Bron weergave 'Feitelijke beleggingsmix versus de norm': www.larkinfolab.nl

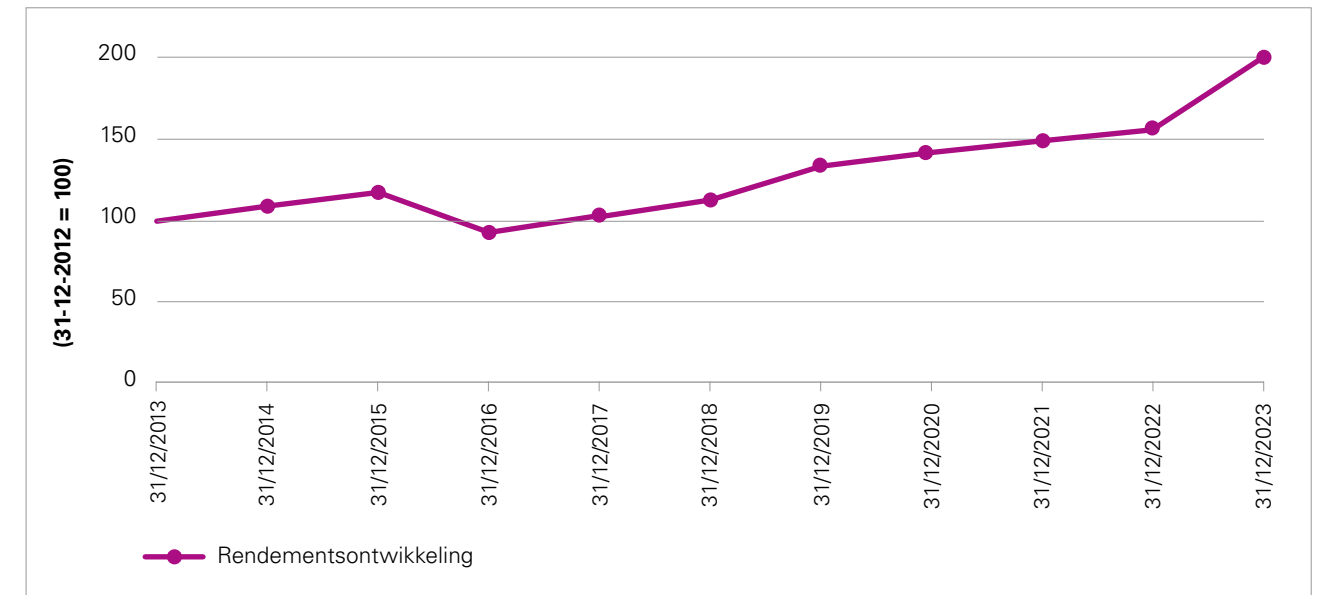
Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Bandbreedtes en rendement

Het nettorendement van Stichting Pensioenfonds XYZ bedroeg over 2023 ..% (2022: ..%). Het gemiddelde rendement van het pensioenfonds sinds de oprichting in 19XX bedraagt ..%. In de onderstaande grafiek wordt het cumulatieve rendement in de afgelopen 10 jaar grafisch weergegeven.

Gecumuleerd 10-jaars rendement

[Licht kort toe als er sprake is van bijzonderheden in de ontwikkeling van het rendement in de afgelopen 10 jaar.]

Het pensioenfonds heeft over 2023 een nettorendement behaald van ..% en heeft hiermee ..% [beter/slechter] gepresteerd dan de strategische benchmark. In de onderstaande tabel zijn per beleggingscategorie het rendement van het pensioenfonds en de strategische benchmark opgenomen.

	Beleggingen		Rendement		
	EUR mln	% van de totale portefeuille	Feitelijk rendement	Benchmark rendement	Vershil
Aandelen					
Vastrentende waarden					
Staatsobligaties					
Bedrijfsobligaties					
Overige					
Vastgoed					
Publiek					
Privaat					
Private Equity					
Hedgefondsen					
Grondstoffen					
Infrastructuur					
Overige					
Totaal					

Relevante regelgeving

Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (Wet Bpf 2000), Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000, RJ 610.503 (Toelichting z-score)

Z-score en performancetoets (indien van toepassing)

Het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 zoals uitgegeven door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid beoogt bedrijfstakpensioenfonds de mogelijkheid tot vrijstelling te verlenen van de verplichte deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds indien het beleggingsresultaat (ten opzichte van de benchmark) niet toereikend is. Om dit te meten wordt jaarlijks de z-score berekend, waarmee het werkelijk behaalde beleggingsresultaat wordt vergeleken met het (fictieve) rendement van de vooraf vastgestelde normportefeuille. Hierbij wordt rekening gehouden met de vermogensbeheerkosten. De z-score geeft inzicht in hoeverre actief beheer van de beleggingen heeft bijgedragen aan het rendement. De z-score is dus geen maatstaf die iets zegt over het beleggingsbeleid zelf, maar meer over de kwaliteit van de uitvoering van dit beleggingsbeleid.

Het gemiddelde van de z-score over een periode van 5 jaar resulteert in de zogenoemde performancetoets. Indien de performancetoets negatief is, dan kunnen deelnemers onder voorwaarden een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname in het bedrijfstakpensioenfonds. Stichting Pensioenfonds XYZ probeert het z-score-risico te beheersen door de juiste strategische en tactische keuzes te maken en de uitwerking van deze beslissingen te monitoren. De beleggingscommissie speelt hierin een belangrijke rol. De vaststelling van de normportefeuille en de berekening van de z-score en performancetoets wordt jaarlijks gecontroleerd door de externe accountant.

De z-score van Stichting Pensioenfonds XYZ over 2023 bedraagt x. Dit betekent dat het werkelijk behaalde rendement [*hoger/lager*] is dan het (fictieve) rendement op de normportefeuille. De belangrijkste oorzaken van dit [*over/onder*]rendement zijn ... . De performancetoets over de periode 2019 tot en met 2023 bedraagt x. Dit is [*hoger/lager*] dan de wettelijke norm en biedt daarmee [*wel/geen*] mogelijkheid voor deelnemers om vrijstelling van deelname in het pensioenfonds aan te vragen.

De onderstaande tabel geeft inzicht in het werkelijk behaalde rendement, het (fictieve) rendement op de norm-portefeuille, de z-score en de performancetoets over de afgelopen 5 jaar.

	2023	2022	2021	2020	2019
Werkelijk rendement					
Rendement normportefeuille					
Z-score					
Performancetoets					

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 135 lid 4 PW, IORP II, RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.504 (Bestuursverslag) en Code Pensioenfondsen norm 62 (Verantwoord beleggen)

Toelichting

Volgens artikel 135 lid 4 van de Pensioenwet dienen pensioenfondsen in hun bestuursverslag te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen (ESG-factoren), met bijbehorende overwegingen. Op basis van de Code Pensioenfondsen legt het bestuur van het fonds uit wat zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen zijn. Een vergelijkbare bepaling is opgenomen in IORP II: hierin wordt vermeld dat pensioenfondsen transparant moeten zijn over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met verantwoord beleggen en duurzaamheidsfactoren.

Veel pensioenfondsen participeren in initiatieven op het gebied van verantwoord beleggen, zoals het commitment van de financiële sector aan het Klimaatakkoord (2019), het DNB Platform voor Duurzame Financiering en het IMVB-convenant. Dit brengt veelal aanvullende transparantievereisten met zich mee. Zo worden deelnemende pensioenfondsen volgens het IMVB-convenant geacht te rapporteren over een aantal thematische aandachtsgebieden die door het fonds als risicovol zijn beoordeeld, en over thematische aandachtsgebieden die op basis van deelnemersonderzoek de hoogste prioriteit toegekend hebben gekregen. Het opnemen van aanvullende toelichtingen in het jaarverslag is een van de mogelijkheden voor pensioenfondsen om invulling te geven aan de genoemde transparantievereisten.

Bijlage 3 bevat een overzicht van relevante wet- en regelgeving en vrijwillige initiatieven omtrent verantwoord beleggen door pensioenfondsen.

Verantwoord beleggen

Beleid en beleggingsbeginselen

Het fonds is zich ervan bewust dat het als institutionele belegger een verantwoordelijke rol heeft in de maatschappij. In het beleggingsbeleid hebben wij verwoord hoe het fonds bij het beleggen van de pensioengelden rekening houdt met milieu, klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. In het verantwoord beleggingsbeleid richten we ons als fonds met name op de volgende sustainable development goals (SDG's) van de Verenigde Naties: ...

Het volledige beleggingsbeleid van het fonds is te vinden op de website.

Het beleggingsbeleid is in 2023 geactualiseerd en de uitgangspunten van dit beleggingsbeleid zijn besproken met het verantwoordingsorgaan en het toezichthoudend orgaan. In dit beleggingsbeleid is ook verwoord hoe het fonds gebruikmaakt van zijn stemrecht op aandelen in beursfondsen. Over de borging en ontwikkelingen van ESG-integratie binnen beleggingsbeleid en beleggingsprocessen legt het pensioenfonds elk jaar verantwoording af middels het jaarverslag.

De bovengenoemde uitgangspunten van het fonds zijn verankerd in de overeenkomst die het fonds heeft afgesloten met haar vermogensbeheerder(s).

Resultaten 2023

Op de website is een uitgebreid verslag te vinden van de uitvoering en de resultaten van het Verantwoord beleggingsbeleid. Hieronder schetsen wij kort de belangrijkste resultaten op een aantal belangrijke onderwerpen:

- Stemgedrag**
 In 2023 heeft het fonds gebruikgemaakt van zijn stemrecht op aandelen in beursfondsen. Op deze manier toont het fonds betrokkenheid bij de betreffende ondernemingen en bevordert het fonds ook maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het bestuur heeft in het beleggingsbeleid de richtlijnen voor het stemgedrag van het fonds vastgelegd. De stem van het fonds kan afwijken van de aanbeveling van het bestuur van de betreffende onderneming, omdat deze aanbeveling mogelijk niet past binnen het stembeleid van het fonds. In onderstaande tabel is een toelichting opgenomen op een aantal stemmen in 2023 waar de stem van het fonds afweek van de aanbeveling van het ondernemingsbestuur van de betreffende onderneming:

Onderneming	Categorie	Aanbeveling bestuur onderneming	Stem pensioenfonds XYZ
Onderneming A	Categorie A	Tegen	Voor
Toelichting ...			
Onderneming B		Voor	Tegen
Toelichting ...			

- Engagement**
 Het fonds voert actief de dialoog met ondernemingen waarin het belegt. Dit heeft onder meer als doel om als fonds een positieve impact te hebben op enerzijds de activiteiten van ondernemingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen en anderzijds het beleggingsresultaat. Gedurende 2023 heeft het fonds de volgende engagementactiviteiten uitgevoerd: ... Dit heeft geresulteerd in ...

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 135 lid 4 PW, IORP II, RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.504 (Bestuursverslag), Code Pensioenfondsen norm 62 (Verantwoord beleggen) en SFDR

- *In- en uitsluitingsbeleid*
Het fonds heeft een in- en uitsluitingsbeleid, dat enerzijds waarborgt dat het fonds belegt in ondernemingen die passen bij de uitgangspunten van het fonds en anderzijds waarborgt dat het fonds niet belegt in ondernemingen die niet passen bij de uitgangspunten van het fonds. Het fonds sluit ondernemingen uit die betrokken zijn bij.... Daarnaast belegt het fonds niet in staatsobligaties van landen die ... .

Eind 2023 sloot het fonds XX ondernemingen (2022: XX) en XX landen (2022: XX) uit.

- *Klimaatrisico's en biodiversiteit*
Het thema klimaatrisico's en biodiversiteit heeft in 2023 nadrukkelijk op de agenda gestaan van het fonds. Het fonds heeft in samenwerking met de vermogensbeheerder inzichtelijk gemaakt welke risico's het fonds loopt als gevolg van klimaatrisico's (inclusief transitierisico's) en het verlies van biodiversiteit. Daarop zijn de volgende acties gedefinieerd om deze risico's te monitoren en te mitigeren: .....

Daarnaast zoekt het fonds actief naar mogelijkheden middels zogenoemde impact-beleggingen om te investeren in bedrijven die positief bijdragen aan thema's als klimaat, voedsel en biodiversiteit.

- *Duurzaamheidsinitiatieven*
Het fonds participeert in de volgende duurzaamheidsinitiatieven: ... .

Overzicht per beleggingscategorie

In onderstaand overzicht zijn de verschillende duurzaamheidsaspecten per beleggingscategorie opgenomen:

Categorie	Benchmark	Manager	Product-classificatie (SFDR)	Engagement	ESG Uitsluiting	ESG Benchmark
Categorie 1	Benchmark 1	Manager 1	Artikel 8 (Lichtgroen)	Ja	Ja	Nee
Categorie 2	Benchmark 2	Manager 2	Artikel 9 (Donkergroen)	Nee	Ja	Ja
Categorie 3	Benchmark 2	Manager 2	Artikel 6 (Grijs)	Nee	Ja	Ja
...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 135 lid 4 PW, IORP II, RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.504 (Bestuursverslag), Code Pensioenfondsen norm 62 (Verantwoord beleggen) en SFDR

Toelichting

De Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) bevat regelgeving voor financiële instellingen (waaronder pensioenfondsen) voor het verschaffen van informatie omtrent het duurzaamheidsbeleid en de uitvoering hiervan. In artikel 11 van de SFDR staan de specifieke toelichtingsvereisten voor het jaarverslag. De SFDR maakt hierin onderscheid naar fondsen die 'ecologische of sociale kenmerken promoten' (artikel 8) of 'duurzame beleggingen' (artikel 9).

Sinds maart 2021 dienen pensioenfondsen reeds te voldoen aan level 1 van de SFDR en informatie te verschaffen over onder meer:

- integratie van duurzaamheidsrisico's (artikelen 3 en 6);
- integratie van duurzaamheidsrisico's in het beloningsbeleid (artikel 5);
- ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheid (artikel 4);
- beleggingen die ESG-kenmerken promoten (artikel 8);
- beleggingen die duurzame beleggingen tot doel hebben (artikel 9).

Voor de rapportage van ongunstige effecten ('Principal Adverse Impact'-statement) op de website van het pensioenfonds (artikel 4) biedt de SFDR een opt-outmogelijkheid, voor financiële instellingen met minder dan 500 werknemers.

Per 1 januari 2023 moeten pensioenfondsen ook voldoen aan level 2 van de SFDR. Voor pensioenfondsen die de regeling als artikel 8 (lichtgroen) of artikel 9 (donkergroen) hebben geclassificeerd, gelden aanvullende toelichtingsvereisten, waaronder de eis om de classificatie van beleggingen naar duurzaamheid toe te lichten in periodieke rapportages (waaronder het jaarverslag). De aanvullende toelichtingsvereisten zijn opgenomen in Annex IV (lichtgroene regelingen) en Annex V (donkergroene regelingen), waarbij geldt dat de toelichtingen volgens een voorgeschreven format moeten worden opgenomen. Deze annexen zijn opgenomen in Bijlage 4.

Indien het fonds niet classificeert als een artikel 8- en 9-fonds, dan dient dit te worden toegelicht in het bestuursverslag, maar er is geen sprake van aanvullende toelichtingsvereisten middels een Annex.

Bijlage 3 bevat een overzicht van relevante wet- en regelgeving en vrijwillige initiatieven omtrent verantwoord beleggen door pensioenfondsen.

Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)

De CSRD treedt per 1 januari 2024 in werking en vervangt de bestaande Non-Financial Reporting Disclosure (NFRD). De belangrijkste wijzigingen met de invoering van de CSRD zijn:

- uitbreiding van het aantal ondernemingen dat moet rapporteren over niet-financiële informatie;
- uitbreiding van te rapporteren niet-financiële informatie;
- invoering van verplichte (limited) assurance bij niet-financiële informatie.

Naar verwachting zal de CSRD niet van toepassing zijn op pensioenfondsen.

SFDR

In 2021 is de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) van kracht geworden. De SFDR bevat regelgeving voor financiële instellingen (waaronder pensioenfondsen) voor het verschaffen van informatie omtrent het duurzaamheidsbeleid en de uitvoering hiervan.

Het fonds heeft de pensioenregeling aangemerkt als een grijs (artikel 6)/lichtgroen (artikel 8)/donkergroen (artikel 9) product.

Per 10 maart 2021 diende het fonds reeds te voldoen aan level 1 van de SFDR. Level 1 bevat regelgeving over de wijze waarop duurzaamheidsfactoren zijn meegenomen in het beleid en de wijze van rapportage over de ongunstigste effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren. *[Het fonds heeft een 'Principal Adverse Impacts'-statement opgenomen op de website/Het fonds heeft gekozen voor de opt-out voor de rapportage van ongunstige effecten van beleggingen (artikel 4 SFDR).]* De reden voor de opt-out is ... .

Sinds 1 januari 2023 voldoet het fonds ook aan de level 2-vereisten van de SFDR. Level 2 bevat onder meer de vereiste om de classificatie van de pensioenregeling naar duurzaamheid toe te lichten in het jaarverslag.

[Onderstaand is een voorbeelduitwerking van een artikel 8-pensioenregeling opgenomen]

Het fonds is zich ervan bewust dat het een verantwoordelijke rol heeft in de maatschappij en is van mening dat verantwoord beleggen en het integreren van ESG-factoren op de lange termijn bijdragen aan een beter en duurzaam rendement. De pensioenregeling promoot ecologische en sociale kenmerken, maar heeft duurzaam beleggen niet als doel. Daarmee classificeert de regeling als lichtgroen (artikel 8 onder de SFDR).

Concreet promoot de pensioenregeling de volgende ESG-factoren:

Environmental

- *Onze beleggingen moeten bijdragen aan het behalen van de doelen van het klimaatakkoord.*
- *Etc.*

Social

- *Wij beleggen niet in controversiële wapens en sluiten beleggingen uit in bedrijven die de 'UN Global Compact' schenden.*
- *Etc.*

Governance

- *Er wordt enkel belegd in ondernemingen die praktijken op het gebied van goed bestuur volgen. Dit betekent dat die ondernemingen minimaal moeten voldoen aan (...).*
- *Etc.*

Het uitgebreide beleggingsbeleid van het fonds is, inclusief de gedragslijnen inzake de integratie van de duurzaamheidsrisico's, te vinden op onze website.

De periodieke verslaggeving over de mate waarin aan de ecologische en/of sociale kenmerken is voldaan door dit fonds, is te vinden in bijlage [X].

[Zie bijlage 4 voor de template van de rapportage conform de SFDR RTS.]

Vooruitblik 2024

Het fonds houdt rekening met de verdergaande eisen die aan pensioenfondsen worden gesteld ten aanzien van verantwoord beleggen en neemt hierin een proactieve rol. Voor 2024 staan de volgende initiatieven geagendeerd: .... .

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503 (Bestuursverslag) en RJ 610.504 (Pensioenparagraaf)

Toelichting

Per 1 juli 2023 is de Wet toekomst pensioenen (Wtp) in werking getreden. Veel pensioenfondsen (en uitvoeringsorganisaties) zijn, in overleg met sociale partners, al gestart met de voorbereidingen. Wij verwachten daarom dat pensioenfondsen in hun bestuursverslag 2023 aandacht besteden aan de wijze waarop zij zich voorbereiden op de transitie, de hoofdlijnen van de geplande transitie en de voortgang van het project (visie KPMG). Thema's die hierbij aan bod kunnen komen betreffen de status van de besluitvorming rondom de keuze voor de nieuwe pensioenregeling door sociale partners, de projectorganisatie, datakwaliteit en de communicatie met deelnemers. De aard en omvang van de toelichtingen zijn uiteraard afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het betreffende pensioenfonds (visie KPMG).

Pensioenparagraaf

Deze paragraaf bevat informatie over:

- karakterisering van de pensioenregeling overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet;
- inhoud en wijzigingen van de belangrijkste fondsdocumenten: pensioenovereenkomst, uitvoeringsovereenkomst, pensioenregeling;
- premiebeleid;
- toeslagbeleid en verleende toeslagen;
- achterstanden in de indexatie en voorwaardelijke regelingen;
- voorbereiding transitie naar nieuw pensioenstelsel (zie voorbeeldtekst hieronder).

Voorbereiding transitie naar nieuw pensioenstelsel

In de zomer van 2020 hebben het kabinet en sociale partners overeenstemming bereikt over de uitwerking van het pensioenakkoord uit 2019. De maatregelen zijn door het kabinet uitgewerkt in een nieuwe wet (Wet toekomst pensioenen) die per 1 juli 2023 in werking is getreden. Uiterlijk 1 januari 2028 moeten sociale partners en pensioenfondsen de pensioenregelingen hebben aangepast aan de nieuwe wettelijke eisen.

In het nieuwe pensioenstelsel blijven belangrijke elementen uit het huidige pensioenstelsel behouden, zoals de bestaande verplichtstelling, collectieve risicodeling en fiscale facilitering door de overheid. Er is een keuze uit twee nieuwe pensioencontracten: een meer collectieve variant (aangeduid als de 'solidaire premieregeling') en een meer individuele variant (aangeduid als de 'flexibele premieregeling'). In beide contracten is de hoogte van de premie het uitgangspunt, en niet de hoogte van de pensioenuitkering (toezegging).

De transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is de grootste en meest ingrijpende hervormingsoperatie uit de geschiedenis van het Nederlandse pensioenstelsel. De transitie raakt alle onderdelen van onze pensioendienstverlening, waaronder onze pensioenadministratie en systemen, het vermogensbeheer en de communicatie met onze deelnemers.

Het fonds is tijdig in overleg getreden met sociale partners en uitvoeringsorganisaties en is gestart met de voorbereidingen op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Periodiek vindt overleg plaats met sociale partners en uitvoeringsorganisatie waarin de gevolgen voor het fonds inzichtelijk zijn gemaakt. Er moeten belangrijke keuzes worden gemaakt, onder meer over de vorm en invulling van de nieuwe pensioenregeling, de wijze van uitvoering en de tijdslijnen.

Op basis van de huidige inzichten heeft het fonds zich ten doel gesteld om per 1 januari 202X over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel. Het fonds werkt samen met sociale partners aan het opstellen van een transitieplan en een implementatieplan om een beheerste en zorgvuldige transitie naar het nieuwe pensioenstelsel te waarborgen. Deelnemers in de regeling worden periodiek geïnformeerd via de nieuwbrieven en de website.

In lijn met de wetgeving moeten wij als pensioenfonds kunnen aantonen dat de datakwaliteit voor, tijdens en na de transitie geborgd is. Hoewel het fonds altijd veel tijd en aandacht heeft besteed aan het waarborgen van de juistheid en volledigheid van de informatie in onze pensioensystemen, is een aantal aanvullende acties ondernomen om de datakwaliteit waar mogelijk te verbeteren. Hierbij hanteren wij het Kader Datakwaliteit zoals gepubliceerd door de Pensioenfederatie als leidraad. De belangrijkste (geplande) acties zijn:

- ...
- ...

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag) en RJ 610.503 (Bestuursverslag)

Toelichting

Bedragen in de actuariële analyse dienen een-op-een aan te sluiten met de jaarrekening ten behoeve van het inzicht en de consistentie.

Wij hebben onze externe accountant in 2023 aangesteld om de overeengekomen specifieke werkzaamheden (AUP) te verrichten ten aanzien van de datakwaliteit. De werkzaamheden zijn gebaseerd op het voorbeeld AUP-werkprogramma Datakwaliteit – Wet toekomst pensioenen zoals gepubliceerd door de beroepsorganisaties voor accountants (NBA) en IT-auditors (NOREA). Het rapport van feitelijke bevindingen van de accountant moet het pensioenfondsbestuur mede in staat stellen zich een oordeel te vormen over de juistheid en volledigheid van de gegevens in de pensioenadministratie die nodig zijn voor het invaren naar het nieuwe pensioenstelsel.

Op basis van de bovenstaande werkzaamheden zijn de huidige inzichten: ...

Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

	2023	2022
	EUR	EUR
Premieresultaat		
Premiebijdragen (van werkgever en werknemers – exclusief herstelbijdrage)		
Pensioenopbouw		
Onttrekking uit voorziening voor pensioenuitvoeringskosten		
Pensioenuitvoeringskosten		
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds		
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen		
Toeslagverlening		
Korting van aanspraken en rechten		
Wijziging marktrente		
Overig resultaat		
Herstelbijdrage werkgever		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdrachten van rechten)		
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)		
Wijziging overige actuariële uitgangspunten		
Actualisering overlevingskansen		
Overige baten		
Resultaat op herverzekering		
Overige lasten		
Totaal saldo van baten en lasten		

[Toelichting op bijzondere ontwikkelingen in de actuariële analyse.]

Relevante regelgeving

BW 2:391 (Bestuursverslag), 146 PW (Bestuursverslag), RJ 400 (Bestuursverslag), RJ 610.503/504 (Bestuursverslag), RJ 610.403 (Risicotoelichtingen), 130 en 130a PW (Vermelding premie en premiecomponenten) en Code Pensioenfondsen norm 8 (Integraal risicomanagement)

Toelichting

Voor een nadere toelichting op de relevante risico's wordt verwezen naar FOCUS!, voorheen de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM), RJ 610.403 en het FTK. Het beleid van het fonds ten aanzien van de beheersing van risico's heeft betrekking op onderwerpen zoals ALM, financiering/premiestelling, toeslagverlening, herverzekering, uitvoering. Bevindingen van de continuïteitsanalyse dienen onzes inziens in aanmerking te worden genomen voor de risicoparagraaf.

Op grond van artikel 130 PW wordt in zowel het bestuursverslag als de jaarrekening de hoogte van de totale kostendekkende premie, de gedempte premie en de feitelijke premie vermeld. Daarnaast vereist artikel 130a PW dat pensioenfondsen in het bestuursverslag en de jaarrekening de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten vermeldt. Deze wettelijke eisen zijn overgenomen in RJ 610.504.

Op grond van de actuariële analyse kan worden vastgesteld dat er *[wel/geen]* sprake is van een kostendekkende premie. Tevens blijkt dat toeslag voor x% niet kan worden verleend.

Premies

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendekkende premie en de (ongedempte) kostendekkende premie worden gekwantificeerd. De samenstelling van de premies is opgenomen in onderstaande tabel. Voor verdere details wordt verwezen naar de toelichting op de premiebaten in de jaarrekening (noot 24).

	Feitelijke premie*	Kostendekkende premie	Gedempte premie
Inkoop onvoorwaardelijke opbouw			
Kostenopslag pensioenbeheer			
Solvabiliteitsopslag			
Opslag voorwaardelijke opbouw			
...			
Totaal premiebijdragen			

[* De feitelijke premie dient overeenkomstig de jaarrekening te zijn. Indien dit niet het geval is, dan dient hier een toelichting op dit verschil te worden opgenomen.]

Rol en bevindingen van de certificerend actuaris

De certificerend actuaris heeft de opdracht om vast te stellen dat het fonds voldoet aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 PW. De belangrijkste bevindingen die door de certificerend actuaris zijn gerapporteerd betreffen:

[Bijvoorbeeld bevindingen omtrent prudent person, gehanteerde (actuariële) uitgangspunten zoals kostenopslagen, overlevingskansen, ervaringssterfte, etc.]

De bevindingen van de actuaris zijn voor het bestuur aanleiding om ... .

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie

In zijn actuariële verklaring heeft de certificerend actuaris geoordeeld dat *[wel/niet]* voldaan is aan de artikelen 126 tot en met 140 PW en dat de financiële positie ... .

Risico's en beheersing van risico's

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van de risico's. Daarbij heeft het bestuur bovendien grenzen (risicobereidheid) gedefinieerd aan de omvang van de risico's.

In 2023 heeft het bestuur *[een risicoanalyse uitgevoerd/zijn risicoanalyse geactualiseerd]*. De uitkomsten van deze analyse vormen mede de basis voor het beleid van het fonds voor de komende jaren. De analyse heeft ertoe geleid dat ... . Daarbij heeft het bestuur in overweging genomen dat deelnemers ... .

Het beleid is vastgelegd in de ABtN van het fonds.

De risicogrenzen voor de verschillende risicogebieden ultimo 2023 zijn in onderstaande tabel aangegeven. Een uitgebreidere toelichting op de risico's en feitelijke omstandigheden per 31 december 2023 is opgenomen in de toelichting op de jaarrekening.

Risico	Risicogrens	31 december 2023	31 december 2022
S1 Renterisico	Renteafdekking van ..%.	..% afgedekt door middel van ...	..% afgedekt door middel van ...
S2 Zakelijke-waardenrisico	Strategische beleggingsmix en gedefinieerde bandbreedtes.	De portefeuille is ..% [onder/overwogen] op... Binnen de gestelde bandbreedtes.	De portefeuille is ..% [onder/overwogen] op ... Binnen de gestelde bandbreedtes.
S3 Valutarisico	Valuta-afdekking op ... van ..%. Beleggingen in [valuta] worden niet afgedekt.	..% afgedekt door middel van ...	..% afgedekt door middel van ...
S4 Grondstoffenrisico	Strategische beleggingsmix en gedefinieerde bandbreedtes.	De portefeuille is ..% [onder/overwogen] op ... . Binnen de gestelde bandbreedtes.	De portefeuille is ..% [onder/overwogen] op ... . Binnen de gestelde bandbreedtes.

Relevante regelgeving

RJ 610.503 (Bestuursverslag) en RJ 610.403 (Risicotoelichtingen)

Toelichting

Voor een nadere toelichting op de relevante risico's wordt verwezen naar de Actualisatie Toezicht Methodologie (ATM) van DNB, RJ 610.403 en het FTK. Het beleid van het fonds ten aanzien van de beheersing van risico's heeft betrekking op onderwerpen zoals ALM, financiering/premiestelling, toeslagverlening, herverzekering, uitvoering. Bevindingen van de continuïteitsanalyse dienen onzes inziens in aanmerking te worden genomen voor de risicoparagraaf.

Op basis van het financieel toetsingskader mag voor de berekening van het vereist eigen vermogen volgens het standaardmodel worden verondersteld dat het liquiditeitsrisico (S7) en het operationeel risico (S9) afwezig zijn door de toepassing van adequate beleidsuitgangspunten en beheersmaatregelen.

Op basis van RJ 610.403 dienen pensioenfondsen het afdeckingspercentage over het afgelopen boekjaar toe te lichten in het jaarverslag. In de praktijk ziet KPMG dat pensioenfondsen het afdeckingsbeleid ofwel baseren op de UFR-rente of op de marktrente. Wij bevelen aan om in het jaarverslag expliciet te vermelden op basis van welke rente het afdeckingspercentage is berekend (visie KPMG).

Risico	Risicogrens	31 december 2023	31 december 2022
S5 Kredietrisico	Tegenpartijen in vastrentende waarden, derivaten, collateral en cash dienen minimaal een credit rating A te hebben, geen exposures in landen groter dan ..% van ...	Alle tegenpartijen hebben ten minste een A-rating en er zijn geen landenexposures groter dan ..%	Partij X heeft een B-rating. Deze belegging is begin 2020 verkocht. Er zijn geen landenexposures groter dan ..%
S6 Verzekeringstechnisch risico	Minimaliseren van langlevensrisico door toepassing actuele informatie over overlevingskansen, geen risico's uit hoofde van arbeidsongeschiktheid, kort leven en ...	Prognosetafel 201X met fondsspecifieke ervaringssterfte toegepast. Herverzekeringscontracten voor ...	Prognosetafel 201X-1 met fondsspecifieke ervaringssterfte toegepast. Herverzekeringscontracten voor ...
S7 Liquiditeitsrisico	Geen liquiditeitsrisico's.	De liquiditeitsontwikkeling is zodanig dat het fonds geen liquiditeitsrisico loopt.	De liquiditeitsontwikkeling is zodanig dat het fonds geen liquiditeitsrisico loopt.
S8 Concentratierisico	Geen concentratierisico's.	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen.	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen.
S9 Operationeel risico	Geen operationele risico's.	Contracten en service level agreements met uitvoerder en vermogensbeheerder ingericht. Geen operationele risico's. Voorts is een IT-beleid en -strategie opgesteld en zijn de IT risico's (inclusief cyber en privacy) geïnventariseerd. Er wordt hiermee op voldoende wijze invulling gegeven aan het beheersen de risico's ten aanzien van cyber crime. Geen operationele risico's.	Contracten en service level agreements met uitvoerder en vermogensbeheerder ingericht. Geen operationele risico's.
S10 Actief beheerrisico	Minimaliseren van afwijkingen tussen het uitgevoerde beleggingsbeleid en de strategische beleggingsportefeuille.	De stichting heeft een strategische beleggingsportefeuille bepaald. Hierbij is het toegestaan om binnen vooraf vastgestelde maximale tracking errors van de benchmark af te wijken.	De stichting heeft een strategische beleggingsportefeuille bepaald. Hierbij is het toegestaan om binnen vooraf vastgestelde maximale tracking errors van de benchmark af te wijken.
		Deze tracking errors worden gemeten met risicosystemen en continu gemonitord, teneinde te bepalen of deze binnen de vastgestelde limieten bewegen.	Deze tracking errors worden gemeten met risicosystemen en continu gemonitord, teneinde te bepalen of deze binnen de vastgestelde limieten bewegen.

Relevante regelgeving

RJ 610.503 (Bestuursverslag), RJ 610.403 (Risicoelichtingen), BW 2:391.2 en RJ 400.110 (Toekomst)

Toelichting

Het pensioenfonds kan onder de actuariële risico's ingaan op de gevolgen van de meest recente prognosetafels.

Scenario en crisisplanning

Als onderdeel van het risicomanagementproces heeft het fonds in 2023 toekomstscenario's voor het fonds laten doorrekenen en beoordeeld. Deze scenario's hebben het inzicht van het bestuur in de gevoeligheden van risico's en de dekkinggraad en het gedrag van risicofactoren verder vergroot. Mede op basis hiervan is door het fonds een crisisplan opgesteld. In dit crisisplan zijn de te nemen stappen en maatregelen weergegeven in specifieke (negatieve) scenario's. Het plan vormt hiermee een handleiding voor het bestuur voor de wijze waarop het zal handelen. De belangrijkste elementen uit het crisisplan zijn:

- ...

Beleggingsrisico's

In 2023 is het beleggingsbeleid heroverwogen in het licht van de ontwikkelingen in de financiële markten, in relatie tot de kostendekkende premie, het toeslagbeleid en het herstel van het (minimaal) vereiste eigen vermogen. In het nieuwe beleggingsbeleid is sprake van een grotere spreiding over de verschillende beleggingscategorieën en regio's. Per beleggingscategorie is een strategische weging aangegeven. Ook zijn de bandbreedtes aangegeven die naar het inzicht van de externe vermogensbeheerder benut kunnen worden. Dit resulteert erin dat de gehele portefeuille een lager risico heeft dan voorheen het geval was. Dit lagere risico blijkt ook uit de 'tracking error' – de mate waarin de beleggingen afwijken van de benchmark die als ijkpunt voor de performance geldt – die aan de gehele portefeuille als doel is gesteld.

Het fonds houdt ook rekening met klimaatrisico's in de beleggingsportefeuille. Klimaatverandering raakt de beleggingen van het fonds op verschillende manieren. Veranderingen in wet- en regelgeving kunnen leiden tot waardedalingen van beleggingen in ondernemingen die sterk afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. Daarnaast kan klimaatverandering zelf leiden tot toenemende schade als gevolg van extreem weer. Het fonds wil klimaatrisico's in de beleggingsportefeuille zo veel mogelijk beperken. Concreet betekent dit ...

In 2023 heeft het fonds de risico's inzichtelijk gemaakt en maatregelen genomen om deze klimaatrisico's te beperken. De belangrijkste maatregelen zijn: ...

Actuariële risico's

In september 2022 is de meest recente informatie over overlevingskansen gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG-prognosetafels 2022). Het bestuur heeft deze AG-prognosetafels in 2022 meegenomen in de berekening van de technische voorzieningen en rekening gehouden met fondsspecifieke ervaringssterfte.

Renterisico

Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de omvang en duratie van de beleggingen niet gelijk zijn aan de omvang en duratie van de verplichtingen. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. Hiermee kan de rentegevoeligheid worden gemeten. Een hoge duratie betekent dat de dekkinggraad van het fonds meer gevoelig is voor ontwikkelingen in de marktrente, zowel naar boven als naar beneden.

Het beleid van het fonds is erop gericht om de 'duratiemismatch' te verkleinen door het renterisico voor ..% af te dekken (2022: ..%). In de loop van 2023 heeft het bestuur besloten om de afdekking van het renterisico te verhogen. Dit betekent dat het fonds in principe voor ..% bescherming heeft tegen rentedaling, maar mogelijk ook geen voordeel heeft van rentestijgingen (afhankelijk van het type afdekkingsinstrument). Bij de bepaling van het beleggingsbeleid weegt het bestuur zorgvuldig de voordelen (meer zekerheid) en nadelen (minder rendement, kosten) van meer of minder duratiematching af ten opzichte van alternatieve strategieën. Voor actieve deelnemers is de keuze van het bestuur ... en voor gepensioneerde en gewezen deelnemers is dit beleid ... . Vanwege de gekozen afdekking betekent dit voor de dekkinggraad dat deze *[langzaam/snel]* zal meebewegen als de marktrente omhoog gaat.

De renteafdekking is ondergebracht bij ... . Het bestuur is belast met de monitoring van de uitvoering.

Over het boekjaar is de feitelijke renteafdekking circa ...% (2022: ...%) geweest op basis van de UFR-rentecurve. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties als de pensioenverplichtingen is de feitelijke renteafdekking over 2023 ongeveer ...% (2022: ...%). Het verschil tussen de gewenste en feitelijke afdekking (.%) is veroorzaakt door ... . Gedurende het jaar hebben de volgende ontwikkelingen plaatsgevonden die invloed hebben gehad op de feitelijke renteafdekking: ... .

Relevante regelgeving

RJ 610.503 (Bestuursverslag) en RJ 400.1101 e.v. (Toekomstparagraaf)

Toelichting

Op basis van BW 2:391 lid 2 en RJ 400 dienen in het bestuursverslag in elk geval mededelingen te worden gedaan omtrent:

- de verwachte gang van zaken;
- de werkzaamheden op het gebied van onderzoek en ontwikkeling;
- de wijze waarop bijzondere gebeurtenissen waarmee in de jaarrekening geen rekening behoeft te worden gehouden de verwachtingen hebben beïnvloed;
- de voorbereiding van het fonds op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel (Wet toekomst pensioenen).

Ondertekening van het bestuursverslag wordt niet expliciet door de wet vereist, maar is wel gangbaar.

Toekomstparagraaf

Toekomstbestendigheid

Het bestuur van het fonds heeft in het afgelopen jaar een analyse uitgevoerd ten aanzien van de toekomstbestendigheid van het fonds. In deze analyse zijn onder meer de kostenstructuur, premieruimte en aard en ontwikkeling van het deelnemersbestand betrokken. Naast het identificeren van alternatieven voor de uitvoering van de pensioenregeling heeft het bestuur ook een kwetsbaarheidsanalyse opgesteld. Uit deze analyse blijkt dat ...

Belangrijke verwachte besluiten inzake de transitie het nieuwe pensioenstelsel

Aanpassingen pensioenregelingen

Toeslagverlening (na balansdatum)

Voorgenomen liquidatiebesluit/collectieve waardeoverdracht

Wijziging wet- en regelgeving

[Plaats, datum]

Stichting Pensioenfonds XYZ

Het bestuur

Relevante regelgeving

RJ 610.201 en RJ 610 Bijlage 1

Toelichting

Het Besluit modellen jaarrekening is niet van toepassing op pensioenfondsen. In RJ 610 wordt aanbevolen het model zoals opgenomen in Bijlage 1 van RJ 610 te volgen.

In de gepresenteerde modellen wordt behalve de aanbevolen hoofdingeling (RJ 610.201) ook een nadere onderverdeling voor bepaalde posten gepresenteerd (cursief weergegeven). Voor het inzicht in de balans achten wij het wenselijk (visie KPMG) om voor ten minste de beleggingen voor risico pensioenfonds deze nadere onderverdeling in de balans te presenteren.

Creditposities van derivaten, terugbetalingsverplichting uit hoofde van ontvangen zekerheden en terugkoopverplichting uit hoofde van tijdelijk verkochte activa kunnen in de praktijk aanzienlijk zijn. Hoewel deze posten in het model in RJ 610 zijn gepresenteerd onder de overige schulden en overlopende passiva, achten wij het (visie KPMG) onder omstandigheden passender om deze posten (mede op grond van het bepaalde in RJ 115.214 – posten met een omvang van 5% van het balanstotaal of 10% van het rubriekstotaal) separaat in de balans te presenteren.

De voorziening pensioenverplichtingen en de overige technische voorzieningen zijn in het model van RJ 610 samengevoegd als technische voorzieningen. In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen deze posten apart op de balans te presenteren.

Als belangrijkste kengetal voor de financiële positie van een pensioenfonds achten wij het wenselijk (visie KPMG) om de dekkingsgraad onderaan de balans te presenteren. Indien het fonds in zijn beleid gebruikmaakt van een reële dekkingsgraad, dan is het eveneens wenselijk deze hier te presenteren.

Dekkingsgraad (op basis van de grondslagen van de jaarrekening) wordt hierbij gedefinieerd als pensioenvermogen/technische voorzieningen. Het pensioenvermogen is gelijk aan het totaal van activa minus overige voorzieningen, langlopende schulden en overige schulden en overlopende passiva. Achtergestelde leningen worden voor de berekening van de dekkingsgraad tot het eigen vermogen gerekend.

Beleggingen voor risico deelnemers – indien er sprake is van een ‘pool’ van beleggingen voor de beleggingen voor risico deelnemers en voor risico pensioenfonds, dan zijn wij van mening (visie KPMG) dat de beleggingen voor risico deelnemers niet afzonderlijk in de balans tot uiting dienen te worden gebracht. In de toelichting dienen de wijze van asset pooling alsmede de omvang en wijze van toerekening van rendementen te worden toegelicht.

Jaarrekening

Balans per 31 december 2023

Na bestemming van saldo van baten en lasten

	Toelichting	2023	2022
		EUR	EUR
Activa			
<i>Vastgoedbeleggingen</i>			
<i>Aandelen</i>			
<i>Vastrentende waarden</i>			
<i>Derivaten</i>			
<i>Overige beleggingen</i>			
		_____	_____
Beleggingen voor risico pensioenfonds	5		
Beleggingen voor risico deelnemers	6		
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	7		
Deelnemingen	8		
Immateriële vaste activa	9		
Materiële vaste activa	10		
Vorderingen en overlopende activa	11		
Overige activa	12		
		_____	_____
		=====	=====
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	13		
Achtergestelde leningen	15		
Technische voorzieningen	16		
<i>Voorziening pensioenverplichtingen</i>	16		
<i>Overige technische voorzieningen</i>	16		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	17		
Overige voorzieningen	18		
Langlopende schulden	19		
Derivaten	5		
Terugbetalingsverplichting uit hoofde van ontvangen zekerheden	5		
Terugkoopverplichting uit hoofde van tijdelijk verkochte beleggingen	5		
Overige schulden en overlopende passiva	20		
		_____	_____
		=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.302, RJ 610.304 en RJ 610 Bijlage 2

Toelichting

Het Besluit modellen jaarrekening is niet van toepassing op pensioenfondsen. In RJ 610 wordt aanbevolen de modellen zoals opgenomen in Bijlage 2 van RJ 610 te volgen.

In de gepresenteerde modellen wordt behalve de aanbevolen hoofdindeling (RJ 610.302) ook een nadere onderverdeling voor bepaalde posten gepresenteerd (cursief weergegeven).

Voor de staat van baten en lasten is de indeling volgens RJ 610.302 toegepast. De posten die hier zijn vermeld, dienen in ieder geval te worden opgenomen en indien andere posten voor het inzicht van belang zijn dienen deze te worden toegevoegd (RJ 610.304).

Indien van belang voor het inzicht, dienen posten in de staat van baten en lasten te worden uitgesplitst naar risico pensioenfonds en risico (uitgaande) herverzekering (RJ 610.303).

Het saldo van de regels aangeduid met a. is per definitie nihil. Het saldo van de regels aangeduid met b. vormt de mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds.

In RJ 610 wordt gesproken over 'indexering en overige toeslagen'. Op basis van de bewoordingen gehanteerd in de Pensioenwet vinden wij het passender (visie KPMG) om de term 'toeslagverlening' te gebruiken.

Staat van baten en lasten over 2023

	Toelichting	2023	2022
		EUR	EUR
Baten			
Premiebijdragen (van werkgever en werknemers)	24		
Premiebijdragen risico deelnemers	25	a.	
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	26		
Beleggingsresultaten risico deelnemers	27	a.	
Overige baten	28		
		————	————
Lasten			
Pensioenuitkeringen	29		
Pensioenuitvoeringskosten	30		
Wijziging voorziening pensioenverplichtingen voor rekening pensioenfonds	16	+/-	
• <i>Pensioenopbouw</i>	16	-/- b.	
• <i>Toeslagverlening</i>	16	-/- b.	
• <i>Korting van aanspraken en rechten</i>	16	-/- b.	
• <i>Rentetoevoeging</i>	16	-/- b.	
• <i>Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten</i>	16	-/- b.	
• <i>Wijziging marktrente</i>	16	+/- b.	
• <i>Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen</i>	16	+/- b.	
• <i>Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten</i>	16	+/- b.	
• <i>Overige wijzigingen</i>	16	+/- b.	
Wijziging overige technische voorzieningen	16	+/-	
Wijziging voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	17	+/- a.	
Wijziging overige voorzieningen	18	+/-	
Saldo herverzekering	32	+/-	
Saldo overdrachten van rechten	33	+/-	
Overige lasten	34		
		————	————
		————	————
Saldo van baten en lasten			
		=====	=====
Bestemming saldo van baten en lasten			
		2023	2022
		EUR	EUR
Wettelijke en statutaire reserves	13		
Bestemmingsreserve	13		
Overige reserves	13		
		————	————
Totaal			
		=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.307, RJ 610.501, RJ 610 Bijlage 3, RJ 300.103 en RJ 360.211

Toelichting

De vrijstelling voor middelgrote en kleine rechtspersonen voor het opnemen van een kasstroomoverzicht is niet van toepassing op pensioenfondsen. Een pensioenfonds dient dus een kasstroomoverzicht op te nemen. RJ 610 beveelt een kasstroomoverzicht opgesteld volgens de directe methode aan. Een model hiervoor is opgenomen in Bijlage 3 van de richtlijn. Dit model is ook hiernaast weergegeven. Hierin zijn de categorieën uit RJ 610.501 opgenomen die ten minste in een kasstroomoverzicht moeten worden opgenomen.

Er dient een zichtbare aansluiting te bestaan tussen de liquiditeiten volgens het kasstroomoverzicht en de liquiditeiten in de balans. Het kan zijn dat hiervoor in de toelichting een zichtbare aansluiting bij het kasstroomoverzicht nodig is.

Onder het saldo van overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten kunnen onder meer kasstromen uit uitwisseling van onderpand, tijdelijke verkoop van activa en bruikleen van effecten worden opgenomen. Indien een van deze voorbeelden zich voordoet, dan is het ook een optie deze separaat weer te geven (inclusief splitsing in- en uitstroom).

Aanbevolen wordt voorts om belangrijke verschillen tussen posten in het kasstroomoverzicht en mutatieoverzichten van activa en passiva toe te lichten. (RJ 360.301).

Indien het saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten materieel is, dan wordt aanbevolen hierop een toelichting op te nemen.

Kasstroomoverzicht over 2023

	Toelichting	2023	2022
		EUR	EUR
Kasstroom uit pensioenactiviteiten			
Ontvangen premies	24, 11		
Ontvangen waardeoverdrachten	33, 11		
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	32, 11		
Betaalde pensioenuitkeringen	29, 20		
Betaalde waardeoverdrachten	33, 20		
Betaalde premies herverzekering	32, 20		
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	30, 20		
		_____	_____
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten			
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten			
Verkopen en aflossingen van beleggingen	5		
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	26, 11		
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	5		
Betaalde kosten van vermogensbeheer	26, 20		
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten			
		_____	_____
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten			
Nettokasstroom uit beleggingsactiviteiten			
Koers- en omrekeningsverschillen op geldmiddelen			
		_____	_____
Mutatie geldmiddelen			
Stand per 1 januari			
	36	_____	_____
Stand per 31 december			
	36	=====	=====

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Toelichting behorende tot de jaarrekening

1 Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds XYZ, statutair gevestigd te [plaats] (hierna: 'het fonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van *[de volgende aangesloten ondernemingen/de in branche ... verplicht gestelde aangesloten werkgevers]*.

2 Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op *[datum]* de jaarrekening opgemaakt.

3 Algemene grondslagen

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Presentatie- en functionele valuta

De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, wat tevens de functionele valuta is.

Verwerking van een actief of een verplichting (RJ 115.104, 105)

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, dan wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan er sprake zijn van een post 'Nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen) en RJ 145.301 (Schattingswijzigingen)
Indien er sprake is van een stelselwijziging, dan geldt RJ 140.

Verantwoording van baten en lasten (RJ 135.102)

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting (RJ 115.305)

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur zich oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Uit noot 5 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR [...] (..)%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen, onafhankelijke taxaties, nettocontante waardeberekeningen of andere waarderingsmodellen. Het maken van de schattingen van de marktwaarde van deze beleggingen vergt in meer of mindere mate oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en modellen. De mate van schattingsonzekerheid die hiermee samenhangt is nader toegelicht onder noot 5.

Wijzigingen in schattingen worden toegelicht onder de waarderingsgrondslag van de betreffende post. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen (RJ 610.313)

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waarde-veranderingen van beleggingen⁵. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta (BW 2 artikel 384.5)

De functionele valuta van het fonds is de euro. Activa en verplichtingen in vreemde valuta's worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

⁵ RJ 610.313 Waardewijzigingen van beleggingen kunnen een wezenlijk onderdeel van de beleggingsperformance zijn. Aangezien het onderscheid tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen bij beleggen in het algemeen van weinig betekenis wordt geacht, dienen ongerealiseerde waardewijzigingen eveneens in de staat van baten en lasten te worden verwerkt.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen), BW 2:362 lid 6, BW 2:363 lid 5 en RJ 150.201 t/m 206 (Foutherstel)

	31 december 2023	Gemiddelde 2023	31 december 2022	Gemiddelde 2022
USD				
GBP				
JPN				
CHF				
SEK				
...				

Foutherstel

Indien een materiële fout na de vaststelling van de jaarrekening wordt geconstateerd, dan wordt deze middels een retrospectieve verwerking hersteld. Dit houdt in dat het eigen vermogen aan het einde van het voorafgaande boekjaar wordt herrekend alsof de fout niet heeft plaatsgevonden. Het verschil tussen het eigen vermogen aan het eind van het voorafgaande boekjaar voor en na herrekening, wordt vervolgens verwerkt als een rechtstreekse mutatie van het eigen vermogen aan het begin van het huidige boekjaar.

De bate of last als gevolg van een eventueel herstel van een niet-materiële fout wordt verwerkt in de staat van baten en lasten van het huidige boekjaar.

Het pensioenfonds heeft in de jaarrekening van het huidige boekjaar geen foutherstel toegepast.

[Indien er sprake is van een materiële fout, dan dient dit in de toelichting vermeld te worden. Hierbij dient de rechtspersoon het kwantitatieve effect van het herstel van de fout te vermelden. Tevens dient de aard en, voor zover van toepassing, de omvang van de fout vermeld te worden.]

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

4 Specifieke grondslagen

Beleggingen (RJ 610.208, RJ 610.209, RJ 610.211, RJ 213, RJ 226 en RJ 290)

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Slechts indien de actuele waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Lopende interestposities uit hoofde van beleggingen worden *[verantwoord als onderdeel van de marktwaarde van de betreffende beleggingscategorie/separaat gepresenteerd onder de overige vorderingen.]* *[RJ biedt keuze].*

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, dan wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde welke is bepaald ....

Onroerend goed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van gedane uitgaven, inclusief bouwrente, waarbij wordt getoetst of die uitgaven tot waardewijzigingen leiden⁶. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar actuele waarde geherwaardeerd. Objecten in het boekjaar verkocht, maar met levering in het volgende boekjaar, zijn niet als verkoop in het boekjaar verantwoord.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is bepaald ... .

⁶ Bij waardering op verkrijgings- of vervaardigingsprijzen dient afgewaardeerd te worden tot actuele waarde per kasstroomgenererende eenheid, indien deze lager is dan de boekwaarde.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, dan vindt waardebeoordeling plaats op basis van de geschatte toekomstige nettokasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde. Derivaten die worden verhandeld op een actieve markt, worden gewaardeerd op basis van de relevante marktnoteringen. Wanneer derivaten niet op een actieve markt worden verhandeld, worden deze gewaardeerd op basis van afgeleide marktnoteringen. Als deze afgeleide marktnoteringen niet beschikbaar zijn, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme waarderingsmodellen.

Overige beleggingen

[Niet nader uitgewerkt.]

Tijdelijke verkochte beleggingen en bruikleen van beleggingen

Tijdelijk verkochte activa blijven, mits wederinkoop is overeengekomen, in de balans van het verkopende fonds opgenomen (zogenoemde repo-transacties). Het fonds behoudt het economisch eigendom. Tegenover de als actief opgenomen ontvangen liquiditeiten, samenhangende met vorenbedoelde tijdelijke verkoop, wordt de terugkoopverplichting in de balans als schuld verantwoord.

Bij het in bruikleen geven van beleggingen (security lending-transacties) behoudt het fonds het economisch eigendom.

Als zekerheid (onderpand) ontvangen geldmiddelen in het kader van bovengenoemde transacties, worden opgenomen onder beleggingen. Indien als onderpand ontvangen geldmiddelen zijn herbelegd, dan worden deze beleggingen opgenomen onder de desbetreffende beleggingencategorie. De schuld uit hoofde van de ontvangen zekerheden is opgenomen onder de overige schulden. Indien als zekerheid beleggingen in plaats van liquiditeiten zijn ontvangen, dan worden deze beleggingen en de daarmee samenhangende verplichtingen niet in de balans van het pensioenfonds opgenomen. Alle hieruit voortvloeiende baten en lasten worden volgens het toerekenbeginsel over de looptijd van de desbetreffende transacties verantwoord onder de rentebaten of -lasten in de staat van baten en lasten.

Beleggingen voor risico deelnemers (RJ 610.216)

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het fonds worden aangehouden *[of toelichten waar dit afwijkt]*.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Herverzekeringsdeel technische voorziening (RJ 610.224)

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract⁷. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico)⁸.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waardering en presentatie van beleggingsdepots gekoppeld aan kapitaalcontracten zijn overeenkomstig de grondslagen voor beleggingen.

Deelnemingen (RJ 214)

Kapitaalbelangen die worden gehouden voor duurzame verbondenheid met het pensioenfonds worden gerubriceerd als deelneming.

[Niet nader uitgewerkt.]

Immateriële vaste activa (RJ 210)

[Niet nader uitgewerkt.]

Materiële vaste activa (RJ 212)

[Niet nader uitgewerkt.]

Vorderingen en overlopende activa (RJ 222 en RJ 224)

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking, worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien er geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien er sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

[Niet nader uitgewerkt.]

⁷ Indien sprake is van een separaat depot is deze waarde de 'restwaarde'.

⁸ De afslag wordt bepaald op basis van de spread en/of rating van de verzekeraar. Hierbij kan een verschil optreden ten opzichte van de waarde voor prudentieel toezicht.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Stichtingskapitaal en reserves (RJ 610.234)

Het eigen vermogen van het pensioenfonds bestaat uit het stichtingskapitaal en verschillende reserves. Het stichtingskapitaal en de reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans. Op basis van de Pensioenwet moet minimaal een eigen vermogen van circa 5% van de voorziening pensioenverplichtingen aangehouden worden. De grondslagen voor de verschillende componenten van het eigen vermogen worden hieronder nader toegelicht:

Stichtingskapitaal

Bestemmingsreserves

Overige reserves

Achtergestelde leningen (RJ 610.241, RJ 290 en RJ 254)

De achtergestelde lening wordt opgenomen tegen de geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode, rekening houdend met de marktrente op het moment van afsluiten van de achtergestelde lening. In de staat van baten en lasten wordt de rentelast op basis van de effectieve-rentemethode verantwoord.

Technische voorzieningen (RJ 610.248-252, RJ 115 en RJ 252)

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Hierbij is rekening gehouden met de aanpassing van de UFR-parameters per 1 januari 2023 zoals geadviseerd door de Commissie Parameters.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover er sprake is van ex-antecondities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt tevens rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit, op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Sterftekansen: AG-prognosetafels 2022 met/zonder ervaringssterfte op basis van fondsspecifieke correctiefactoren.
- (On)bepaald partnersysteem.
- Voor partnerpensioen is aangenomen dat de vrouwelijke partner .. jaar jonger is dan de verzekerde man en de mannelijke partner .. jaar ouder dan de verzekerde vrouw.
- IBNR voor de toekomstige ziektegevallen.
- Het nabestaandenpensioen is op risicobasis herverzekerd. Er vindt geen opbouw plaats.
- Kostenopslag ter grootte van ..% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.
- Bij de bepaling van de premievrije pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers is uitgegaan van een revalidatiekans van ... Er wordt *[wel/geen]* rekening gehouden met toekomstige salarisstijgingen met betrekking tot de premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Overige technische voorzieningen

Onder het hoofd overige technische voorzieningen worden voorzieningen opgenomen voor met de pensioenverplichtingen samenhangende risico's voor zover niet opgenomen in de berekening van de pensioenverzekering, bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, rendementsgarantie pensioenverplichtingen voor risico deelnemer of overige uitkeringen.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen), 133a PW (Beleidsdekkingsgraad) en 133b PW (Reële dekkingsgraad)

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening voor risico deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Overige voorzieningen (RJ 252)

Onder de overige voorzieningen worden verantwoord ...

Langlopende schulden en terugbetalingsverplichtingen

Onder de langlopende schulden en terugbetalingsverplichtingen worden verantwoord ...

Overige schulden en overlopende passiva (RJ 254)

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien er geen sprake is van transactiekosten)

Dekkingsgraad (RJ 610.239)

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. (artikel 133b PW)

De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. (artikel 133a PW)

Premiebijdragen (van werkgever en werknemers) (RJ 610.308)

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben en waarin de arbeidsprestatie geleverd is. De premie wordt berekend op basis van het pensioenreglement. Op basis van extrapolatie vindt een schatting plaats voor zover de van werkgevers te ontvangen informatie niet is verkregen. De premiebijdragen bestaan uit de feitelijke premie op basis van het reglement en een overlopende post inzake bijschatting voor nog te ontvangen premie over het boekjaar.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Premiebijdragen risico deelnemers

[Niet nader uitgewerkt.]

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (RJ 610.313 t/m RJ 610.317)

Beleggingsresultaten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben. Directe en indirecte resultaten en aan de verslagperiode toe te rekenen (gefactureerde of nog te factureren) kosten van beleggingen, worden afzonderlijk gepresenteerd. Onder de directe resultaten worden opbrengsten uit rente, dividend en dergelijke gepresenteerd. Dividend wordt op het moment van betaalbaarstelling verantwoord. Waardeveranderingen zijn indirecte beleggingsresultaten en worden aan de periode toegerekend waarin zij optreden.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

[Niet nader uitgewerkt.]

Overige baten

Overige baten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Wijziging voorziening pensioenverplichtingen voor rekening pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin zij ontstaan. De (gedeeltelijk) premievrije opbouw arbeidsongeschikten wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de ziekte is ontstaan.

Toeslagverlening (korting)

De *[verhoging/verlaging]* van de technische voorzieningen uit hoofde van toeslagverlening, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment waarop de toezegging wordt gedaan en onvoorwaardelijk is.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de technische voorziening wordt een rente toegevoegd op basis van de eenjaarsrente op de interbancaire swapmarkt primo verslaggevingsperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Relevante regelgeving

BW 2:384 lid 5 (Waarderingsgrondslagen)

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Wijziging marktrente (RJ 610.318)

De wijziging marktrente op balansdatum als gevolg van wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

De mutatie van de voorziening als gevolg van de aanpassing van actuariële grondslagen in het verslagjaar wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten (RJ 610.319)

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop het betrekking heeft.

Overige wijzigingen

De overige mutaties worden toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Wijziging overige technische voorzieningen

De mutatie in de voorzieningen heeft betrekking op *[onverdiende premiebijdrage voor nieuwe ziektegevallen, indexering, rentetoevoeging, onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten, wijziging marktrente en overige mutaties]*.

Wijziging voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie in de voorziening heeft betrekking op *[ontvangen premiebijdragen, toegevoegd rendement, onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten en omzetting naar technische voorzieningen]*.

Wijziging overige voorzieningen

De mutatie in de overige voorziening heeft betrekking op ... .

Saldo herverzekering

De mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen heeft betrekking op *[rentetoevoeging, wijziging marktrente, onttrekking voor pensioenuitkeringen, mutatie kredietafslag en overige mutaties]*.

Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Overige lasten

Overige lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Onder geldmiddelen wordt conform de definitie in RJ 360 verstaan alle liquide middelen evenals ... . Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen)

5 Beleggingen voor risico pensioenfonds

De mutaties in de beleggingen zijn als volgt:

	Vastgoed- beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2023						
Aankopen/verstrekkingen						
Verkopen/aflossingen						
Overige mutaties						
Herwaardering						
	=====	=====	=====	=====	=====	=====
Stand per 31 december 2023						
	=====	=====	=====	=====	=====	=====
Schuldpositie derivaten (credit)						=====
Stand per 31 december 2023 (na herrubricering schuldpositie derivaten naar overige schulden)						=====

	Vastgoed- beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2022						
Aankopen/verstrekkingen						
Verkopen/aflossingen						
Overige mutaties						
Herwaardering						
	=====	=====	=====	=====	=====	=====
Stand per 31 december 2022						
	=====	=====	=====	=====	=====	=====
Schuldpositie derivaten (credit)						=====
Stand per 31 december 2022 (na herrubricering schuldpositie derivaten naar overige schulden)						=====

Voor de meerderheid van de beleggingen is sprake van objectief vast te stellen frequente marktnoteringen. Voor bepaalde beleggingen zijn deze niet beschikbaar en vindt waardering plaats op basis van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten en het gebruik van schattingen.

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen) en RJ 290.916

Toelichting

Voor het bepalen van de marktwaarde van een belegging is het van belang dat er bij beursgenoteerde beleggingen sprake is van een actieve markt. De verhandelbaarheid kan worden beperkt door tekortschietende vraag of beperkingen die zijn opgelegd aan verhandelbaarheid. Indien er geen sprake (meer) is van een actieve markt, dan zal het fonds een eigen waardering van de belegging moeten opstellen en is classificatie van deze belegging als 'niveau 1' niet langer mogelijk. Afhankelijk van de toegepaste methode zal deze belegging dan als 'niveau 2' of 'niveau 3' worden ingedeeld.

Als voor de waardering en classificatie van beleggingsproducten gebruik wordt gemaakt van opgaven van tegenpartijen, zal veelal aanvullend onderzoek nodig zijn om een juiste indeling van de beleggingen naar niveaus te valideren.

Voor een nadere invulling van het hiernaast weergegeven overzicht, kan ook aansluiting worden gezocht met de zogenoemde Fair Value Hierarchy zoals opgenomen in IFRS 13. Ook een indeling op basis van RJ 290.916 (met de categorieën: genoteerde marktprijzen, onafhankelijke taxaties, nettocontantwaardeberekeningen of overige methodes) is in de praktijk gangbaar.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: De actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille als volgt worden samengevat:

Per 31 december 2023	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Vastgoedbeleggingen				
Directe beleggingen (niet via fondsen)				
Indirecte beleggingen (via fondsen)				
In ontwikkeling				
Aandelen				
Aandelen				
Private Equity				
Indirecte beleggingen (via fondsen)				
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties				
Bedrijfsobligaties				
Leningen op schuldbekentenis				
Hypothecaire leningen				
Deposito's				
Inflation linked bonds				
Indirecte beleggingen (via fondsen)				
Derivaten				
Overige beleggingen				
<i>[onderverdeling niet verder uitgewerkt]</i>				
Totaal				

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen) en RJ 213.507 (Vastgoedbeleggingen)

Toelichting

RJ 610.208, 230 en 268 bieden een keuze voor de presentatie van vorderingen en schulden en liquiditeiten die betrekking hebben op beleggingstransacties of worden aangehouden voor beleggingstransacties. Deze vorderingen, schulden en liquiditeitsposities mogen worden gepresenteerd als onderdeel van de betreffende beleggingscategorie of dienen te worden opgenomen onder de overige vorderingen en schulden. In dit voorbeeld is de laatste variant weergegeven. In de praktijk dient een eenduidige en consistente keuze voor alle beleggingscategorieën te worden gehanteerd.

Indien er sprake is van significante indirecte beleggingen via beleggingsfondsen, dan is een nadere toelichting op de financiële positie en/of risico's van dit beleggingsfonds in de jaarrekening van het pensioenfonds onzes inziens noodzakelijk, op basis van het 'look-through'-principe. Niet alleen is dergelijke informatie van belang voor de lezer van de jaarrekening als onderdeel van risicotoelichtingen, bijzondere aspecten en risico's in deze beleggingsfondsen dienen ook aanleiding te geven voor (aanvullende) solvabiliteitsbuffers van het fonds (visie KPMG).

Indien het fonds gebruikmaakt van fysieke of synthetische Exchange Traded Funds (ETF), dan dient een nadere toelichting hierop te worden overwogen (visie KPMG).

Eveneens achten wij het wenselijk (visie KPMG) dat een toelichting wordt opgenomen voor de aard van de beleggingsfondsen ('fund-to-fund'-beleggingen)

[Tevens cijfers ter vergelijking opnemen; de regel indirecte beleggingen (via beleggingsfondsen) dient nader te worden onderverdeeld, bijvoorbeeld op basis van de indeling van de directe beleggingen.]

Ten opzichte van 2022 is het aandeel in niveau 3-waarderingen aanzienlijk toegenomen. Deze toename wordt, behalve door waardeontwikkeling (EUR ...), veroorzaakt door een verschuiving in 2023 van beleggingen van niveau 1 naar niveau 3 als gevolg van ... . Het bestuur heeft de actuele waarde van deze beleggingen geschat met behulp van ... .

De belangrijkste gehanteerde methoden en veronderstellingen voor het schatten van de reële waarde van financiële instrumenten zijn ... . Hierbij zijn op balansdatum de volgende rentevoeten gehanteerd:

	2023	2022
	%	%
Vastrentende waarden		
Derivaten		
Vorderingen		

Vastgoedbeleggingen

In de vastgoedportefeuille is opgenomen een kantoorpand ter waarde van EUR ... (31 december 2022: EUR ...), dat momenteel wordt verhuurd aan de sponsor. Met betrekking tot de vrije verhandelbaarheid door het fonds gelden geen restricties.

De belangrijkste gehanteerde methoden en veronderstellingen voor het schatten van de reële waarde van de vastgoedbeleggingen zijn ... .

..% van het directe vastgoed is getaxeerd door onafhankelijke, beëdigde taxateurs, ..% is intern getaxeerd. In de portefeuille is een bedrag van EUR ... (31 december 2022: EUR ...) aan herontwikkeling begrepen. Voor een bedrag van EUR ... (31 december 2022: EUR ...) heeft het pensioenfonds alleen het economisch eigendom van het vastgoed.

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen) en RJ 226.201-205 (Effecten)

Toelichting

RJ 610.208, 230 en 268 bieden een keuze voor de presentatie van vorderingen en schulden en liquiditeiten die betrekking hebben op beleggingstransacties of worden aangehouden voor beleggingstransacties. Deze vorderingen, schulden en liquiditeitsposities mogen worden gepresenteerd als onderdeel van de betreffende beleggingscategorie of dienen te worden opgenomen onder de overige vorderingen en schulden. In dit voorbeeld zijn beide varianten weergegeven. In de praktijk dient een eenduidige en consistente keuze voor alle beleggingscategorieën te worden gehanteerd.

Aandelen

De aandelen zijn voor ..% belegd in mature markets (2022: ..%) en voor ..% in emerging markets (2022: ..%).

Vastrentende waarden

De landenspecificatie van de staatsobligaties is als volgt:

	31 december 2023	31 december 2022
	EUR	EUR
Nederland		
Duitsland		
Frankrijk		
....		
....		
....		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen), RJ 226.201-205 (Effecten) en RJ 290.510-513 (Derivaten)

Toelichting

Indien er sprake is van contracten met een grote omvang, dan kan een fonds ervoor kiezen in de specificatie van de derivaten de individuele contracten en tegenpartijen te vermelden (visie KPMG).

Voor collateral kan een nadere toelichting nodig zijn omtrent de kwaliteit, waardeontwikkeling en/of tegenpartijen. Het ontvangen collateral wordt gewaardeerd op basis van de marktwaarde ultimo boekjaar volgens dezelfde waarderingsgrondslagen als welke gelden voor beleggingen. Indien de waarde van het ontvangen collateral lager is dan de waarde van de uitgeleende stukken, dan dient dit feit (en eventuele (genomen) maatregelen) naar onze mening te worden toegelicht (visie KPMG).

Ontvangen en verstrekte zekerheden uit hoofde van derivaten mogen uitsluitend worden gesaldeerd voor zover is voldaan aan de vereisten voor salderen volgens RJ 115 (Criteria voor opname en vermelding van gegevens). Doorgaans zal hier geen sprake van zijn.

In de verslagstaten van DNB worden hedge funds als overige beleggingen geclassificeerd. Deze indeling is in dit voorbeeld gevolgd.

Derivaten

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid maakt het fonds gebruik van financiële derivaten voor zover dit passend is. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om marktrisico's af te dekken. Een van de belangrijkste risico's voortvloeiend uit het gebruik van derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen.

Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. De belangrijkste partijen hierbij zijn ... . Ook worden contracten zo veel mogelijk afgesloten op basis van standaardvoorwaarden (bijvoorbeeld conform de ISDA), zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door verkregen onderpanden en zekerheden. Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenposities op 31 december:

2023				
Type contract	Contract-omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
	EUR	EUR	EUR	EUR
Valutaderivaten				
Aandelenderivaten				
Vastgoedderivaten				
Renteswaps				
Swaptions				
Kredietderivaten				
Commodityderivaten				
Overige derivaten				
Totaal				

2022				
Type contract	Contract-omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
	EUR	EUR	EUR	EUR
Valutaderivaten				
Aandelenderivaten				
Vastgoedderivaten				
Renteswaps				
Swaptions				
Kredietderivaten				
Commodityderivaten				
Overige derivaten				
Totaal				

Relevante regelgeving

RJ 610.202 (Beleggingen), RJ 226.201-205 (Effecten), RJ 290.510-513 (Derivaten) en BW 2:387 lid 5/RJ 290.929

Overige beleggingen

[Niet nader uitgewerkt]

Niet ter vrije beschikking staande activa

Als gevolg van ... staan van de beleggingen tot een bedrag van EUR ... (2022: EUR ...) niet ter vrije beschikking.

Ontvangen en verstrekte zekerheden en garanties

Voor het risico van uitgeleende gelden is voor EUR ... (2022: EUR ...) aan zekerheden ontvangen bestaande uit ... .

Voor een bedrag van EUR ... (2022: EUR ...) zijn op vastrentende waarden staatsgaranties en garanties van lokale overheden ontvangen.

In verband met de waardeontwikkeling van derivaten zijn de zekerheden ontvangen en verstrekt in de vorm van stukken en geld:

	31 december 2023	31 december 2022
	EUR	EUR
Ontvangen zekerheden:		
In stukken	_____	_____
In geld	_____	_____
	=====	=====
Totaal		
Verstrekte zekerheden:		
In stukken	_____	_____
In geld	_____	_____
	=====	=====
Totaal		

Ontvangen zekerheden in de vorm van geld (liquiditeiten) zijn voor een bedrag van EUR ... herbelegd in X en verantwoord onder Y. Ontvangen zekerheden staan voor een bedrag van EUR ... niet ter vrije beschikking van het fonds.

De verstrekte zekerheden in beleggingen zijn verantwoord als beleggingen in de balans maar staan niet ter vrije beschikking van het fonds.

[Indien relevant, dan dient nadere detaillering van de aard en kwaliteit van de ontvangen en verstrekte zekerheden te worden opgenomen.]

Het fonds heeft verschillende maatregelen genomen om de posities in verstrekte en ontvangen zekerheden te beheersen en te monitoren. Zo stelt het fonds limieten aan tegenpartijen op totaalniveau en worden extra zekerheden bij het uitlenen van effecten (securities lending) en repo-transacties gevraagd. Bij een wijziging van de markttrente verandert de waarde van de afgesloten derivaten. Hierdoor kan het recht of de verplichting ontstaan om aanvullend onderpand te ontvangen of te moeten storten. Onderstaand overzicht geeft aan wat de geschatte gevolgen zijn voor de omvang van ontvangen en verstrekte zekerheden bij een wijziging van de markttrente.

Relevante regelgeving

RJ 600.111-114 (Securities lending, repo-transacties)

	Onderpand bij 1% rentedaling	Onderpand 31 dec. 2023	Onderpand bij 1% rentestijging
Onderpand ontvangen in liquiditeiten			
Onderpand betaald in liquiditeiten			
Onderpand ontvangen in de vorm van (staats)obligaties			
Onderpand betaald in de vorm van (staats)obligaties			

Tijdelijk verkochte beleggingen

Tijdelijk verkochte activa blijven, mits wederinkoop is overeengekomen, in de balans van het verkopende fonds opgenomen (zogenoemde repo-transacties). Het fonds behoudt het economisch eigendom. Tegenover de als actief opgenomen ontvangen liquiditeiten, samenhangende met de vorenbedoelde tijdelijke verkoop, wordt de terugkoopverplichting in de balans als schuld verantwoord.

Per balansdatum is een bedrag van EUR ... miljoen (2022: EUR ... miljoen) aan beleggingen tijdelijk overgedragen. Deze beleggingen staan derhalve niet ter vrije beschikking van het fonds (en zijn verantwoord als vorderingen onder beleggingsdebiteuren). De terugkoopverplichting bedraagt EUR ... miljoen (2022: EUR .. miljoen).

[Indien relevant, dan transacties nader toelichten.]

Bruikleen van beleggingen (securities lending) (RJ 290.947)

Het fonds stelt een deel van de beleggingen beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten (securities lending). Het fonds behoudt het economisch eigendom.

Per balansdatum is een bedrag van EUR ... miljoen (2022: EUR ... miljoen) uitgeleend in het kader van securities lending.

Ter beperking van het risico zijn zekerheden ontvangen voor:

	31 december 2023	31 december 2022
	EUR	EUR
Bruikleen van beleggingen		
In stukken		
In geld		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.216 (Beleggingen risico deelnemers), RJ 610.217 (Herverzekering) en RJ 610.229 (Mutatieoverzicht herverzekeringsdeel technische voorziening)

De ontvangen zekerheden in geld zijn herbelegd in ... (bijvoorbeeld geldmarktbeleggingen).

Per 31 december 2023 is de waarde van de cash funds *[hoger/lager]* dan de terugbetalingsverplichting (schulden uit hoofde van ontvangen zekerheden).

Het pensioenfonds monitort dagelijks de hoogte van de ontvangen zekerheden. Indien hiertoe aanleiding bestaat, worden van de tegenpartij aanvullende zekerheden gevraagd.

[Licht eveneens toe waarvoor geen zekerheden zijn ontvangen en/of wat er gebeurt bij faillissement van de tegenpartij.]

6 Beleggingen voor risico deelnemers

[In principe geldt hiervoor dezelfde toelichting als voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds; in ieder geval dient de volgende specificatie te worden opgenomen:]

	2023	2022
	EUR	EUR
Stand per 1 januari		
Inleg en stortingen		
Uitkeringen		
Onttrekkingen voor kosten en risicopremies		
Beleggingsresultaten risico deelnemers		
Stand per 31 december		

7 Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2023	2022
	EUR	EUR
Uitgestelde herverzekerde uitkeringen		
Garantiecontracten met beleggingsdepot		
Garantiecontracten zonder beleggingsdepot		
Kapitaalcontracten zonder beleggingsdepot		
Stand per 31 december		

De uitgestelde herverzekerde uitkeringen hebben betrekking op uitkeringen uit overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico-verzekeringscontracten. Het herverzekeringscontract is afgesloten met ... . Deze verzekeraar heeft per balansdatum een credit rating van ... . Als gevolg hiervan is het bestuur van mening dat een afwaardering van EUR ... (.% afslag) op deze vordering vanwege het kredietrisico passend is. Deze afwaardering is in de waardering van de vordering verwerkt.

Bij de garantiecontracten bestaat de mogelijkheid om herverzekerde pensioenverplichtingen achter te laten bij de verzekeraar.

Relevante regelgeving

RJ 214.201 e.v. (Deelnemingen), RJ 210 (Immateriële vaste activa) en RJ 212 (Materiële vaste activa)

Met de herverzekeraar is een (technische) winstdelingsregeling overeengekomen. Het pensioenfonds krijgt ..% van de cumulatieve technische winst over de contractperiode 20XX tot 20XX. Een cumulatief technisch verlies is geheel voor rekening van de herverzekeraar. Op balansdatum bedraagt de voorwaardelijke vordering uit hoofde van winstdeling EUR ... (2022: EUR ...).

Ten aanzien van de herverzekering overige contracten gelden de volgende bepalingen bij contractbeëindiging ... (RJ 610.229)

De mutaties ten aanzien van het herverzekeringsdeel technische voorzieningen kunnen als volgt worden samengevat:

	2023	2022
	EUR	EUR
Stand per 1 januari		
Rentetoevoeging		
Wijziging marktrente		
Wijziging ...		
Wijziging ...		
Stand per 31 december		

8 Deelnemingen

[Niet nader uitgewerkt.]

9 Immateriële vaste activa

[Niet nader uitgewerkt.]

10 Materiële vaste activa

[Niet nader uitgewerkt.]

Relevante regelgeving

RJ 610.230 (Vorderingen en overlopende activa) en RJ 222 (Vorderingen)

Toelichting

Voor bedrijfstakpensioenfondsen is veelal sprake van een kredietrisico op de vorderingen op sponsors. Dit kan voor een fonds aanleiding zijn voor het opnemen en vermelden van een voorziening voor oninbaarheid (inclusief verloop van de voorziening voor oninbaarheid).

RJ 610.208 en 230 bieden een keuze voor de presentatie van vorderingen en liquiditeiten die betrekking hebben op beleggingstransacties of worden aangehouden voor beleggings-transacties. Deze vorderingen en liquiditeitsposities mogen worden gepresenteerd als onderdeel van de betreffende beleggingscategorie of dienen te worden opgenomen onder de overige vorderingen. In dit voorbeeld is de tweede variant weergegeven. Het fonds dient een eenduidige en consistente keuze voor alle beleggingscategorieën te hanteren.

Lopende interest kan ook worden gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden onder beleggingen.

11 Vorderingen en overlopende activa

	2023	2022
	EUR	EUR
Vordering uit hoofde van herverzekering (RJ 610.226)		
Vordering op sponsor(s)		
Vordering op deelnemers		
Beleggingsdebiteuren (RJ 610.208)		
Waardeoverdrachten		
Lopende interest		
Overige vorderingen en overlopende activa		
	_____	_____
Stand per 31 december	=====	=====

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar (RJ 224.106).

Beleggingsdebiteuren (RJ 610.208)

	2023	2022
	EUR	EUR
Vorderingen uit collateral management		
Nog af te wikkelen transacties		
Te vorderen dividendbelasting		
	_____	_____
Stand per 31 december	=====	=====

De vorderingen zijn opgenomen na aftrek van voorzieningen voor mogelijke oninbaarheid van EUR ... (31 december 2022: EUR ...).

12 Overige activa

	2023	2022
	EUR	EUR
Liquide middelen (RJ 228/RJ 610.232)		
Overige activa		
	_____	_____
Stand per 31 december	=====	=====

die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

[Vermelden van eventueel ongebruikte kredietfaciliteiten.]

Relevante regelgeving

RJ 610.239 (Dekkingsgraad), 96 PW (Herstelplan), 133a PW (Beleidsdekkingsgraad) en 133b PW (Reële dekkingsgraad)

Toelichting

De bedragen inzake het (minimaal) vereist eigen vermogen dienen in euro's te worden uitgedrukt. Dit kan worden aangevuld met percentages.

13 Stichtingskapitaal en reserves

	Stichtings- kapitaal	Bestemmings- reserve	Overige reserves	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2022				
Uit bestemming saldo van baten en lasten				
Overige	_____	_____	_____	_____
Stand per 31 december 2022	=====	=====	=====	=====
Stand per 1 januari 2023				
Uit bestemming saldo van baten en lasten				
Overige	_____	_____	_____	_____
Stand per 31 december 2023	=====	=====	=====	=====

De bestemmingsreserves hebben betrekking op:

- Bestemmingsreserve: *[Niet nader uitgewerkt.]*

De overige reserves betreffen ... *[Niet nader uitgewerkt.]*

14 Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:

	2023	2022
Nominale dekkingsgraad	%	%
Reële dekkingsgraad	%	%
Beleidsdekkingsgraad	%	%

De ontwikkeling in de bovenstaande dekkingsgraden kan als volgt worden verklaard:

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 21 'Risicobeheer'.

Alternatief: Vanwege een afwijkend risicoprofiel van het fonds voor ... maakt het fonds gebruik van een intern model voor berekening van het vereist eigen vermogen. Het gebruik van dit model is door DNB op DD-MM-20XX goedgekeurd. De belangrijkste kenmerken van het interne model zijn:

- ...

Relevante regelgeving

RJ 610.240, RJ 290 en RJ 240 ((Achtergestelde) leningen)

Het interne model levert een EUR ... hoger vereist eigen vermogen dan wanneer het standaardmodel zou zijn toegepast.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

	2023	2022
	EUR	EUR
Aanwezig eigen vermogen		
Minimaal vereist eigen vermogen		
Vereist eigen vermogen		

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan als gevolg hiervan worden gekarakteriseerd als *[dekkingstekort/reservetekort/toereikende solvabiliteit]*.

Herstelplan (*Pensioenwet artikel 96, 138 en 139*)

Vanwege het *[dekkingstekort/reservetekort]* gold voor het fonds een herstelplan. Dit herstelplan is op ... 201X bij DNB ingediend en door DNB goedgekeurd.

De belangrijkste maatregelen uit het herstelplan betroffen:

- Verhoging van de premie, enerzijds door afspraken in de uitvoeringsovereenkomst en anderzijds door verlaging van de rendementsverwachting. In de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen dat de sponsor, tot een maximumpremie van ..% van de pensioengrondslag, extra premiebijdragen betaalt tot het minimaal vereist eigen vermogen is bereikt. In de periode tot het vereist eigen vermogen is bereikt, bedraagt de maximumpremie ..% van de pensioengrondslag. Vanwege onzekerheid over het verloop van het herstel en de daaraan gekoppelde bijdragen, is geen vordering op de sponsor in de jaarrekening opgenomen.
- Geen toeslagverlening tot het minimaal vereist eigen vermogen is bereikt en beperkte toeslagverlening tot het vereist eigen vermogen is bereikt.
- Herstel van de beleggingsrendementen.
- ...

In verband met de verbeterde financiële positie van het fonds is het herstelplan per DD-MM-202X formeel beëindigd.

15 Achtergestelde leningen

Een achtergestelde lening is aangegaan met werkgever [...] tegen de volgende voorwaarden [...]. De lening kan uitsluitend na toestemming van toezichthouder DNB worden afgelost.

Relevante regelgeving

126 PW en RJ 610.244-257 (Technische voorzieningen)

16 Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen

Het mutatieoverzicht (RJ 610.255) voor de voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

	2023	2022
	EUR	EUR
Stand per 1 januari		
Pensioenopbouw		
Toeslagverlening		
Korting van aanspraken en rechten		
Rentetoevoeging		
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		
Wijziging marktrente		
Wijziging actuariële uitgangspunten en actualisering overlevingskansen		
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Overige wijzigingen		
Stand per 31 december		

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet ..% (2022: ..%).

Voor een toelichting wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën van deelnemers als volgt samengesteld:

	2023	2022
	EUR	EUR
Actieve deelnemers		
Pensioengerechtigden		
Gewezen deelnemers		
Nettopensioenverplichtingen		
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling		
Stand per 31 december		

Relevante regelgeving

126 PW en RJ 610.244-257 (Technische voorzieningen)

Toelichting

RJ 610.251 schrijft voor dat de pensioenaanspraken en -rechten worden gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben. Dit houdt in:

- dat uit een besluit tot indexatie genomen na de balansdatum op balansdatum geen verplichting voortvloeit;
- dat onvoorwaardelijke verplichtingen voortvloeiende uit besluiten die voor balansdatum zijn genomen, worden verantwoord (ook al wordt het besluit pas in het volgend verslagjaar geëffectueerd);
- dat onvoorwaardelijke verplichtingen, voortvloeiend uit voor balansdatum vastgestelde ex-ante-condities, waaraan per balansdatum wordt voldaan en waarvoor geen discretie meer is voor het bestuur van een pensioenfonds om een ander besluit te nemen, worden opgenomen.

Indien na de balansdatum besluiten tot indexatie of korting worden genomen, dan dienen deze te worden toegelicht als gebeurtenis na balansdatum (als onderdeel van de jaarrekening) met vermelding van de omvang van de financiële gevolgen.

Op basis van een algemene maatregel van bestuur (12 april 2023) is het pensioenfonds onder voorwaarden toegestaan om voorwaardelijke toeslag te verlenen bij een beleidsdekkingsgraad van 105%. Pensioenfonds die voornemens zijn over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel (invaren), kunnen gebruikmaken van deze regeling, mits dit past binnen de ruimte die de eigen pensioenregeling biedt. Pensioenfonds dienen te onderbouwen of een dergelijk indexatiebesluit past in een evenwichtige besluitvorming, mede vooruitlopend op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. De tijdelijke regeling is opgenomen in artikel 15c van het Besluit FTK.

Op één plek in de jaarrekening dient het toeslagbeleid nader te worden toegelicht. Onze voorkeur gaat uit naar vermelding bij de toelichting op de (balanspost) 'Technische voorzieningen', zoals in deze Voorbeeldjaarrekening is gehanteerd.

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling(en)

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van ..% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Jaarlijks beslist het bestuur van het fonds over de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een *[uitkerings-/kapitaal-/premie]overeenkomst*. De belangrijkste kenmerken van de regeling zijn opgenomen in het bestuursverslag op pagina x.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal *[de stijging van de consumentenprijsindex (cpi), zoals vastgesteld door het CBS]*.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het fonds, en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element (afhankelijk van de ABtN).

Onder het FTK worden strengere eisen gesteld aan de toeslagverlening door pensioenfonds. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het bestuursverslag (pagina x).

Het bestuur heeft in de vergadering van december 2023 besloten over toeslagverlening op de pensioenaanspraken per 1 januari 2024. Bij de bepaling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is met dit besluit rekening gehouden. Het fonds heeft hierbij wel/niet gebruikgemaakt van de regeling zoals opgenomen in artikel 15c van het Besluit FTK om een toeslag te verlenen bij een beleidsdekkingsgraad vanaf 105%.

[Indien gebruik wordt gemaakt van de algemene maatregel van bestuur, dan kan een aanvullende toelichting worden opgenomen waarin beschreven wordt op welke wijze het fonds voldoet aan de voorwaarden zoals beschreven in artikel 15c van het Besluit FTK.]

Relevante regelgeving

126 PW en RJ 610.244-257 (Technische voorzieningen)

Voor de premievrije deelnemers en de gepensioneerden is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

	Volledige toeslagverlening	Toegekende toeslagen	Verschil
	%	%	%
Jaar ...			
Jaar 2019			
Jaar 2020			
Jaar 2021			
Jaar 2022			
Jaar 2023			

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerend met ..% (2022: ..%), op basis van de eenjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Relevante regelgeving

126 PW en RJ 610.244-257 (Technische voorzieningen)

Toelichting

Per 1 januari 2023 heeft een wijziging van de UFR-parameters, zoals opgenomen in het meest recente advies van de Commissie Parameters (30 november 2022), plaatsgevonden. Deze wijziging dient te worden verwerkt in de jaarrekening 2023. In deze voorbeelduitwerking is het effect opgenomen in de regel 'Wijziging marktrente', waarbij het effect separaat wordt vermeld.

Onder het kopje 'Actualiseren overlevingskansen' kan een toelichting worden gegeven op het effect van nieuwe prognosetafels en/of van aangepaste ervaringssterfte.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Per 1 januari 2023 zijn de door DNB voorgeschreven UFR-parameters verder aangepast, en worden de parameters zoals opgenomen in het meest recente advies van de Commissie Parameters gehanteerd. Het effect hiervan per 1 januari 2023 bedraagt EUR... . Het effect in de ontwikkeling in de rentetermijnstructuur zelf bedraagt over het boekjaar EUR... . Beide effecten zijn verantwoord onder het kopje 'Wijziging marktrente'.

De ontwikkeling van de marktrente vanaf 2021 tot en met 2023 is als volgt:

	Rentepercentage per 31 december
2021	
2022	
2023	

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, lang leven, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een proces waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Overlevingskansen

Het fonds gebruikt de meest recente informatie over de overlevingskansen van de Nederlandse bevolking bij het berekenen van de technische voorzieningen. Voor het boekjaar 2023 wordt gebruikgemaakt van de AG-prognosetafels 2022, die in september 2022 door het Actuarieel Genootschap zijn gepubliceerd.

Toepassing van deze prognosetafels en fondsspecifieke ervaringssterfte leidde tot een *[verlichting/verzwaring]* van de technische voorzieningen met respectievelijk EUR ... en EUR ... (2022: EUR ...).

Relevante regelgeving

126 PW (Technische voorzieningen) en RJ 610.264-267 (Voorziening voor risico deelnemers)

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

De waarde van de pensioenverplichtingen is hoger/lager geworden als gevolg van actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenfonds XYZ is wettelijk verplicht om op verzoek van een werknemer mee te werken aan waardeoverdracht, als de werknemer gaat deelnemen in een andere pensioenregeling. Deze overdracht betreft de waarde van de tot dan toe bij de huidige pensioenuitvoerder opgebouwde pensioenaanspraken. De ontvangende pensioenuitvoerder is verplicht om de overgedragen gelden aan te wenden voor de toekenning van pensioenaanspraken die minimaal gelijkwaardig zijn aan de oorspronkelijk opgebouwde aanspraken.

Overige wijzigingen

	2023	2022
	EUR	EUR
Resultaat op kanssystemen:		
• Sterfte		
• Arbeidsongeschiktheid		
Mutaties		
Vrijval risicopremie		
Overige technische grondslagen		
Stand per 31 december		

Wijziging overige technische voorzieningen

Dit betreft de voorzieningen voor ... . Het verloop hiervan is als volgt:

	2023	2022
	EUR	EUR
Stand per 1 januari		
Dotatie inzake....		
Onttrekking inzake...		
Vrijval inzake...		
Overige actuariële wijzigingen		
Stand per 31 december		

Relevante regelgeving

RJ 610.264-267 (Voorziening voor risico deelnemers), RJ 252 (Overige voorzieningen), 136 PW (Langlopende leningen) en RJ 610.269 (Overige schulden)

Toelichting

RJ 610.208 en 268 bieden een keuze voor de presentatie van schulden die betrekking hebben op beleggings-transacties of worden aangehouden voor beleggingstransacties. Deze schulden mogen worden gepresenteerd als onderdeel van de betreffende beleggingscategorie of dienen te worden opgenomen onder de overige schulden. In dit voorbeeld zijn beide varianten weergegeven. In de praktijk dient een eenduidige en consistente keuze voor alle beleggingscategorieën te worden gehanteerd.

17 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare premieregeling (premie-overeenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de maximale pensioengrondslag in de middelloonregeling die over dit meerdere ook pensioen wensen op te bouwen (excedentregeling).

De premie is gebaseerd op ... en wordt jaarlijks ingelegd in de door vermogensbeheerder *[naam]* uitgevoerde regeling. Het fonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever en maakt deze, na aftrek van ..% kosten, over aan de vermogensbeheerder. De kosten van de vermogensbeheerder bedragen ..% en worden bij inleg van de premie ingehouden.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Op de pensioengerechtigde leeftijd heeft de deelnemer de mogelijkheid (c.q. plicht) om op basis van het tot dan toe opgebouwde kapitaal (aanvullend) pensioen in te kopen bij het fonds of een zelf geselecteerde pensioenverzekeraar. Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waarde-overdracht is niet mogelijk.

Voor het verloop van de voorziening voor risico deelnemers wordt verwezen naar toelichting 6 Beleggingen voor risico deelnemers.

18 Overige voorzieningen

[Niet nader uitgewerkt.]

19 Langlopende schulden

[Niet nader uitgewerkt.]

20 Overige schulden en overlopende passiva

	2023	2022
	EUR	EUR
Schulden aan sponsor(s)		
Schulden aan kredietinstellingen		
Uitkeringen		
Niet-opgevraagde pensioenuitkeringen		
Herverzekering		
Beleggingscrediteuren (RJ 610.208)		
Belastingen en premies sociale verzekeringen (art. 375.1h BW 2)		
Waardeoverdrachten		
Overige schulden en overlopende passiva		
Stand per 31 december		

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar (RJ 258.107).

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf) en 143 PW (Integere bedrijfsvoering)

Toelichting

Indien het fonds in het boekjaar een ERB heeft uitgevoerd, dan dienen de toelichtingen in de risicoparagraaf consistent te zijn met de uitkomsten van de ERB.

Beleggingscrediteuren (RJ 610.208)

	2023	2022
	EUR	EUR
Schulden uit collateral management		
Nog af te wikkelen transacties		
	_____	_____
Stand per 31 december	_____	_____
	=====	=====

21 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

In 201X heeft het bestuur een risicoanalyse uitgevoerd. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het fonds en de toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABtN van het fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vinden plaats na analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van de continuïteitsanalyse en de Asset Liability Management-studie (ALM-studie) die in respectievelijk 201X en 201X zijn uitgevoerd. Ook het crisisplan dat door het fonds eind 201X is opgesteld, is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen/afdekkingsinstrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op *[actief/passief]* vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd (PW 131-133).

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Toelichting

- De wetgever veronderstelt het effect van S7, S8 en S9 nihil te zijn in de 'wortel-S'-formule. Wel dient het fonds alert te zijn op het eventueel van toepassing zijn van bijvoorbeeld het concentratierisico. Indien dat het geval is, dan dient daar op gepaste wijze rekening mee te worden gehouden.
- Als gevolg van de correlatie tussen **S1 en S2** alsmede de kwadratering en de wortelformule, is de uitkomst van de formule niet gelijk aan de som der delen. Het diversificatie-effect geeft het verschil weer.
- In het FTK wordt het gelijknamige **S1-risico** onderkend. Voor dit risico (renteschok op basis van modified duration) dient een buffer te worden aangehouden.
- In het FTK worden het **S2-risico** (zakelijke-waardenrisico) en het S4-risico onderkend. Voor deze risico's dienen buffers te worden aangehouden. Voor stijging/daling van onderscheiden categorieën gelden verschillende percentages: aandelen ontwikkelde markten en indirect vastgoed (25%), aandelen emerging markets (35%), private equity/ hedge funds/niet-beursgenoteerde aandelen (30%) en direct vastgoed (15%).
- In het FTK wordt het gelijknamige **S3-risico** onderkend. Voor dit risico (stijging/daling 20%) dient een buffer te worden aangehouden. Ook wordt een S4-risico (commodities) onderkend.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, dan bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten vermindert (PW 134).

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist eigen vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fonds specifieke restrisico's (na afdekking).

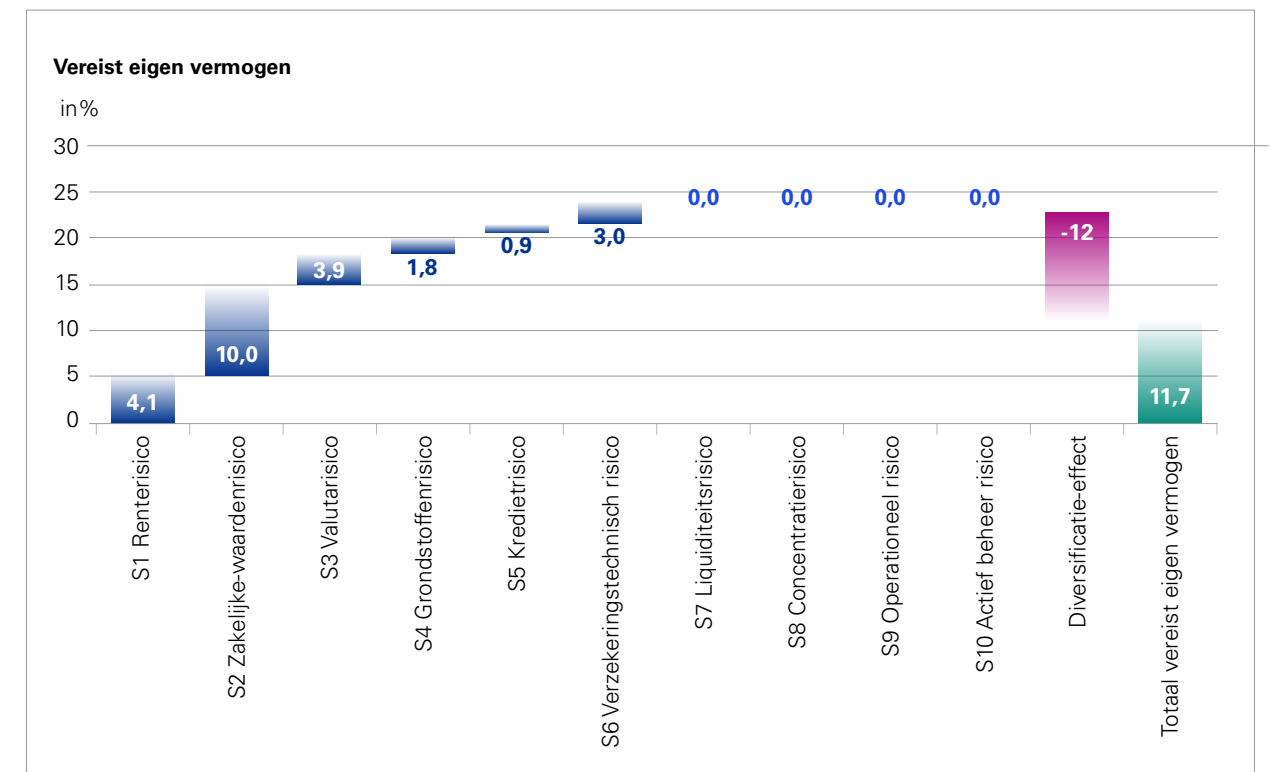
De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende *[surplus/tekort]* aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2023	2022
	EUR	EUR
S1 Renterisico		
S2 Zakelijke-waardenrisico		
S3 Valutarisico		
S4 Grondstoffenisico		
S5 Kredietrisico		
S6 Verzekeringstechnisch risico		
S7 Liquiditeitsrisico		
S8 Concentratierisico		
S9 Operationeel risico		
S10 Actief beheer risico		
Diversificatie-effect		
	_____	_____
Vereist eigen vermogen (vereiste buffers)	(b)	
	_____	_____
Aanwezig eigen vermogen	(a)	
	_____	_____
<i>[Surplus/tekort]</i>	(a) - (b)	
	=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

[Voor de presentatie van de samenstelling van het vereist eigen vermogen kan als alternatief ook gekozen worden voor een grafische weergave:]

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

De belangrijkste verschillen in de vereiste buffers op 31 december 2023 ten opzichte van 31 december 2022 worden veroorzaakt door ...

Marktrisico's (S1-S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerd door ... in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Relevante regelgeving

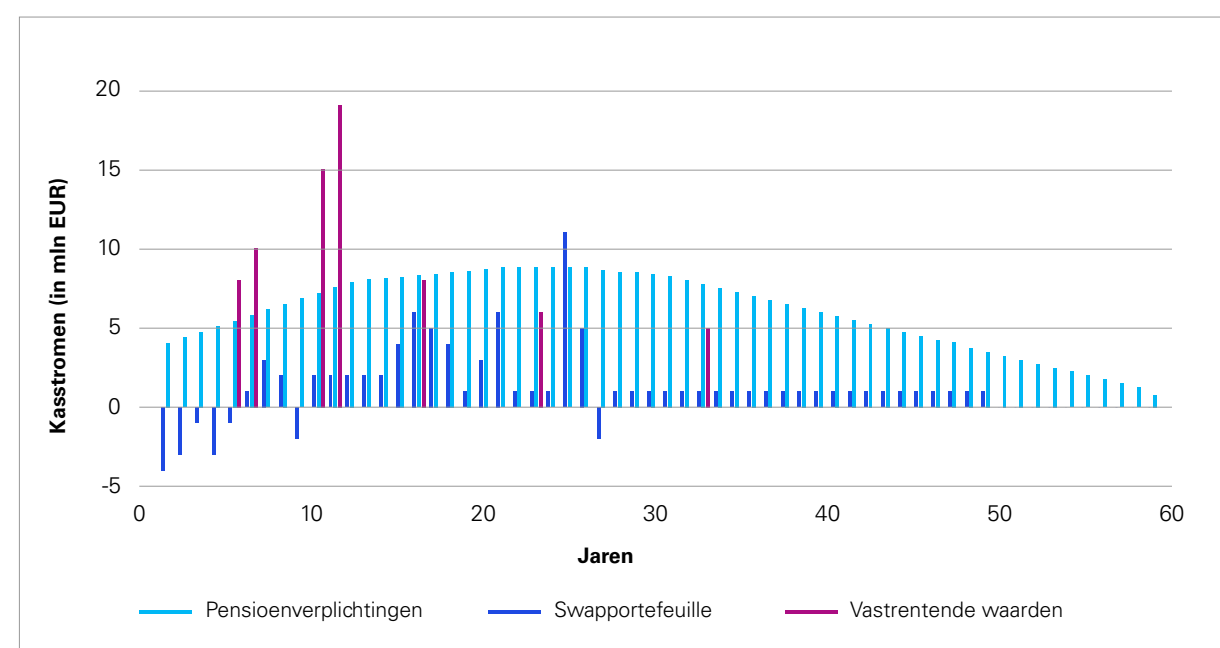
RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ontwikkelingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het beleid van het fonds is erop gericht om het renterisico voor ..% af te dekken. Het fonds realiseert afdekking van renterisico door meer langlopende (staats)obligaties te kopen in plaats van aandelen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van renteswaps en swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld EURIBOR). Het fonds betaalt hiervoor een swappremie. Bij het afsluiten van een swap of swaption wordt de 'duratiemismatch' verkleind, maar ontstaan nieuwe risico's zoals tegenpartij-, liquiditeits- en juridische risico's.

De bovenstaande figuur laat de verhouding tussen de verwachte vastrentende ingaande en uitgaande kasstromen zien. De kasstromen uit hoofde van pensioenverplichtingen worden als nominale (uitgaande) kasstromen weergegeven. Voor de vastrentende waarden wordt uitgegaan van contractuele kasstromen (zijnde interestvergoedingen en aflossingen). De kasstromen op de rentederivaten (swapportefeuille) omvatten zowel positieve (ontvangen) als negatieve (uitgaande) kasstromen, hetgeen expliciet in bovenstaande figuur is weergegeven.

Het fonds heeft interne beheersingsmaatregelen geïmplementeerd die een continue monitoring op deze risico's waarborgen, zoals ... [concreet benoemen].

De renteafdekking is ondergebracht bij ...

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

De duratie en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

	Balans- waarde	Duratie	
		31 december 2023	31 december 2022
	EUR	(in jaren)	(in jaren)
Vastrentende waarden (vóór derivaten)			
Rentederivaten			
Vastrentende waarden (na derivaten)			
(Nominale) pensioenverplichtingen			

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de duratie van de vastrentende waarden circa x jaar bedraagt, zonder het effect van rentederivaten. Het fonds is rentederivaten aangegaan, waarmee de duratie met x jaar wordt verlengd. De totale duratie van de vastrentende komt hiermee op x jaar (2022: x jaar). De duratie van de nominale pensioenverplichtingen bedraagt dus x jaar, wat de rentegevoeligheid veroorzaakt. Overigens kan de duratie van de vastrentende waarden niet een-op-een worden vergeleken met de duratie van de verplichtingen, omdat ook rekening gehouden moet worden met de absolute omvang van de beleggingen en de pensioenverplichtingen.

Het onderstaande overzicht toont de waarde van het pensioenvermogen (uitgesplitst naar verschillende balansposten), de pensioenverplichtingen en de hoogte van de dekkingsgraad bij een *[stijging/daling]* van de markrente met 1%.

	Stand bij 1% rentedaling	Stand ultimo boekjaar 2023	Stand bij 1% rentestijging
	EUR	EUR	EUR
Pensioenverplichtingen (nominaal)			
Vastrentende waarden (exclusief derivaten)			
Renteswaps			
Saldo ultimo boekjaar			

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Toelichting

Voor de risicotoelichting op posities in landen kunnen de specifieke omstandigheden bij het fonds en de economische situatie aanleiding geven voor een meer gedetailleerde splitsing. Zo kunnen wij ons voorstellen dat gegeven de economische situatie in Europa een uitsplitsing naar individuele EU-landen relevante informatie geeft (zie KPMG).

	Stand bij 1% rentedaling	Stand ultimo boekjaar 2023	Stand bij 1% rentestijging
	EUR	EUR	EUR
Pensioenvermogen			
Pensioenverplichtingen			
Dekkingsgraad	%	%	%

Prijs(koers)risico

Het prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximumpercentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Controle op de naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van custodian *[naam]*.

De segmentatie van de beleggingen naar regio is als volgt:

	2023	2022
	%	%
X		
Y		
Z		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

De segmentatie van de beleggingen naar sectoren is als volgt:

	2023	2022
	%	%
X		
Y		
Z		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

In de solvabiliteitstoets voor vaststelling van de buffers voor het risico op zakelijke waarden en grondstoffen is rekening gehouden met deze samenstelling. Voor beleggingen in ... is in de toets rekening gehouden met een additionele buffer vanwege het hogere risicoprofiel dat met deze beleggingen samenhangt. Het fonds belegt in deze producten met als doel ...

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Overige onderwerpen)

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo jaar circa ..% (2022: ..%) van de beleggingsportefeuille en is voor ..% (2022: ..%) afgedekt door de euro. De belangrijkste valuta's daarin zijn ... . Het strategische beleid van het fonds is om alle valutaposities af te dekken.

De valutapositie vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige	Totaal	Valuta- derivaten	Netto positie
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
EUR							
GBP							
JPY							
USD							
Overige							
	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====
Totaal							
	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====

[Tevens tabel met vergelijkende cijfers opnemen.]

Wijzigingen in de valutakoersen zijn van invloed op de ontwikkeling van de dekkingsgraad voor zover deze niet zijn afgedekt. Een wijziging van de USD-koers met EUR 0,10 levert een wijziging van de dekkingsgraad met ..% (2022: ..%) op.

Een restrisico betreft de categorie overige valuta's; deze valuta's betreffen valuta's in opkomende markten en/of valuta's die een correlatie hebben met de USD. Het bestuur heeft besloten om deze risico's niet af te dekken. In de solvabiliteitstoets van het fonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparaagraaf)

Toelichting

Voor de risicotoelichting op posities in landen kunnen de specifieke omstandigheden bij het fonds en de economische situatie aanleiding geven voor een meer gedetailleerde splitsing. Zo kunnen wij ons voorstellen dat gegeven de economische situatie in Europa een uitsplitsing naar individuele EU-landen op dit moment relevante informatie geeft (visie KPMG).

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; en het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar landen kan als volgt worden samengevat:

	2023			
	Overheid	Financiële instellingen	Reële economie	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
X				
Y				
Z				
Totaal				

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2023 gepubliceerd door *[rating agency]* is als volgt⁹:

	2023			
	Overheid	Financiële instellingen	Reële economie	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
AAA				
AA				
A				
BBB				
BB				
B				
Geen rating				
Totaal				

Voor de vastrentende waarden is EUR ... aan staatsgaranties ontvangen (2022: EUR ...).

Overigens moet worden opgemerkt dat begin 2023 de rating van *[tegenpartij]* door *[rating agency]* is verlaagd van *[AAA]* naar *[A]*. Het fonds heeft eind 2023 een belegging van EUR ... uitstaan bij *[tegenpartij]*. Vooralsnog zijn er geen andere aanwijzingen dat de kredietwaardigheid van de partij ter discussie staat. Het bestuur volgt de ontwikkelingen kritisch.

[Inzake concentratie van risico's kan worden gemeld dat er ultimo 2023 geen sprake is van beleggingen in een individuele tegenpartij groter dan ..% (2022: ..%). / Eind 2023 had het fonds de volgende beleggingen in een individuele tegenpartij groter dan ..% (2022: ..%):]

	2023	2022
	EUR	EUR
Naam tegenpartij (omschrijving)		
Naam tegenpartij (omschrijving)		
Totaal		

Herverzekeringsovereenkomsten worden alleen aangegaan met onder toezicht staande Nederlandse verzekeraars of internationale herverzekeraars met een rating van ten minste ...

In de solvabiliteitstoets is eind 2023 met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

⁹ De verdeling naar rating kan eveneens naar sector worden weergegeven. Deze mogen ook beide worden opgenomen. Een alternatieve indeling zou kunnen zijn: centrale overheid in eurogebied, investment grade, high yield en emerging markets debt.

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Verzekeringstechnisch risico (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische of actuariële risico's zijn de risico's van lang leven, overlijden en arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico bij de bepaling van de voorziening voor pensioenverplichtingen. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico (kortlevensrisico)** betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft het nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe, onder toezicht van DNB staande verzekeringsmaatschappij. Daarnaast zijn eveneens het arbeidsongeschiktheids- en overlijdensrisico herverzekerd. De herverzekeringsovereenkomsten expireren in 202X. Met de herverzekeraars zijn resultatendelingen overeengekomen die zijn toegelicht bij de post 'Herverzekeringsdeel technische voorzieningen'.

Het **toeslagrisico** omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten). Echter, dit is afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenoemde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruikgemaakt van een benaderingswijze.

De nominale rente kan worden verminderd met een bepaald (vast) percentage dat de toeslagambitie op lange termijn weergeeft. Ook kan gebruik worden gemaakt van de verwachte loon- of prijsinflatie (afhankelijk van de bepalingen omtrent toeslagverlening in het reglement).

Ultimo 2023 bedraagt de reële dekkingsgraad ..% (31 december 2022: ..%). De wijziging is een gevolg van ... .

Het fonds heeft deze risico's overwogen en verwerkt in de buffer voor het verzekeringstechnisch risico ultimo 2023.

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Toelichting

Een element in de toelichting op het liquiditeitsrisico vormt de kasstromenprognose op basis van de feitelijke omstandigheden ultimo 2023. In het voorbeeld is een liquiditeitsplanning van de vastrentende waarden, derivaten en voorziening pensioenverplichtingen gepresenteerd. De basis voor deze presentatie ligt in de feitelijke contractuele aspecten van de beleggingen en de geprognosticeerde kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Voor de informatie over de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen kan gebruik worden gemaakt van de informatie die benodigd is voor staat J601 in de jaarlijkse DNB-verslagstaten. Het fonds kan eveneens overwegen deze informatie te presenteren in een staafgrafiek.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Het liquiditeitsrisico wordt door het fonds beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Voor de korte termijn maakt het fonds gebruik van een liquiditeitsprognose waarbij rekening wordt gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Op basis van de ultimo 2023 verwachte kasstromen ziet de liquiditeitsplanning van het fonds er op lange termijn op hoofdlijnen als volgt uit:

	Balans- waarde	Totaal nominale kasstromen	< 1 jaar	1-5 jaar	5-10 jaar	10-20 jaar	> 20 jaar
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Vastrentende waarden							
Derivaten							
Pensioen- verplichtingen							
Saldo							

De liquiditeitsbehoefte die voortvloeit uit onderpand op derivaten ultimo 2023 bedraagt in normale omstandigheden EUR ... (2022: EUR ...) en in een stressscenario EUR ... (2022: EUR ...).

Tevens is het saldo van de premie-inkomsten en de pensioenuitkeringen van invloed op de liquiditeitspositie. Bij voortzetting van de huidige pensioenregeling tot en met 20XX zullen de inkomende premies naar verwachting het niveau van de uitkeringen overtreffen.

In het geval de liquiditeitsbehoefte onder normale omstandigheden, dan wel in een stressscenario hoger is dan de stand van de liquide middelen, kan het noodzakelijk zijn om (liquide) beleggingen te liquideren om aan de onderpandverplichtingen te voldoen. Eind 2023 zijn er voldoende beleggingen aanwezig die onmiddellijk en zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om een onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Het fonds beschikt bovendien over een stand-byfaciliteit van EUR ... (31 december 2022: EUR ...) met [*kredietinstelling*], die op dit moment voor EUR ... (31 december 2022: EUR ...) gebruikt is en waarvan het overige onmiddellijk opvraagbaar is.

Voor de liquiditeitsbehoefte onder normale omstandigheden wordt gerekend met een rentebeweging van ..% en een ..% zwakkere euro. Een ..% zwakkere euro betekent dat de valutatermijncontracten zich negatief ontwikkelen en er onderpand (collateral) moet worden gestort. Onder het stressscenario wordt een schok verondersteld ter grootte van tweemaal de schok onder normale omstandigheden.

Hieruit blijkt dat op dit moment geen liquiditeitsrisico's voor het fonds bestaan. In de solvabiliteitstoets van het fonds worden hier dan ook geen buffers voor aangehouden.

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf)

Toelichting

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Bij de uitwerking in deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om aan te sluiten op de informatieverstrekking door het fonds in de DNB-verslagstaten. Het bestuur dient uiteraard hiervoor zelf de hoogte van het concentratiepercentage te bepalen, waarbij vaststelling van een hoger percentage niet voor de hand ligt.

Bij het toelichten van posten bevelen wij aan het totaal van de verschillende beleggingen te vermelden. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan bijvoorbeeld door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden, dan is er sprake van een cumulatief concentratierisico.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Ultimo 2023 zijn in de beleggingsportefeuille de volgende posten met een omvang groter dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

- ... (EUR ...);
- ... (EUR ...).

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het fonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2023 is de verhouding tussen mannen en vrouwen in het fonds ... : ... (2022: ... : ...). De gemiddelde leeftijd bedraagt .. jaar (2022: .. jaar), waarbij sprake is van een gelijkmatige leeftijdsverspreiding.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat er daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Vermogensbeheerder A (..% van de portefeuille), Vermogensbeheerder B (..%) en Vermogensbeheerder C (..%). Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij Custodian Y.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder ABC. Met ABC zijn een uitvoerings-overeenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en ABC door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internetbeheersingsrapportages (Standaard 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Relevante regelgeving

RJ 610.4 (Risicoparagraaf) en RJ 252 (Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen)

Actiefbeheerrisico (S10)

Het actiefbeheerrisico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel) portefeuille vastgelegde benchmark.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

22 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Voorwaardelijke vorderingen

[Hier vermelden voor zover niet reeds elders opgenomen.]

Ontvangen zekerheden en garanties

[Hier vermelden voor zover niet reeds elders opgenomen.]

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst gesloten met een serviceorganisatie voor een periode van 5 jaar. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt EUR ... (2022: EUR ...). De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt per 31 december 2023 EUR ... (31 december 2022: EUR ...).

Investeringsverplichtingen

Per balansdatum heeft het fonds zich gecommitteerd aan de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenoemde voorbeleggingen):

	2023	2022
	EUR	EUR
Private Equity		
Vastgoed		
Overige investeringsverplichtingen		
Totaal		

EUR ... van bovenstaande verplichtingen zal naar verwachting in het volgende boekjaar worden afgewikkeld. De verplichtingen langer dan 5 jaar bedragen EUR ... .

Relevante regelgeving

RJ 252 (Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen) en RJ 330 (Verbonden partijen)

Toelichting

In de memorie van toelichting bij artikel 381 lid 3 van Titel 9 Boek 2 BW wordt voor de definitie van verbonden partijen verwezen naar IAS 24.

Een verbonden partij is een natuurlijke persoon of entiteit die is gerelateerd aan de entiteit die de jaarrekening opmaakt (in IAS 24 Related Party Disclosures wordt deze entiteit de 'verslaggevende entiteit' genoemd).

- a) Een natuurlijke persoon of een nauwe verwant van de natuurlijke persoon is verbonden aan de verslaggevende entiteit indien deze natuurlijke persoon:
- i) overheersende of gezamenlijke zeggenschap heeft over de verslaggevende entiteit;
  - ii) invloed van betekenis op de verslaggevende entiteit uitoefent, dan wel
  - iii) behoort tot de managers op sleutelposities in de verslaggevende entiteit of in een moedermaatschappij van de verslaggevende entiteit.
- b) Een entiteit is met een verslaggevende entiteit verbonden indien zich één van de volgende situaties voordoet:
- i) De entiteit en de verslaggevende entiteit behoren tot dezelfde groep (dit betekent dat alle moedermaatschappijen, dochterondernemingen en zusterondernemingen met elkaar zijn verbonden).
  - ii) Een entiteit is een geassocieerde deelneming of joint venture van de andere entiteit (of een geassocieerde deelneming of joint venture van een lid van een groep waartoe de andere entiteit behoort).
  - iii) Beide entiteiten zijn joint ventures van eenzelfde derde partij.
  - iv) Een van beide entiteiten is een joint venture van een derde entiteit en de andere entiteit is een geassocieerde deelneming van de derde entiteit.
  - v) De entiteit is een regeling inzake vergoedingen na uitdiensttreding ten behoeve van werknemers van de verslaggevende entiteit of enig andere rechtspersoon die een verbonden partij is van de verslaggevende entiteit. Indien de verslaggevende entiteit zelf een dergelijke regeling inzake vergoedingen na uitdiensttreding is, dan zijn de aan de regeling betalende werkgevers ook met de verslaggevende entiteit verbonden.
  - vi) Een onder (a) bedoelde natuurlijke persoon oefent overheersende of gezamenlijke zeggenschap uit over de entiteit.
  - vii) Een onder (a)(i) bedoelde persoon oefent invloed van betekenis op de entiteit uit of behoort tot de managers op sleutelposities in de entiteit (of in een moedermaatschappij van de entiteit).
  - viii) De entiteit, of een lid van een groep waarvan zij deel uitmaakt, verleent met diensten van managers op sleutelposities gelijk te stellen diensten aan de verslaggevende entiteit of aan de moedermaatschappij van de verslaggevende entiteit.

Voorwaardelijke verplichtingen

Tegen het pensioenfonds is een juridische procedure aangespannen. Hoewel geen aansprakelijkheid wordt erkend, kunnen de boetes en juridische kosten EUR ... belopen wanneer het proces wordt verloren.

Op grond van juridisch advies verwacht het bestuur niet dat de uitslag van de procedure een materieel effect op de financiële positie van het fonds zal hebben.

Niet opgenomen voorwaardelijke pensioenverplichtingen

... .

Niet toegekende toeslagen; inhaalambitie

... .

Verstreckte zekerheden en garanties

... .

23 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Voor guidance, zie de toelichting opgenomen op de linkerpagina.

Er is sprake van transacties tussen het fonds, de werkgever en de aangesloten ondernemingen en bestuurders van het fonds.

Transactie met de werkgever

Inzake de uitvoeringsovereenkomst tussen fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant: *[nadere uitwerking van de details, waaronder zorgplicht werkgever inzake aanlevering basisgegevens, premiebetaling, gestelde garanties, procedures bij premieachterstand, kosten doorbelasting].*

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 31. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Relevante regelgeving

RJ 610.308 / RJ 610.312 (Premies), RJ 610.311 (Premiebijdragen risico deelnemers) en 130 en 130a PW (Vermelding premie en premiecomponenten)

Toelichting

In artikel 130 PW wordt aangegeven dat de hoogte van de kostendekkende premie, de (eventueel toegepaste) gedempte premie en de feitelijke premie dient te worden toegelicht. Daarnaast vereist artikel 130a PW dat pensioenfondsen in het bestuursverslag en de jaarrekening de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten vermelden.

De oorzaken van verschillen tussen deze premies worden – indien nodig voor het beoogde inzicht van de jaarrekening – toegelicht, bijvoorbeeld ingeval de feitelijke premie lager is dan de kostendekkende premie.

In de actuariële opbouw van de kostendekkende premie zijn (consistent met de visie van DNB in de verslagstaten) risicopremies begrepen. In die omstandigheden waarin in het boekjaar geen sprake is van schadegevallen valt deze risicopremie vrij. De vrijval wordt verwerkt als 'Overige wijzigingen technische voorzieningen' (visie KPMG).

De indirecte beleggingsopbrengsten in de toelichting op de beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds sluiten cijfermatig aan op de regel 'Herwaardering' in de verloopstaat van de 'Beleggingen voor risico pensioenfonds' in toelichting 5.

24 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

	2023	2022
	EUR	EUR
Werkgeversgedeelte		
Werknemersgedeelte		
	_____	_____
Totaal		
	=====	=====

	2023	2022
	EUR	EUR
Premie gerelateerd aan de pensioenregeling		
Premie gerelateerd aan ...		
	_____	_____
Totaal		
	=====	=====

De feitelijke, kostendekkende en gedempte premie zijn als volgt:

	2023	2022
	EUR	EUR
Feitelijke premie	_____	_____
Kostendekkende premie		
Gedempte kostendekkende premie	_____	_____

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de premies is als volgt:

	Feitelijke premie	Kostendekkende premie	Gedempte kostendekkende premie
Inkoop onvoorwaardelijke opbouw			
Kostenopslag pensioenbeheer			
Solvabiliteitsopslag			
Opslag voorwaardelijke opbouw			
...			
	_____	_____	_____
Totaal premiebijdragen			
	=====	=====	=====

De verschillen tussen de feitelijke premie, de kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie zijn het gevolg van ... . In de feitelijke premie van de werkgever over 2023 is een extra bijdrage begrepen van EUR ... (2022: EUR ...) in het kader van het herstelplan.

Relevante regelgeving

RJ 610.308 / RJ 610.312 (Premies), RJ 610.311 (Premiebijdragen risico deelnemers), 130 PW (Premies), RJ 610.314 (Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen en risico deelnemers) en RJ 610.315 (Kosten vermogensbeheer)

Toelichting

In RJ 610.315 wordt aangegeven dat onder de kosten van vermogensbeheer zowel de externe als de toegerekende interne kosten worden verstaan. Ook eventuele afschrijvingen en andere exploitatiekosten van vastgoed zijn daarin opgenomen.

In de toelichting van deze Voorbeeldjaarrekening zijn vorengenoemde kostensoorten nader toegelicht. De kosten en hun oorsprong dienen hierbij wel herleidbaar en toetsbaar te zijn. Indien het bestuur kosten toelicht waarbij het schattingen of veronderstellingen heeft gemaakt, worden deze idealiter in het bestuursverslag toegelicht en niet in de jaarrekening (visie KPMG).

Het verdient volgens de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving aanbeveling de kosten van vermogensbeheer in de toelichting te onderscheiden in kosten van exploitatie van vastgoed en overige kosten van vermogensbeheer. Het pensioenfonds in deze Voorbeeldjaarrekening exploiteert zelf geen vastgoed, zodat deze aanbeveling hiernaast niet is uitgewerkt.

25 Premiebijdragen risico deelnemers

[Niet nader uitgewerkt.]

26 Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen

2023	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Vastgoedbeleggingen				
Aandelen				
Vastrentende waarden				
Derivaten – valuta				
Derivaten – aandelen				
Derivaten – vastgoed				
Derivaten – rente				
Derivaten – krediet				
Derivaten – commodities				
Derivaten – overige				
Overige beleggingen				
Kosten vermogensbeheer				
Totaal				
2022				
(indeling idem als 2023)				
Totaal				

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogens-beheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor EUR ... uit vaste vergoedingen (2022: EUR ...) en voor EUR ... uit performancegerelateerde vergoedingen (2022: EUR ...). De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer (EUR ..., 2022: EUR ...), bewaarloon (EUR ..., 2022: EUR ...), performancegerelateerde kosten (EUR ..., 2022: EUR ...), advieskosten vermogensbeheer (EUR ..., 2022: EUR ...) en overige kosten (EUR ..., 2022: EUR ...).

Het aandeel van het pensioenfonds in de kosten die door vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen EUR ... (2022: EUR ...).

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2023 EUR ... miljoen (2022: EUR ...miljoen).

Relevante regelgeving

BW 2:377 lid 3 letter e/f, RJ 271.3 (Pensioenuitvoeringskosten), RJ 610.306 (Kosten voor rekening van werkgever) en artikel 96 PW (Dwangsommen en bestuurlijke boetes)

Toelichting

Om tot een duidelijke indeling te komen, is een toerekening van kostensoorten nodig die op bepaalde punten arbitrair kan zijn. In deze Voorbeeldjaarrekening is er derhalve voor gekozen om in de toelichting op de jaarrekening een specificatie op basis van (objectief vast te stellen) kostensoorten te hanteren (visie KPMG). Ook kan de indeling zoals opgenomen in Staat J402 worden gehanteerd.

De Pensioenfederatie heeft bovendien de aanbeveling gedaan om de in de premie herverzekering opgenomen opslag voor uitvoeringskosten te verantwoorden als onderdeel van de pensioenuitvoeringskosten.

In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om deze kosten toe te lichten als onderdeel van het saldo herverzekering en deze zodoende in het totale resultaat op herverzekering zichtbaar te houden (visie KPMG).

27 Beleggingsresultaten risico deelnemers

[Niet nader uitgewerkt.]

28 Overige baten

[Niet nader uitgewerkt.]

29 Pensioenuitkeringen

	2023	2022
	EUR	EUR
Ouderdomspensioen		
Nabestaandenpensioen (partnerpensioen)		
Wezenpensioen		
Invalideitpensioen		
Afkopen		
Tijdelijke uitkeringen		
Totaal		

De toeslagverlening van de uitkeringen per *[datum]* zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt ...% (2022: ...%). De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan EUR ... (2022: EUR ...) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig ... .

30 Pensioenuitvoeringskosten

	2023	2022
	EUR	EUR
Bestuurskosten		
Administratiekostenvergoeding		
Accountant		
Certificerend actuaaris		
Adviserend actuaaris		
Overige advisering		
Contributies en bijdragen		
Dwangsommen en bestuurlijke boetes		
Overige		
Totaal		

De kosten voor ... zijn voor rekening van de werkgever en bedragen EUR ... (2022: EUR ...) en zijn derhalve niet verantwoord in de pensioenuitvoeringskosten van het pensioenfonds.

Relevante regelgeving

BW 2:382a, RJ 390.301 (Honoraria accountant), BW 2:382 (Aantal personeelsleden), BW 2:383 en RJ 271.605 (Bezoldiging bestuurders)

Toelichting

In de toelichting op de jaarrekening dient uiteengezet te worden welke methode van vermelding van de totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening is gehanteerd.

Aanbevolen wordt dat het pensioenfonds de in de toelichting te vermelden totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening baseert op de totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening over het boekjaar waarop de jaarrekening betrekking heeft, ongeacht of de werkzaamheden door de externe accountant en de accountantsorganisatie reeds gedurende dat boekjaar zijn verricht.

Honoraria accountant

De honoraria van de externe accountant zijn als volgt:

	2023			2022		
	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG-netwerk	Totaal	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG-netwerk	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten						
Overige controleopdrachten						
Fiscale adviesdiensten						
Andere niet-controlediensten						
Totaal						

[Vermelden op basis van welke methodiek de accountantskosten worden verwerkt.]

Onder de 'Overige controleopdrachten' zijn de Standaard 3000/3402-assuranceopdracht en de controlewerkzaamheden ten behoeve van ... opgenomen.

De stijging/daling van de accountants honoraria heeft betrekking op ...

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten bedragen circa EUR ... (2022: EUR ...) en zijn voor rekening van de werkgever.

31 Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur, inclusief bestuurscommissies en overige gremia, bedraagt:

	2023		2022	
	Honoraria	Vacatiegelden	Honoraria	Vacatiegelden
Voorzitter				
Overige bestuursleden				
Externe adviseurs				
Commissie A				
Commissie B				
Verantwoordingsorgaan				
Intern toezicht				
Totaal				

Relevante regelgeving

BW 2:383, RJ 271.605 (Bezoldiging bestuurders), RJ 610.303 (Herverzekering) en RJ 610.319 (Waardeoverdrachten)

Toelichting

In het kader van transparantie inzake beloningen verdient het aanbeveling om ook de beloning van de directie (indien van toepassing) toe te lichten in de jaarrekening.

In haar 'Aanbevelingen Uitvoeringskosten' heeft de Pensioenfederatie de aanbevelingen gedaan om de in de premie herverzekering opgenomen opslag voor uitvoeringskosten te verantwoorden als onderdeel van de pensioenuitvoeringskosten.

In de actuariële opbouw van de kostendekkende premie zijn (consistent met de visie van DNB in de verslagstaten) risicopremies begrepen. In die omstandigheden waarin in het boekjaar geen sprake is van schadegevallen valt deze risicopremie vrij. De vrijval wordt verwerkt als 'Overige wijzigingen technische voorzieningen' (visie KPMG).

In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om vorengenoemde kosten toe te lichten als onderdeel van het saldo herverzekering en zodoende in het totale resultaat op herverzekering zichtbaar te houden (visie KPMG).

Indien er sprake is van een omvangrijke collectieve waardeoverdracht, dan achten wij het wenselijk dat hierop een nadere toelichting wordt verstrekt (visie KPMG).

Het bedrag aan vacatiegelden is afhankelijk van het aantal bijeenkomsten dat is gehouden en het aantal bestuursleden dat deze bijeenkomsten heeft bijgewoond.

De bezoldiging van de directeur bedraagt:

	2023	2022
	EUR	EUR
Naam directeur		
Salaris		
Pensioen- en sociale lasten		
Totaal		

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt. *[Afhankelijk van de omstandigheden ook de bezoldiging van de overige leden van de directie toelichten.]*

32 Saldo herverzekering

	2023	2022
	EUR	EUR
Premie herverzekering		
Uitkeringen uit herverzekering		
Mutatie herverzekeringsdeel		
Winstdeling		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

Inzake de herverzekering van risico's en de winstdeling wordt verwezen naar toelichting 7 en 21.

33 Saldo overdrachten van rechten

	2023	2022
	EUR	EUR
Inkomende waardeoverdrachten		
Uitgaande waardeoverdrachten		
	=====	=====
Totaal		
	=====	=====

Relevante regelgeving

RJ 610.319 (Waardeoverdrachten), Artikel 300 lid 2 BW 2 (Ondertekening bestuur), RJ 160.407 en RJ 610.253 (Gebeurtenissen na balansdatum)

Toelichting

Bij de ondertekening door het bestuur (en leden van het toezichthoudend orgaan) volgt een vermelding van de namen (en functies) van de bestuursleden en (leden van het toezichthoudend orgaan). Vermelding geldt als ondertekening en daarmee het nemen van verantwoordelijkheid voor het opstellen van de jaarrekening. De jaarrekening moet worden ondertekend door alle bestuurders die op het moment van opmaken juridisch-statutair bestuurder van het fonds zijn. Indien ondertekening (geheel of door een deel van het bestuur/toezichthoudend orgaan) ontbreekt, dan dient daarvan onder opgave van redenen melding te worden gemaakt.

De tekst van artikel 300 lid 2 BW 2 luidt als volgt:

“De jaarrekening wordt ondertekend door de bestuurders en door hen die deel uitmaken van het toezichthoudend orgaan; ontbreekt de ondertekening van één of meer personen, dan wordt daarvan onder opgave van reden melding gemaakt.”

Op basis van artikel 104 PW is het besluit van het bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Gebeurtenissen na balansdatum worden niet opgenomen onder de Overige gegevens, maar als onderdeel van de toelichting op de jaarrekening. Onder de gebeurtenissen na balansdatum kan bijvoorbeeld een toelichting worden opgenomen ten aanzien van:

- Toekomstbestendigheid
- Aanpassingen pensioenregelingen
- Toeslagverlening/korting van aanspraken
- Voorbereiding transitie naar nieuw pensioenstelsel (Wet toekomst pensioenen)
- Voorgenomen liquidatie/collectieve waardeoverdracht
- Wijzigingen wet- en regelgeving

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

Het beleid ten aanzien van collectieve waardeoverdrachten is als volgt:

De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

Als gevolg van onderdekking bij pensioenfondsen is de onderlinge afrekening van waardeoverdrachten tot stilstand gekomen. Zodra de financiële positie van het pensioenfonds dit toelaat zullen de onderlinge waardeoverdrachten weer worden hervat. Uiteraard zal dan ook de dekkingsgraad van de tegenpartij voldoende moeten zijn. Per 31 december 2023 wordt de omvang van de nog te ontvangen inkomende waardeoverdrachten geschat op EUR ... en de omvang van de nog te betalen uitgaande waardeoverdrachten op EUR ... . De invloed hiervan op de dekkingsgraad van het pensioenfonds is gering.

34 Overige lasten

[Niet nader uitgewerkt.]

35 Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

36 Kasstroomoverzicht

Voor een nadere uitwerking hiervan, zie de toelichting op pagina 105.

37 Gebeurtenissen na balansdatum

[Niet nader uitgewerkt.]

[Plaats, datum]

Stichting Pensioenfonds XYZ

Het bestuur

Toezichthoudend orgaan

Naam 1

Naam 2

Naam 3

...

Relevante regelgeving

RJ 410 (Overige gegevens), RJ 160.407, RJ 610.502 (Actuariële verklaring en controleverklaring) en artikel 2:392 en 2:380 BW

Toelichting

De ingevolge artikel 2:392 lid 1 BW toe te voegen Overige gegevens betreffen onder andere de controleverklaring van de externe accountant, de weergave van de statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten, en een lijst van namen van degenen aan wie een bijzonder statutair recht inzake de zeggenschap toekomt, met een omschrijving van de aard van dat recht. Op basis van RJ 610.502 kan ook de verklaring van de actuaris hieraan worden toegevoegd.

De Overige gegevens mogen niet in strijd zijn met de jaarrekening en met het bestuursverslag (artikel 2:392 lid 2 BW).

Overige gegevens

Actuariële verklaring

[Het pensioenfonds dient de tekst van de actuariële verklaring op te nemen op aangeven van zijn certificerend actuaris.]

Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

[Het pensioenfonds dient de tekst van de controleverklaring op te nemen op aangeven van zijn certificerend accountant.]

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABtN.

[Statutair is bepaald/in de uitvoeringsovereenkomst met de sponsor(s) is bepaald] dat in geval van een [dekkings-/reserve]tekort de sponsor(s) een financiële bijdrage doet (doen) van ... .

Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten lasten over 2023 is opgenomen onder de staat van baten en lasten op pagina ... .

Relevante regelgeving

RJ 610.610 en Wvbp 104

Toelichting

In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om in het bestuursverslag een korte uiteenzetting van de bevindingen van het intern toezicht te geven en in een apart hoofdstuk onder de 'Overige gegevens' het verslag van het intern toezicht/de visitatiecommissie op te nemen (visie KPMG).

Op basis van de herziene Code Pensioenfondsen (oktober 2018) dient het intern toezicht te rapporteren over de naleving van de Code door het fonds.

Intern toezicht: Verslag van de raad van toezicht/visitatiecommissie

Het pensioenfonds heeft voor de invulling van het intern toezicht gekozen voor een raad van toezicht/visitatiecommissie die toeziet op het functioneren van het bestuur. Hiertoe is een reglement vastgesteld op basis van de uitgangspunten van de Code Pensioenfondsen en de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. In het reglement zijn onder meer de frequentie van het overleg met het bestuur, de te behandelen onderwerpen met betrekking tot het beleid en de verantwoording van de commissie vastgesteld.

De toetsing door de raad van toezicht/visitatiecommissie heeft plaatsgevonden op de volgende onderwerpen:

- beleids- en bestuursprocedures en -processen en de 'checks and balances' binnen het fonds;
- de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd;
- de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn;
- ...

De raad van toezicht/visitatiecommissie heeft in het kader van zijn/haar taakuitoefening kennis kunnen nemen van beleidsnotities en onderliggende documentatie, de wijze waarop commissies onder het bestuur functioneren en de rol van de uitvoeringsorganisatie in de advisering over het beleid. Daarnaast is kennisgenomen van het conceptbestuursverslag en de conceptjaarrekening. Bij het overleg met het bestuur over de kredietcrisis is door ... een toelichting op de marktontwikkelingen gegeven. De raad van toezicht/visitatiecommissie heeft afzonderlijk overleg gepleegd met de accountant en het verantwoordingsorgaan.

Bevindingen

De belangrijkste bevindingen van de raad van toezicht/visitatiecommissie betreffen:

- ...

Naleving van de Code Pensioenfondsen

Conclusie

De raad van toezicht/visitatiecommissie komt tot de volgende conclusie: ...

[Plaats, datum]

Stichting Pensioenfonds XYZ

De raad van toezicht/visitatiecommissie

Reactie van het bestuur

...

Relevante regelgeving

RJ 610.610 en Wvbp 115a/115b

Toelichting

In deze Voorbeeldjaarrekening is ervoor gekozen om in het bestuursverslag een korte uiteenzetting van de bevindingen van het verantwoordingsorgaan te geven en in een apart hoofdstuk onder de 'Overige gegevens' het verslag van het verantwoordingsorgaan op te nemen (visie KPMG). Indien van toepassing, dan kan in plaats van het 'verantwoordingsorgaan' ook het 'belanghebbendenorgaan' worden gelezen, afhankelijk van het bestuursmodel dat het pensioenfonds heeft ingericht.

Verslag en oordeel van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) van het fonds is op .. ... 20XX ingesteld. In het reglement van het VO zijn de frequentie van het overleg met het bestuur, de te behandelen onderwerpen met betrekking tot het beleid en de verantwoording van het orgaan vastgesteld.

In het overleg tussen het bestuur van het fonds en het VO over het boekjaar 2023 zijn de volgende onderwerpen aan de orde geweest:

- ... .
- ... .

Het VO heeft in het kader van zijn taakuitoefening kennisgenomen van het bestuursverslag en de jaarrekening. Er is (g)een overleg geweest met de accountant en de visitatiecommissie; er heeft (g)een overleg plaatsgevonden met andere externe deskundigen.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2023 advies uitgebracht over ... .

Bevindingen

Het VO heeft de volgende bevindingen: ... .

Conclusie

Het VO komt tot de volgende conclusie: ... .

[Plaats, datum]

Stichting Pensioenfonds XYZ

Het verantwoordingsorgaan

Reactie van het bestuur

... .

Relevante regelgeving

Op basis van de AVG dient een functionaris gegevensverwerking te zijn aangesteld. Ook de houders van de sleutelfuncties uit hoofde van IORP II kunnen onder de Personalia worden benoemd.

Bijlage 1

Personalia

Bestuur

Naam bestuurslid
Einde zittingsperiode:
Hoofdfunctie:
Nevenfuncties:

Naam bestuurslid
Einde zittingsperiode:
Hoofdfunctie:
Nevenfuncties:

Directie

[Overzicht opnemen van de directieleden inclusief functie binnen de directie.]

Functionaris gegevensverwerking

[Personalia functionaris gegevensverwerking opnemen.]

Sleutelfunctiehouders (actuariële functie, risicobeheerfunctie en interne auditfunctie)

[Personalia van de sleutelfunctiehouders opnemen.]

Verantwoordingsorgaan/belanghebbendenorgaan

[Overzicht opnemen van de leden van het verantwoordingsorgaan/belanghebbendenorgaan inclusief functie binnen het orgaan.]

Raad van toezicht/visitatiecommissie

[Overzicht opnemen van de leden van de raad van toezicht/visitatiecommissie.]

Certificerend actuaris

[Personalia actuaris opnemen.]

Actuarieel adviseur

[Personalia actuarieel adviseur opnemen.]

Externe compliance officer

[Personalia externe compliance officer opnemen.]

Externe onafhankelijke accountant

[Personalia externe onafhankelijke accountant opnemen.]

Relevante regelgeving

Code Pensioenfondsen, RJ 610.6

Toelichting

De principes van de Code Pensioenfondsen zijn aangewezen als principes voor goed pensioenfondsbestuur als bedoeld in artikel 33 lid 2 PW en artikel 42 lid 2 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Indien een fonds de principes niet heeft nageleefd of niet voornemens is deze in het lopende en daaropvolgende boekjaar na te leven, dan doet hij daarvan in het bestuursverslag gemotiveerd opgave. Ieder jaar dient de naleving van de principes van de Code Pensioenfondsen te worden getoetst.

Bijlage 2

Checklist Code Pensioenfondsen

Pensioenfondsen moeten de Code Pensioenfondsen naleven volgens het 'pas toe of leg uit'-principe. De onderstaande tabel geeft weer in hoeverre de normen van de Code worden toegepast op basis van de in oktober 2018 gepubliceerde Code. In november 2023 is een geactualiseerde editie van de Code verschenen met een ingangsdatum van 1 januari 2024. De herziene Code is hieronder in een separate tabel opgenomen. Afwijkingen van de normen worden gemotiveerd en nader toegelicht.

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
1 Vertrouwen waarmaken		
1. Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.		
2. Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.		
3. Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.		
4. Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.		
5. Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.		
6. Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
7. Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.		
8. Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.		
9. Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.		
2 Verantwoordelijkheid nemen		
10. Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controle-mechanismen.		
11. Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.		
12. Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.		
13. Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedings-overeenkomst of – indien van toepassing – via zijn aandeelhouderspositie.		
14. Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
3 Integer handelen		
15. Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.		
16. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.		
17. Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.		
18. Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.		
19. Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.		
20. Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.		
21. De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.		
22. Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
4 Kwaliteit nastreven		
23. Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.		
24. Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.		
25. Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.		
26. Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.		
27. Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.		
28. Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.		
29. Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijk derde partij.		
30. Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
5 Zorgvuldig benoemen		
31. De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn als tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.		
32. Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.		
33. In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.		
34. De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.		
35. Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.		
36. Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.		
37. Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
38. Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.		
39. Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.		
40. Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.		
6 Gepast belonen		
41. Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waar voor het fonds de pensioenregeling uitvoert.		
42. De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.		
43. Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.		
44. Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.		
45. Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
7 Toezicht houden en inspraak waarborgen		
46. Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.		
47. Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.		
48. Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.		
49. De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.		
50. Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.		
51. Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.		
52. Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.		
53. Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.		
54. Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.		
55. Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.		
56. Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.		
57. Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.		

Normen uit de Code oktober 2018	Wordt nageleefd per xx-xx-2023	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
8 Transparantie bevorderen		
58. Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.		
59. Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.		
60. Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.		
61. Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.		
62. Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.		
63. Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.		
64. Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.		
65. Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
1 Goed zorgen voor het pensioen van belanghebbenden		
Aandacht hebben voor de missie, visie, strategie		
1. Het pensioenfonds heeft een missie, visie en strategie. Daarin beschrijft het pensioenfonds wat het pensioenfonds wil betekenen en bereiken voor zijn belanghebbenden, rekening houdend met hun voorkeuren en belangen. Op deze wijze bepaalt het pensioenfonds wat zijn strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, zijn. Het pensioenfonds evalueert zijn missie, visie en strategie periodiek en rapporteert hierover in zijn bestuursverslag.		
Aandacht hebben voor duurzaamheid		
2. Het pensioenfonds heeft, rekening houdend met de voorkeuren en belangen van belanghebbenden, een beleggingsbeleid waarvan milieu- en klimaat- en sociale en governance factoren een uitdrukkelijk en kenbaar onderdeel zijn. Het pensioenfonds houdt op een proportionele wijze rekening met mogelijke langetermijneffecten van het beleggingsbeleid op mens, milieu en maatschappij en de effecten van duurzaamheidsrisico's op beleggingsbeslissingen.		
Belangen evenwichtig afwegen		
3. Het pensioenfonds voert de pensioenregeling naar beste vermogen uit op basis van een evenwichtige afweging van belangen en is transparant in hoe deze afweging plaatsvindt.		
Kennen van de voorkeuren van de belanghebbenden		
4. Het pensioenfonds verdiept zich in de voorkeuren van de bij het pensioenfonds betrokken belanghebbenden en betreft deze voorkeuren bij het bepalen van zijn strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten en gaat daarover met de belanghebbenden in gesprek. Het pensioenfonds rapporteert hierover jaarlijks in het bestuursverslag.		
Keuzebegeleidingsbeleid vaststellen		
5. Het pensioenfonds heeft een beleid over de wijze waarop het deelnemers keuzebegeleiding biedt bij keuzes binnen de pensioenregeling. Het pensioenfonds evalueert periodiek de uitvoering en de effectiviteit van dit beleid en stuurt waar nodig bij.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
Visie hebben op kwaliteit, kosten en uitbesteding		
6. Het pensioenfonds heeft een visie op de kwaliteit van de uitvoering van de pensioenregeling en het daarbij behorende kostenniveau. Het pensioenfonds monitort de kwaliteit en kosten van uitvoering en evalueert deze jaarlijks.		
7. Het pensioenfonds legt in zijn uitbestedingsbeleid vast wanneer en onder welke voorwaarden het pensioenfonds besluit tot uitbesteding van taken of werkzaamheden. Bij uitbesteding van taken of werkzaamheden neemt het pensioenfonds adequate maatregelen in de overeenkomst op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.		
2 Goed besturen		
Besluiten motiveren en onderbouwen		
8. Het bestuur legt duidelijk vast op grond van welke overwegingen een besluit is genomen, wat de relatie is met de strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten en op welke wijze het bestuur de overige organen van het pensioenfonds betreft of heeft betrokken.		
9. Het bestuur weegt de aanbevelingen van het intern toezicht en de adviezen van overige organen zorgvuldig en motiveert afwijkingen.		
10. Het bestuur legt vast wanneer het bestuur het oordeel van de sleutelfunctiehouders in zijn besluiten betreft. Wanneer het bestuur het oordeel van de sleutelfunctiehouders in zijn besluiten betreft, legt het bestuur vast hoe het bestuur dit oordeel heeft gewogen en betrokken in zijn besluiten.		
Beleidscyclus vastleggen		
11. Het bestuur legt zijn beleid op strategische aandachtsgebieden schriftelijk vast en zorgt voor een gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt waar nodig bij.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
Bestuurlijke taken verdelen en stemrecht bepalen		
12. Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Daarbij betreft het bestuur de taak- en rolverdeling van bestuur, bestuurlijke commissies en sleutelfunctiehouders.		
13. Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt en is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures waarin ruimte en aandacht is voor de inbreng en diverse perspectieven van alle leden van het bestuur.		
14. Elk bestuurslid heeft stemrecht.		
Open en transparant zijn		
15. Het bestuur vervult zijn taken op een voor belanghebbenden transparante, open en toegankelijke wijze. Het bestuur rapporteert jaarlijks in zijn bestuursverslag in ieder geval over: <ul style="list-style-type: none"> • de missie, visie en strategie; • de naleving van deze code en de interne gedragscode; • de evaluatie van het functioneren van het bestuur; • de afhandeling van klachten en geschillen en de wijzigingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien. 		
Integraal risicomanagement bevorderen		
16. Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Het bestuur zorgt ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is en dat er een noodprocedure beschikbaar is om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
3 Effectief intern toezichthouden en controle uitvoeren		
Toezichtvisie ontwikkelen		
17. Het intern toezicht legt een toezichtvisie ten grondslag aan zijn toezicht. Deze visie omvat ten minste de volgende elementen: <ul style="list-style-type: none"> • de doelstelling van het intern toezicht; • de rol, rolinvulling en de werkwijze van het intern toezicht; • de interactie tussen intern toezicht en bestuur; • de interactie tussen intern toezicht en de diverse sleutelfunctiehouders; • de interactie tussen intern toezicht en het verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan. 		
18. Het intern toezicht legt vast hoe het intern toezicht het functioneren van het bestuur toetst, wat daarbij het normenkader is, wat het intern toezicht daarvoor nodig heeft, over welke onderwerpen het intern toezicht zich in een specifieke periode een oordeel wenst te vormen en waarover het in gesprek wil met bestuur en verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan.		
Rolbewust zijn		
19. Het intern toezicht is zich bewust van zijn verantwoordelijkheid als toezichthouder en gedraagt zich ernaar.		
20. Het intern toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.		
21. Het intern toezicht stelt zich onafhankelijk op ten opzichte van andere toezichthouders, overige fondsorganen en van welk ander belang dan ook en kan kritisch opereren.		
Werkzaamheden van actuaire en accountant vaststellen		
22. Het bestuur draagt de accountant en actuaire die controle uitvoert c.q. certificeert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle c.q. certificering. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit een zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.		
23. Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaire en stelt het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan van de uitkomst op de hoogte.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
4 Verantwoording en inspraak organiseren		
Verantwoording afleggen door bestuur		
24. Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het voor de toekomst maakt. Het bestuur maakt daarbij inzichtelijk hoe het de verschillende belangen heeft afgewogen. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn.		
25. Het bestuur gaat met het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording in gesprek.		
Verantwoording afleggen door intern toezicht		
26. Het intern toezicht legt in het bestuursverslag, op basis van een vooraf door het intern toezicht vastgestelde toezichtvisie en een eerder geformuleerd normenkader, verantwoording af over de verrichte werkzaamheden, rapporteert de bevindingen en doet (zo nodig) aanbevelingen.		
27. Het intern toezicht is aanspreekbaar op de wijze waarop het toezicht houdt en is bereid in gesprek te gaan over de wijze waarop het toezicht is uitgevoerd en hoe daarover is gerapporteerd.		
Bevoegdheden uitoefenen door een verantwoordingsorgaan		
28. Het verantwoordingsorgaan maakt het mogelijk dat het bestuur en het intern toezicht verantwoording kunnen afleggen en geeft een oordeel over het handelen van het bestuur. Daarnaast oefent het verantwoordingsorgaan de aan hem toegekende adviesrechten uit, tenzij het verantwoordingsorgaan daar gemotiveerd niet voor kiest. Het verantwoordingsorgaan houdt bij zijn taken rekening met alle belanghebbenden.		
29. Het verantwoordingsorgaan bewaakt of het bestuur de verschillende belangen evenwichtig afweegt.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
Bevoegdheden uitoefenen door een belanghebbendenorgaan		
30. Het belanghebbendenorgaan maakt het mogelijk dat het bestuur en het intern toezicht verantwoording kunnen afleggen en geeft een oordeel over het handelen van het bestuur. Daarnaast oefent het belanghebbendenorgaan de aan hem toegekende adviesrechten uit, tenzij het belanghebbendenorgaan daar gemotiveerd niet voor kiest. Ook oefent het belanghebbendenorgaan de aan hem toegekende goedkeuringsrechten uit. Het belanghebbendenorgaan houdt bij zijn taken rekening met alle belanghebbenden.		
31. Het belanghebbendenorgaan bewaakt of het bestuur de verschillende belangen evenwichtig afweegt.		
Betrekken van belanghebbenden		
32. Het bestuur organiseert en stimuleert zijn dialoog met belanghebbenden op een manier die past bij het pensioenfonds en zijn (diverse groepen van) belanghebbenden.		
5 Effectief functioneren van fondsorganen		
Geschiktheids-, diversiteits- en inclusiebeleid naleven en uitdragen		
33. De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit en inclusie, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid.		
34. Het pensioenfonds heeft een schriftelijk beleid vastgesteld om de diversiteit en inclusie in zijn fondsorganen te vergroten of in stand te houden. Dit beleid stelt passende doelen op ten aanzien van de mate van diversiteit op alle voor het pensioenfonds relevante maatschappelijke aspecten, waaronder tenminste geslacht of genderidentiteit, leeftijd en sociaal-culturele achtergrond. Op basis van dit beleid heeft het pensioenfonds een planmatige aanpak gericht op het bereiken van deze doelen. Het bestuur herijkt dit beleid periodiek en rapporteert jaarlijks in het bestuursverslag over de resultaten van dit beleid.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
35. Ten aanzien van leeftijdsdiversiteit geldt als minimum dat er tenminste één persoon zitting heeft in het bestuur en het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan die jonger is dan 40 jaar. Ten aanzien van genderdiversiteit geldt als minimum dat er in de genoemde organen variatie is in geslacht of genderidentiteit.		
36. Het bestuur, het intern toezicht, het verantwoordingsorgaan en het belanghebbendenorgaan houden rekening met het diversiteits- en inclusiebeleid bij het opstellen van de eisen waaraan nieuwe leden van het orgaan dienen te voldoen.		
Benoeming, zittingstermijn en ontslag van leden van organen vastleggen		
37. De eerste zittingstermijn van een lid van het bestuur, de raad van toezicht, het belanghebbendenorgaan of verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Deze leden kunnen voor een tweede termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan of verantwoordingsorgaan kunnen als daarvoor aanleiding bestaat voor een derde termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. In dat geval onderbouwt het bestuur de aanleiding voor een derde benoeming en deelt het bestuur dit met de overige organen. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.		
38. Benoeming en ontslag van de leden van de organen van het pensioenfonds zijn geregeld in de statuten van het pensioenfonds waarbij – behoudens in het geval van beroepspensioenfondsen – de procedure voor benoeming en ontslag als beschreven in bijlage 2 wordt gevolgd. Schorsing van de leden van het bestuur, het belanghebbendenorgaan, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht wordt geregeld in de statuten of reglementen van het pensioenfonds.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
Beloningsbeleid beheerst en duurzaam houden		
39. Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid voor de beloning van de leden van de organen van het pensioenfonds, aan commissies verbonden adviseurs en medebeleidsbepalers. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het pensioenfonds de pensioenregeling uitvoert.		
40. De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.		
41. Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatie gerelateerde beloningen. Prestatie gerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning en zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.		
42. Het bestuur verstrekt bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een andere medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.		
Gewenste gedrag, cultuur en integriteit naleven en uitdragen		
43. Het bestuur spreekt zich uit over de gewenste cultuur en gedraagt zich daarnaar. Aspecten in de cultuur waar het bestuur zich rekenschap van geeft, zijn onder meer het openstaan voor kritiek, het leren van fouten en de mate van inclusie in besluitvorming en functioneren.		
44. Tegenstrijdige belangen, reputatierisico's en nevenfuncties worden gemeld. De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en belanghebbendenorgaan, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremgeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.		
45. Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.		

Normen uit de Code november 2023	Wordt nageleefd per xx-xx-2024	Nadere toelichting en motivering (indien van toepassing)
46. De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het pensioenfonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring en gedragen zich daarnaar.		
47. De voorzitter is samen met het bestuur verantwoordelijk om een open cultuur te bevorderen waarin sprake is van een lerende omgeving waarin ruimte en aandacht is voor de inbreng en diverse perspectieven van alle leden van het bestuur.		
48. Het bestuur waarborgt dat de leden van de organen van het pensioenfonds en medebeleidsbepalers onafhankelijk en kritisch kunnen opereren. De organen hebben daarnaast een eigen verantwoordelijkheid om het mogelijk te maken dat hun leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.		
Jaarlijks zelfevalueren		
49. Het eigen functioneren is voor het bestuur, het intern toezicht, het belanghebbendenorgaan en het verantwoordingsorgaan een continu aandachtspunt. Deze organen evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken zij minstens één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij. De organen besteden daarbij in elk geval periodiek aandacht aan bestuursmodel, integriteit, geschiktheid, continuïteit, diversiteit en inclusie, de wijze van opereren en de mate waarin de individuele leden zich voldoende onafhankelijk en kritisch kunnen opstellen.		

Bijlage 3

Wet- en regelgeving omtrent Verantwoord Beleggen

Regeling Toezicht Sanctiewet 1977 van AFM en DNB <i>verankerd sinds sept. 2005.</i>	De regeling houdt regels ten behoeve van de naleving van de bij of krachtens de Sanctiewet 1977 gestelde regels met betrekking tot het financiële verkeer door financiële instellingen om terrorismefinanciering tegen te gaan. De regeling is voornamelijk van belang voor financiële ondernemingen die onder toezicht staan en voor toezichthouders op deze financiële instellingen.
AFM besluit marktmisbruik - Wet op het financieel toezicht (Wft) <i>wettelijk verankerd sinds 1 januari 2007.</i>	De regeling houdt in dat voor in Nederland gevestigde financiële ondernemingen het verboden is om te investeren in ondernemingen die clustermunie, of cruciale onderdelen daarvan, produceren, verkopen of distribueren. Financiële ondernemingen moeten adequate maatregelen treffen om te voorkomen dat ze: transacties (laten) uitvoeren in, leningen verstrekken aan of niet-vrij verhandelbare deelnemingen nemen in deze bedrijven. De AFM gebruikt een indicatieve lijst als 'risicoradar' in haar toezicht.
Pensioenwet <i>wettelijk verankerd sinds 1 januari 2007.</i>	In de Pensioenwet staat vermeld dat pensioenfondsen jaarlijks in hun bestuursverslag moeten beschrijven op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen met bijbehorende overwegingen.
NL Corporate Governance Code <i>wettelijk verankerd sinds 1 januari 2018.</i>	Institutionele beleggers plaatsen jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen en brengen verslag uit van de uitvoering van hun beleid voor het uitoefenen van het stemrecht. Daarnaast brengen zij ten minste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd.
IORP II <i>wettelijk geïmplementeerd sinds 13 januari 2019.</i>	De Richtlijn vereist transparantie over de wijze waarop in het beleggingsbeleid van pensioenfondsen rekening wordt gehouden met duurzaamheidsfactoren. Tevens verplicht de richtlijn om risico's voortkomend uit milieu-, sociale en governancefactoren in de risicobeoordeling en de 'risk self assessment' te betrekken. Zo beoogt IORP II de integratie van duurzaamheid te bevorderen in beleid, systemen en communicatie naar deelnemers.
Richtlijn langetermijnbetrokkenheid aandeelhouders (SRD II) <i>van kracht vanaf 10 juni 2019.</i>	De Richtlijn ziet toe dat o.a. pensioenfondsen beschrijven hoe zij betrokkenheid bij beursvennootschappen, waarin wordt belegd, in hun beleggingsstrategie integreren en dat zij die informatie openbaar maken. In dit betrokkenheidsbeleid wordt omschreven hoe relevante aangelegenheden worden gemonitord waaronder de strategie, de financiële en niet-financiële prestaties en risico's, de kapitaalstructuur, maatschappelijke en ecologische effecten en corporate governance.
EU SFAP – Sustainable Finance Disclosure Regulation <i>van kracht vanaf 10 maart 2021.</i>	Financiële markt deelnemers die duurzame producten aanbieden moeten transparant zijn over de manier waarop een product invulling geeft aan duurzame doelstellingen dan wel milieu- en of sociale kenmerken promoot, zowel pre-contractueel als op periodieke basis. De SFDR is te verdelen over twee levels. Level 1 is reeds van toepassing vanaf maart 2021. De vereisten uit hoofde van Level 2 van de SFDR zijn van toepassing vanaf 1 januari 2023.

EU SFAP – Sustainable Finance Disclosure Regulation <i>van kracht vanaf 10 maart 2021.</i>	Pensioenfondsen dienen in het jaarverslag 2023 toe te lichten op welke wijze invulling gegeven is aan de SFDR, en wanneer de pensioenregeling classificeert als artikel 8 (lichtgroen) of artikel 9 (donkergroen) de betreffende Annex in te vullen en toe te voegen aan het jaarverslag (zie Bijlage 4 van deze voorbeeldjaarrekening).
EU SFAP – Taxonomie <i>van kracht vanaf 31 december 2021.</i>	EU Sustainable Finance Action Plan (SFAP) is een pakket bestaande uit verschillende wetsinitiatieven. Als onderdeel hiervan is een EU-taxonomie opgesteld met criteria om vast te stellen of economische activiteiten als duurzaam aangemerkt mogen worden inzake duurzame investeringen te faciliteren. Het voorstel bevat geharmoniseerde criteria's. Per 1 januari 2022 dienen pensioenfondsen op basis van de EU-taxonomie ook te rapporteren over de in het fonds opgenomen investeringen in EU Taxonomie activiteiten (klimaat-mitigatie en adaptatie). Ook deze transparantieplichting zijn uitgewerkt in Level 2 van de SFDR.
Vrijwillige richtlijnen omtrent Verantwoord Beleggen	
Code Pensioenfondsen <i>opgesteld (zelfregulering) door sector in 2013 en 2018.</i>	De Code Pensioenfondsen draait om drie functies van 'goed pensioenfondsbestuur': besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. De Code gaat over normen voor gedrag en cultuur en normen voor rapportage over onderdelen uit de Code Pensioenfondsen. Code Pensioenfondsen norm 62 (Verantwoord beleggen) gaat over de vastlegging van de overwegingen omtrent verantwoord beleggen en het beschikbaar stellen daarvan voor belanghebbenden.
NL Stewardship Code <i>vastgesteld door sector sinds 1 januari 2019.</i>	In deze Code wordt uitgelegd hoe pensioenfondsen, levensverzekeraars en vermogensbeheerders kunnen voldoen aan hun verantwoordelijkheden rond betrokken aandeelhouderschap op een manier die bijdraagt aan de langetermijnwaardecreatie door Nederlandse beursvennootschappen waarin is belegd en daarmee aan het langetermijnrisicogewogen rendement op hun beleggingen.
IMVB Convenant <i>niet bindend, in werking vanaf 1 januari 2019.</i>	Pensioenfondsen worden geacht te rapporteren op thematische aandachtsgebieden, inclusief gebruik van standaarden, die op basis van informatie voortkomend uit een ESG-analyse als risicovol zijn beoordeeld, en op thematische aandachtsgebieden die volgen uit de prioriteiten van de achterban van het pensioenfonds.
Commitment financiële sector aan het Klimaat-akkoord <i>van kracht vanaf juli 2019.</i>	Ruim 50 banken, verzekeraars, pensioenfondsen en vermogensbeheerders hebben hun handtekening gezet onder hun commitment om een bijdrage te leveren aan de uitvoering van het Akkoord van Parijs en het Klimaat-akkoord. Met hun commitment verplichten zij zich vanaf 2020 te rapporteren over de klimaatimpact van hun financieringen en beleggingen. Daarnaast zullen ze uiterlijk in 2022 actieplannen klaar hebben die bijdragen aan een vermindering van de uitstoot van CO ₂ -emissies.

Bijlage 4

SFDR RTS Annex IV (artikel 8) en Annex V (artikel 9)

Guidance

In deze bijlage zijn annexen IV en V als uitwerking van de Regulatory Technical Standards (RTS) opgenomen, die verplicht wordt toegevoegd aan het jaarverslag wanneer sprake is van respectievelijk een artikel 8 (Annex IV) of artikel 9 (Annex V) SFDR-classificatie van de pensioenregeling(en).

Wij merken op dat de annexen voorgeschreven teksten, figuren, tabellen en opmaak bevatten en de van toepassing zijnde annex letterlijk overgenomen dient te worden.

Wanneer er sprake is van een artikel 6 SFDR-classificatie, dient geen annex te worden toegevoegd aan het jaarverslag en kan worden volstaan met een toelichting hierover in het bestuursverslag.

Annex IV

Template precontractuele informatieverschaffing voor de financiële producten, bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Productnaam: [invullen] Identificatiecode juridische entiteiten (LEI): [invullen]

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

Heeft dit financieel product een duurzamebeleggingsdoelstelling? *[aankruisen en invullen wat van toepassing is; het percentage geeft de duurzame beleggingen weer]*

Ja

Nee

Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ___ %

in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___ %

Dit product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van ___ % duurzame beleggingen

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

met een sociale doelstelling

Dit product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

De EU-taxonomie is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot? *[vermeld de ecologische en/of sociale kenmerken die het financiële product promootte. Voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852: vermeld met betrekking tot duurzame beleggingen met ecologische doelstellingen, de in artikel 9 van die verordening genoemde ecologische doelstellingen waaraan de onderliggende duurzame belegging van het financiële product heeft bijgedragen. Voor financiële producten die duurzame beleggingen met sociale doelstellingen hebben gedaan: vermeld de sociale doelstellingen]*

- **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

- **... en in vergelijking met voorafgaande perioden?** *[opnemen voor financiële producten waarvoor ten minste één eerder periodiek verslag is verstrekt]*

- **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?** *[vermelden voor financiële producten die duurzame beleggingen hebben gedaan. Omschrijf de doelstellingen, voor zover niet opgenomen in het antwoord op de vorige vraag. Beschrijf hoe de duurzame beleggingen aan de duurzamebeleggingsdoelstelling hebben bijgedragen. Voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852: vermeld de in artikel 9 van die verordening genoemde ecologische doelstellingen waaraan de onderliggende duurzame belegging van het financiële product heeft bijgedragen]*

- **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan, geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologisch of sociaal duurzame beleggingsdoelstellingen?** *[vermeld of het financiële product duurzame beleggingen omvat]*

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Waren de duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

[voeg een verklaring toe voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852]

In de EU-taxonomie is het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” vastgelegd. Dit houdt in dat op de taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke Uniecriteria.

Het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstig afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste beleggingen	Sector	% activa	Land
<p>De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: [invullen]</p>			

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

- **Hoe zag de activa-allocatie eruit?**

[opmerking alleen opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852]

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor **fossiel gas** emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissies evenals hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

● **In welke economische sectoren werd belegd?** [informatie als bedoeld in artikel 54 van deze verordening opnemen]

● **In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?** [deze rubriek opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852 en informatie opnemen als bedoeld in artikel 51 van deze verordening]

● **Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen¹?**

Ja: [hierna specificeren, en details in de diagrammen van het tekstvak]

In fossiel gas In kernenergie

Nee

¹ Activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering (“klimaatmitigatie”) en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie – zie de toelichting in de linkermarge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgesteld in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

[opmerking opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852]

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

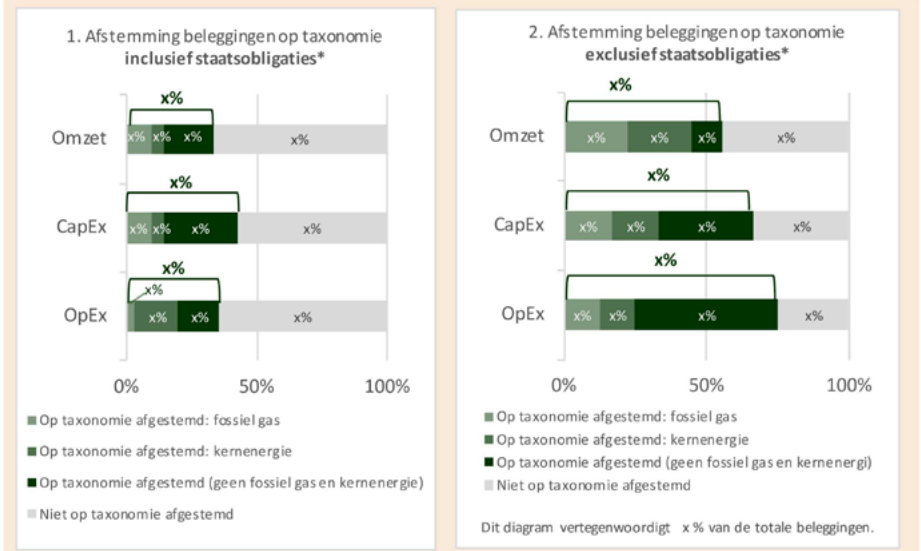
- de **omzet** die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeeft;
- de **kapitaaluitgaven (CapEx)** die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven (OpEx)** die groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven.

[opmerking opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852, die beleggen in ecologische economische activiteiten die geen ecologisch duurzame economische activiteiten zijn]

● zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die **geen rekening houden met de criteria** voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852

De onderstaande diagrammen geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

[informatie over de mate waarin fossiel gas en/of kernenergie op de taxonomie zijn afgestemd, samen met de toelichting in de linkermarge op de vorige bladzijde, alleen opnemen indien het financiële product tijdens de referentieperiode heeft belegd in op de taxonomie afgestemde economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie]

* In deze diagrammen omvat “staatsobligaties” alle blootstellingen aan overheden.

● **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?** [geef een uitsplitsing van het aandeel beleggingen tijdens de referentieperiode]

● **Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?** [opnemen indien ten minste één eerder periodiek verslag is verstrekt]

● **Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?** [deze rubriek alleen opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852, wanneer het financiële product duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling omvatte die belegden in economische activiteiten die geen ecologisch duurzame economische activiteiten zijn. Licht ook toe waarom het financiële product belegde in economische activiteiten die niet op de taxonomie waren afgestemd.]

● **Wat was het aandeel sociaal duurzame beleggingen?** [alleen opnemen wanneer het financiële product duurzame beleggingen met een sociale doelstelling omvatte]

Welke beleggingen zijn opgenomen in “overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen? *[vermeld de maatregelen die tijdens de door dit periodiek verslag bestreken periode zijn getroffen om te voldoen aan de door het financiële product gepromote ecologische of sociale kenmerken, met inbegrip van de betrokkenheid van aandeelhouders als bedoeld in artikel 3 octies van Richtlijn 2007/36/EG, en iedere andere vorm van betrokkenheid ten aanzien van de door het financiële product gepromote ecologische of sociale kenmerken]*

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark? *[deze rubriek opnemen indien, om te voldoen aan de door het financiële product gepromote ecologische of sociale kenmerken, een index als referentiebenchmark is aangewezen. Vermeld ook waar de methode voor het berekenen van de aangewezen index te vinden is.]*

[opmerking opnemen voor financiële producten indien er een index als referentie-benchmark is aangewezen om de ecologische of sociale kenmerken te verwezenlijken die het financiële product promoot]

Referentie-benchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product de ecologische of sociale kenmerken verwezenlijkt die dat product promoot.

- **Waarin verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd wat betreft de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische of sociale kenmerken?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?***

Annex V

Template precontractuele informatieverschaffing voor de financiële producten bedoeld in artikel 9, leden 1 tot en met 4 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een ecologische of sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd, praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De EU-taxonomie is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Productnaam: *[invullen]*

Identificatiecode juridische entiteiten (LEI): *[invullen]*

Duurzamebeleggingsdoelstelling

Heeft dit financieel product een duurzamebeleggingsdoelstelling? *[aankruisen en invullen wat van toepassing is; het percentage geeft de duurzame beleggingen weer]*

●●● Ja	●●○ Nee
☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ___ % <ul style="list-style-type: none"> ☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden 	☐ Dit product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken . Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van ___ % duurzame beleggingen <ul style="list-style-type: none"> ☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden ☐ met een sociale doelstelling
☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___ %	☐ Dit product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

In hoeverre is de duurzamebeleggingsdoelstelling van dit financiële product behaald? *[vermeld de duurzamebeleggingsdoelstelling van dit financiële product en beschrijf hoe de duurzame beleggingen aan de duurzamebeleggingsdoelstelling hebben bijgedragen. Voor de financiële producten bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852: vermeld met betrekking tot duurzame beleggingen met ecologische doelstellingen, aan welke in artikel 9 van Verordening (EU) 2020/852 genoemde ecologische doelstellingen de onderliggende duurzame belegging van het financiële product heeft bijgedragen. Voor de financiële producten bedoeld in artikel 9, lid 3, van Verordening (EU) 2019/2088: geef aan hoe de doelstelling van koolstofemissiereductie was afgestemd op de Overeenkomst van Parijs]*

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe de duurzaamheidsdoelstellingen van dit financiële product worden verwezenlijkt.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

● **... en in vergelijking met voorafgaande perioden?** [opnemen voor financiële producten waarvoor ten minste één eerder periodiek verslag is verstrekt]

● **Hoe hebben duurzame beleggingen geen ernstige afbreuk gedaan aan duurzamebeleggingsdoelstellingen?**

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Waren de duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

● **Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?** [deze rubriek opnemen indien het financiële product rekening heeft gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren]

● **Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?**

Grootste beleggingen	Sector	% activa	Land

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: [invullen]

● **Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?**

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

[opmerking opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852]

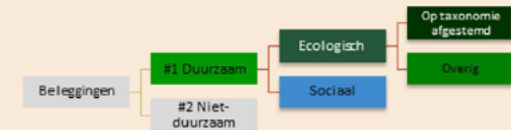
Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor fossiel gas emissiegrenswaarden en de omschakeling op hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor kernenergie bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn economische activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

● **Hoe zag de activa-allocatie eruit?**

[neem alleen de voor het financiële product relevante vakken op; de overige vakken mogen worden weggelaten]

#1 Duurzaam omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen. #2 Niet-duurzaam omvat beleggingen die niet als duurzame belegging gelden.

● **In welke economische sectoren werd belegd?** [informatie als bedoeld in artikel 61, punt c, van deze verordening opnemen]

● **In hoeverre waren duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?** [deze rubriek opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852 en informatie opnemen als bedoeld in artikel 62 van deze verordening]

● **Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen?**

- Ja: [hierna specificeren, en details in de diagrammen van het tekstvak]
  - In fossiel gas
  - In kernenergie
- Nee

¹ Activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en niet ernstig afbreuk doen aan een van de doelstellingen van de EU-taxonomie – zie de toelichting in de linkermarge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgesteld in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

[opmerking alleen opnemen voor de financiële producten, bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

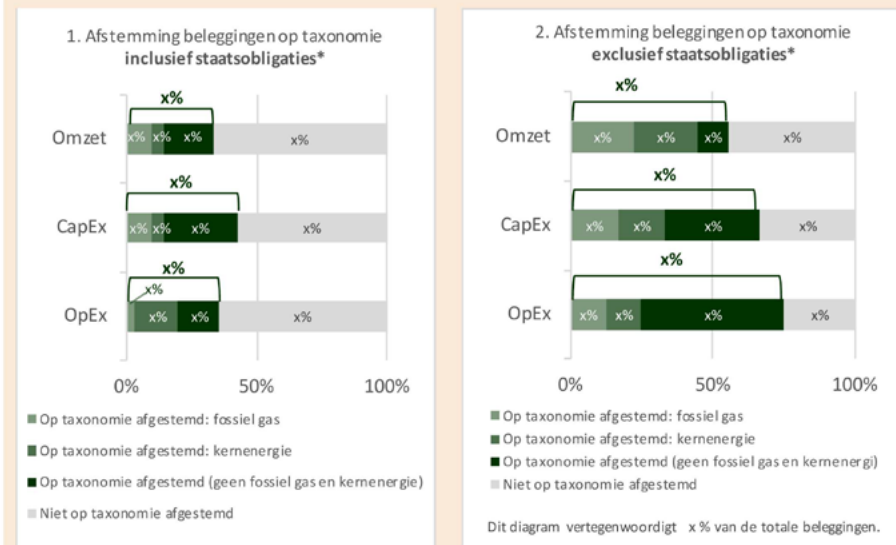
- de omzet die het aandeel weergeeft van de opbrengsten uit groene activiteiten van ondernemingen waarin is belegd;
- de kapitaaluitgaven (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de operationele uitgaven (OpEx) die groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven.

[opmerking opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852, die beleggen in ecologische economische activiteiten die geen ecologisch duurzame economische activiteiten zijn]

zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de EU-taxonomie.

De onderstaande diagrammen geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

[informatie over de mate waarin fossiel gas en/of kernenergie op de taxonomie zijn afgestemd, samen met de toelichting in de linkermarge op de vorige bladzijde, alleen opnemen indien het financiële product tijdens de referentieperiode heeft belegd in op de taxonomie afgestemde economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie]

* In deze diagrammen omvat "staatsobligaties" alle blootstellingen aan overheden.

- **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?** [geef een uitsplitsing van het aandeel beleggingen tijdens de referentieperiode]
- **Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?** [opnemen indien ten minste één eerder periodiek verslag is verstrekt]
- **Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?** [deze rubriek alleen opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 5, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852, wanneer het financiële product beleggingen met een ecologische doelstelling omvatte die belegden in economische activiteiten die geen ecologisch duurzame economische activiteiten zijn. Licht ook toe waarom het financiële product belegde in economische activiteiten die niet op de taxonomie waren afgestemd.]

Wat was het aandeel sociaal duurzame beleggingen? [alleen opnemen wanneer het financiële product duurzame beleggingen met een sociale doelstelling omvat]

Welke beleggingen zijn opgenomen in "niet-duurzaam"? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om de ecologische en/of sociale kenmerken te verwezenlijken? [vermeld de maatregelen die tijdens de door dit periodiek verslag bestreken periode zijn getroffen om de duurzamebeleggingsdoelstelling van het financiële product te verwezenlijken, met inbegrip van de betrokkenheid van aandeelhouders als bedoeld in artikel 3 octies van Richtlijn 2007/36/EG, en iedere andere vorm van betrokkenheid met betrekking tot de duurzamebeleggingsdoelstelling]

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de duurzame referentiebenchmark? [deze rubriek alleen opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 9, lid 1, van Verordening (EU) nr. 2019/2088. Geef ook aan waar de methode voor het berekenen van de aangewezen index te vinden is]

- **Waarin verschilde de referentiebenchmark van een brede marktindex?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd wat betreft de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de duurzamebeleggingsdoelstelling?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?**
- **Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?**

[opmerking alleen opnemen voor de financiële producten bedoeld in artikel 9, lid 1, van Verordening (EU) 2019/2088] Referentiebenchmarks zijn indices die meten of het financiële product de duurzaamheidsdoelstelling verwezenlijkt.

Over KPMG

KPMG biedt dienstverlening op het gebied van audit, tax en advisory. We werken voor een brede groep opdrachtgevers: grote (inter)nationale ondernemingen, middelgrote bedrijven, non-profitorganisaties en overheden. De ingewikkelde problematiek van onze klanten vraagt om een multidisciplinaire aanpak die helpt orde te scheppen in de complexiteit. Onze professionals blinken uit in hun eigen specialisme, maar werken tegelijkertijd nauw samen om zo de toegevoegde waarde te bieden die onze klanten helpt om te excelleren. Daarbij putten we uit een rijke bron van kennis en ervaring, opgedaan in uiteenlopende organisaties en markten.

Contact

KPMG

Laan van Langerhuize 1
1186 DS Amstelveen
Postbus 74105
1070 BC Amsterdam

Frans Glorie

Partner
glorie.frans@kpmg.nl
T (020) 656 7505

Wilfred Kevelam

Partner
kevelam.wilfred@kpmg.nl
T (030) 658 2404

www.kpmg.nl

De in dit document vervatte informatie is van algemene aard en is niet toegespitst op de specifieke omstandigheden van een bepaalde persoon of entiteit. Wij streven ernaar juiste en tijdige informatie te verstrekken. Wij kunnen echter geen garantie geven dat dergelijke informatie op de datum waarop zij wordt ontvangen nog juist is of in de toekomst blijft. Daarom adviseren wij u op grond van deze informatie geen beslissingen te nemen behoudens op grond van advies van deskundigen na een grondig onderzoek van de desbetreffende situatie.

© 2024 KPMG Accountants N.V., een naamloze vennootschap en lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Limited, een Engelse entiteit.
Alle rechten voorbehouden.